ISSN 0284-6632

PİYA

PÊSEROKÊ ZIWAN U KÜLTURÊ DIMILÎ
DIMILÎ DİLİ VE KÜLTÜRÜ DERGİSİ
JOURNAL OF DIMILI LANGUAGE AND CULTURE

Zerweş Serhad
Dımılıyêno Werzê Pay!

Ebubekir Pamukcu
Tarihi Yerli Yerine Oturtmak

Terry Lynn Todd
Dımılice Dilbilgisi

D. N. MacKenzie
Guran

Erol Sever
Dicle Boylarından Bir Ses Ve Piran Zazaları

Çile 1989, amor 5

PİYA

Çile 1989, amor 5

Serredaktor
Ebubekir Pamukcu

Redaksiyon
Ardwan
Ç. Soy
Elişer
Hese
Korca Mirseydan
Soşen Bra

Adres
Box 265
127 25 Skärholmen
SWERIGE

Telefon
08-710 21 83

Postgiro
492 79 06-0

Abone
1 ser (6 amori): 120 sek

İlan
Rıpero bitım 1500 sek
Rıpero nime 800 sek
Rıpero 1/4 400 sek

www.netwe.com

PİYA
PÊSEROKÊ ZIWAN Ü KÜLTURÊ DIMILÎ
DIMILÎ DİLİ VE KÜLTÜRÜ DERGİSİ
JOURNAL OF DIMILI LANGUAGE AND CULTURE

TEYESTEY / İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mektubê Wedoxan / Okuyucu Mektupları / Letters to the Editor.. 2
Sernuşte / Başyazı / Leading Article..... 4
Dımılıyêno Werzê Pay! *Zerweş Serhad*..... 6
Kılamê "Otuzsekiz"i. *Hese*..... 9
Dırbeta Verên Gırana. *Zerweş Serhad*..... 13
Tarihi Yerli Yerine Oturtmak. *Ebubekir Pamukcu*..... 14
Hadrê Tenekê Rew! *Zerweş Serhad*..... 35
Orhan Weli'ra. *çr. Usxan*..... 36
Dımılice Dilbilgisi. *Terry Lynn Todd. çv. Korca Mirseydan*..... 38
Mersela Wus'i. *ar. Soşen Bra*..... 41
Sefaqi Pawıtış. *M. Çermug*..... 42
Zeriya Ma. *M. Çermug*..... 43
Mışore / Görüşme / Discussion..... 44
Kederêde Kanira. *Ahmet Telli. çr. Soşen Bra*..... 53
Xebera Şae. *Nazım Hikmet. çr. Astare*..... 54
Guran. *D. N. MacKenzie. çv. Roşna Feradi*..... 55
Qederê Padişay. *ar. Ebubekir Pamukcu*..... 58
Dicle Boylarından Bir Ses ve Piran Zazaları. *Erol Sever*..... 62
Qe Yeno To Viri? *Astare*..... 68
Zıwanoxanê Xeribandı Dımılki / Yabancı Dilcilerde Dımılice / Foreign Linguist on Dimilsh. "Albert Von Le Coq"..... 69
Almanya'da Almanca Üç Kitap..... 77
Qünca Qeçkan/Domonu / Çocuk Köşesi / Children's Page..... 80

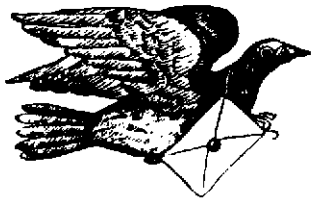

MEKTUBÊ WENDOXAN

OKUYUCU MEKTUPLARI — LETTERS TO THE EDITOR

YIKILSIN ZİNDANLAR!

Yeni yılınızı en iyi dileklerimle kutlar; başarı, sağlık ve esenlikler dilerim.

On yıldır cezaevindeyim. Siyasal bir davada idam cezası aldım. Dosyam Meclis'te bekletiliyor.

Kültürel derginiz ilgimi çektiği için yazışmaya karar verdim. Bu konuda bana yardımcı olursanız sevinirim. İlginize şimdiden teşekkürler.

Eski sayılarla birlikte diğer çıkan sayıları normal adresime gönderebilirsiniz... Selam eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Üstün başarılar!...

(.....)
Çanakkale E Tipi Cezaevi

ZAZA MİLLETVEKİLLERİNE AÇIK MEKTUP

Türkçe'm zayıftır. Yanlış yazdığım için kusura bakmayın. Yanlışlarımı düzeltip mektubumu yayınlarsanız memnun olurum.

Biz biliyoruz ki Meclis'te birçok milletvekilimiz var. Erzincan, Dersim, Elazığ, Bingöl, Muş, Diyarbakır, Sıvas, Adıyaman, Urfa milletvekillerinin çoğu Zaza'dır. Ama bunlar bir gün Zaza olduklarını söylememişlerdir. Hese diyor "Kam ke aslê ho inkar keno, aqılra hero!" Yani, "Kim ki aslını inkar ediyor, akıl yönünden eşektir!" Bu çok ağır bir sözdür. Bunu size asla söylemiyorum. Ben biliyorum ki sizin de kendinize göre bir bildiğiniz var. Yoksa hiçbir Zaza aslını inkar etmez. Ama ben istyorum ki bizim milletvekilerimiz Zaza olduklarını söylesinler. Böylece biz de bilelim ki Meclis'te adamlarımız var.

Sayın PİYA, ben her yaz Türkiye'ye gidiyorum. Bu yüzden adımı yazmasanız memnun olurum. Size bazı şeyler göndermek istiyorum. Takma ad kullansam olur mu? (.....)

S.K.
Batı Almanya

PİYA'DAN:

Dost S. K.,

Mektubunuzda adresiniz bulunmadığından size yine bu köşede yanıt vermek zorunda kaldığımız için bağışlayın...

Milletvekilerine ilişkin söylediklerinizin konusunda size herhangi bir şey söylemek yetkisini kendimizde bulamıyoruz. Bu konuda muhattabımız tamamen milletvekilleridir. Onlardan bir cevap gelirse yayınlarız...

Bize gönderdiğiniz yazılarda takma ad elbette kullanabilirsiniz. Zaten dergiye baktığınız zaman, dostlarımızın çoğunun takma ad kullanmakta olduğunu görürsünüz. PİYA her ne kadar bir dil ve kültür dergisiyse de, Türkiye gerçeğini gözönünde bulundurarak dostlarımızın gerçek adlarını gizli tutma konusunda özellikle hassas davranıyoruz. Yazarlarımızın, abonelerimizin ve haberleştiğimiz diğer dostlarımızın gerçek adlarını mutlaka gizli tutma gibi bir ilkemiz var. Ve her ne suretle olursa olsun, bu ilkeden kesinlikle ödün vermeyeceğimizden emin olabilirsiniz.

"Biji Kurdistane"; şima na sozrê çi vajenê, mirê vazê.

(.....)
Mersin

PİYA'RA

Imbazo Delal,

Kam se vanose wa vazo, Elevi helbet estê. Neka Tırkiya'dı Qars'ra tepêş heta Adena mılyonana Elevi estê. Lavrê pêro Elevi Zazay niyê. Tırkiya'dı Eleviyan miyandı Zazay zi estê, Kürdi zi estê, Tırki zi estê, Erebi zi estê. Lavrê meselaya PİYA meselaya Zazayana. Zazay zi ewro Ezırgan'ra Heta Semsur (Adıyaman), zu mıntıqayêda gırs sero nezdiyê hirê mılyoni insaniyê. Nê hirê mılyoni Zazayan miyandı hım Elevi estê hım zi Sunni. Ew nê pêro piya zew xelq teşkil kenê kı namey nê xelqi zi "ZAZA" (yan zi "DIMILÎ")'yo.

Meslay Kürdistan'i sero fikrê ma akerdeyo. No amordı nuşteyo "Tarihi Yerli Yerine Oturtmak" bıwanêse, o nuştedı zi tı senê nê xısusi sero fikrê ma bıvinê.

ELEVİ ESTE?

Şımade ju diyalox qurmuşkeno. Şıma Elevi kökeni araştırmışkerdo, helalbo şımarê. E ji şımara perskeno. Tayn ewro vanê "Elevi çinê", ma ji vanım ke "Elevi estê". E ji Elevi'ya. Sıma nê işi vırajê zaf beno rınd. ..... Ez Muş'rao. Zu soz vana,

ÖZÜR

Burada (İsveç'te) postalamada yaptığımız küçük bir yanlışlıktan ötürü, dergimizin 4. sayısı, Türkiye'deki okuyucularımızın eline bir ay gecikmeli olarak geçti. Türkiye'deki okuyucularımızdan özür dileriz.

İNAT

"Adam Nuh diyor da peygamber demiyor!" "Keçi gibi inatçı!" "Zaza inadı işte, ne olacak!" "İnadına inadına iş yapma yahu!" "Ne inatçı herifsin be!"

Aslında bir başyazı için hiç de iyi bir giriş değil. "İnat'la başlayan yazıdan hayır gelmez!" derler ama ne yaparsınız ki benim de inadım tuttu işte. İlle de "inat"la başlayacağım dedim ve inadı elden bırakmadım. Ne olacak, Zazalar için boşuna "inatçı" dememişler

Ben "Zaza" felan deyip duruyorum ama bundan Kürt ve Türk dostlarımız kendilerine pay çıkarmasınlar. Onlar da Zazalardan daha az inatçı değiller. Aslında bu inatçılık ortadoğu halklarının geneline özgü bir özellik. Ne demişler, "Urfalı, bir hallı!..." Biz hepimiz aynı kabın ayranıyız. Yani hepimiz biraz inatçıyız.

Bu inatçılık hayatımızın bir parçası olmuş sanki... Bir kızı sevdik mi, onu mutlaka alırız. Ya da onun uğruna adam vurup hapislerde yatarız. Onu da yapamasak, ömür boyu kahrolup gideriz. Niye? İnat işte... Bir kızı alacağım dedi mi, almalı insan. Yoksa bize yakışır mı hiç?

Bir partiyi mi tuttun... Diyelim ki Demokrat partilisin... sen daha ömür boyu "demokrat"lığından şaşmayacaksın. İsmet gitse de, Celal gitse de, parti marti de kalmasa, sen yine de inadını sürdüreceksin. Biz sözümüzden dönmeyen insanlarız evelallah. Eloğlu partimizi mi kapadı, biz inadına inadına partili olacağız.

Hani bir bakıma fena da değil. "İnatçılık" biraz da yiğitliğin ve mertliğin arkadaşı mı ne... İnsanın biraz da hoşuna gidiyor. Belki böyle bir benzerlik yok da, Zaza olduğum için ben öyle düşünüyoorum. Huyum kurusun, ne olacak... Sonunda inatçılığımızdan da pay çıkarmaya başladım. İnat işte, "inatçılık"ımızı ille de yere düşürmeyeceğim. Bizimkisi de keçi inadı gibi bir şey, bağışlayın.

İnat minat derken, PİYA'ya karşı olan dostlarımız aklıma geldi. İnandıkları için bize karşı olan dostlarımıza bir diyeceğimiz yok, düşüncelerine saygı duyarız. Ama bazı dostlarımız da gerçeğe en az bizim kadar vakıf oldukları halde beyinlerindeki oportünist eğilimlerin etkisiyle AYRE'nin çıkışından bu yana her fırsıtta, inatla bize saldırıyorlar. Biz bu arkadaşların tutumlarını her ne kadar oportünistlik olarak değerlendiriyorsak da, aslında onların bu tutumunda "inat"ın da payı yok mu dersiniz? Olmaz olur mu hiç, bal gibi var. Huyları kurusun, ille bu alanda da Zaza olduklarını belli edecekler. İnat işte. İnat ama, eğer inadına inadına iş yaparak insan kendi halkına zararlı oluyorsa, o zaman artık inadın yakasını da bırakmak gerek. Diliyle, kültürüyle, tarihiyle bir halkı bir "inat" uğruna kurban etmek ve bunu inatla sürdürmek, bağışlanması mümkün olmayan bir inatçılıktır.

Bizim birbirimize gerçekten gereksinmemiz var. Kendi dil, kültür ve tarih sorunlarımıza sistemli olarak yeni yeni sahip çıkmaya başladık. Ve inanın kısa zamanda epey de yol aldık. Şimdi, bu aşamada kavga edip birbirimize girmenin anlamı yok. Birbirimizden kaçmamız da gerekmiyor... PİYA, Kürdistan'dan İngiltere'ye kadar açılan geniş bir şemsiyedir. Bu şemsiyenin altında birçok ilerici, devrimci, demokrat arkadaş var. Yani PİYA şunun bunun değil, hepimizindir; hepimize gereksinmesi var; ve hepimizi barındırır. Yıllar önce edindiğiniz ve halkımızın asimilasyonu amacına yönelik olan derme çatma teoriyi, beyninizdeki oportünist eğilimlerle birlikte bir yana bıraktığınız taktirde PİYA şemsiyesi size de açıktır. Güçlerimizi birleştirebilirsek daha güzel çalışmalar yapabileceğiz. Buna inanın ve bu inançla inkarcı anlayışları elinizin tersiyle bir kenara iterek, inadı bırakıp konuyu yeni baştan düşünün; kaleminizi, kitabınızı kuşanarak gönlünüzü gönlümüzün yanına koyun.

Merhaba.

DIMILİYÊNO WERZÊ PAY!..

Zerweş SERHAD

Dezayêno, Brayêno, Embazêno,

No wını wextêno kı, kam kı aslê xo nêzano, şari het o merdım kokra çiyê nêbeno, çiyêrê nêbeno. Ancax eyrê vanê salme, bêkes, xint, tolaz, cayıl... Yanê çıçi kı yeno isani aqıl, eyrê vanê, o oyo. No wını wextêno kı, bê fıkr u bê embazey qe kes nêşeno gamê çekero, gamê ray şıro. Koti kı şınê şırê, hıma xo bısılasnê.

MA KAMİ, MA ÇIÇİYE EW MA KOTİRA AMEYE?.. Enina qet rojê wu wextêdı xo vira mekerê. Aslê ma marê zaf lazımo. Ma xo nêsılasnê, peki şardo seni ma bısılasno? Ecêba mado wexto qe nêşermayê? Yanê riyê mado siya nêbo? Seni, çı babeta mado şari het qıse bıkerê ew çiyê vazê?

Wextano kı ma çımanê xo akenê, mayê weynenê kı, êyê kı mayê pa ray şınê, veri êyê ma Dımılıyanrê pexiley kenê. Ê zi qayıl niyê kı ma xo bısılasnê. Destbera ina aya çıçi kı yena êyê kenê. Xebera ma mara çıniya, hewna bol embaziyê hewndı. Bol dezayê xorê xo şakenê. MAYÊ RAYA KÊ PAWENÊ? KAMÊ MA ESTO? KAMDO BÊRO MILETA DIMILİYAN BIREYNO?.. Ma xorê xo ver jewi nêtepêsımse, xorê wayêr nêvıjiyêmse, wıll şaro dano ma serreo, odo hewna marodo. Ma jew nêbımse, hewna ray pê bıpawımse, wıll reziley ameya qırık ver, hewna dıha zi ado bolbo. Ma Dımıli pê nêhesıbnımse, şar dıha ma heme çira duri hesıbneno. Ke kesirê SERBESTEY nêdano. ANCAX SRERBESTEY ZORA GÊRÊNA.. Koleyin ancax wexta welatdê mara hawadeyêna. Ma kı xo bı xo xorê wayêr nêvejiyemse, kam bışo odo ma Dımıliyan xorê bındestu wu koleykero. Soyınê bındestu wu koleyên çıniyo. Gerek ma nêxapeyemı, çı kı bındestu wu koleyên gorey ma nıyo. Wext wextê lejiyo, çax çaxê isanetey u demoqrateyo, ew

dewr zi dewrê mayo!..

İlaqeyê ma dıriyêna çıniyo, çiçiyê ma estose duzdo, eşkerayo. Embazanê rındanrê miyanê ma akerdeyo, viyarniya ma açıxa. PİYA zi ma Dımıliyanrê jew keyewo, ju raya ew jew STAR'o... Kışta maya marê wa jewbo, wa raştbo, wa isanbo, durıstbo, beso. Qıseyêda verinandê ma esta; vanê, JEWBI HEZARO, HEZARBI JEWO.

Dımıliyanra wa teslaya pexilan u bêbextan bıkewo. Ma jewi, mado jewbê. RAYA TARİ, ÇALA XORİYA.

Ma qayıl niyê kı zıwanê ma yê kesi miyandı vınibo, ew kılturê ma mıletan u dostandê ma miyandı niyaso. Ma qayılê kı deyrê ma, hevalê ma ħeme cadı serbestbê. Kayê ma, kılturê ma wa ma Dımıliyanrê bıħesıbiyo. Wa ma xo bı xorê şabê.

Dımıli hewna vını nêbiyê, keri niyê, kori niyê, lali niyê. Ew hewna ma seqeti zi nêbiyê. Mayê enıkara sere hewadanê wu destanê xo danê apê.

Êyê enıkara Dımıliyan welatdı çınêbiyayey ħesıbnenê, korfaħm ħesıbnenê. Aqıldê xoya vanê, "Ecêba ma seni, çı babeta nê zıwanê nina, ninana danê vınikerdış? Ecêba çend rameno, ma şenımı, nêşenımı?"

Xapeynayışa, ħileya cara gırwe nêşiyo. Ya wa dırustibê yan zi wa daħwada demoqratey u ısaneteyra kokra durikewê. Qandê namiya lejê mılet nêbeno, daħwa ray nêşına, mılet zi niyarêbena. Wa eziyet u reziley ħend mılet nêdê! E kı Dımıliyan miyandı zi keri, kori, lali wu seqeti vıjiyayêse, êyê xo nêsılasnenê. Bı dostena şariya xapeyênêse, wexta wa ê zi vajê "Dewranê mayo, ma heqliyê."

Ma kı zanê, jew qeç, ju may u jew piyra beno. Ju mıletrayêse ju mıleta, ju zıwan qısey kenêse o zi jew zıwano. Dımıli, se niyê, hezar niyê... Welatdı milyonana isanê ma esto. Ew êyê Dımılki qısey kenê. Mado aslê xo vajê, eşkerakerê. Zıwan u kılturê xo veraver berê. Rayda heqra, raştra, isaney u demoqrasira mado Dımıliyan arêdê pê ser.

Dımıliyêno, herg cadı çımanê xo akerê, aqılê xo arêdê xo ser! Pêro piya jewbê, ju raydıbê! Wextano kı ma pêro piya ju raydıbêse, ju fıkırdıbêse, hım dostan u embazan miyandı qiymetê ma beno, hım zi ma zi zey şari benım wayêrê heqi, benım isan, benım têtewrdê mılet u dostan...

Zıwanê kesi, ħükmê kesi wa enıkara ma Dımıliyan sera diyargı nêbo. No dinadı mıletê bini seni estêse, mıleta ma Dımıliyan zi esta. No dinadı zıwanê bini seni kı estêse, zıwanê ma Dımıliyan zi wını esto. No dinadı mıleti seni babeta xorê wayêr vıjiyênêse, ma zi yê xorê wını wayêr vıjiyenê.

Zıwanê ma wını diyargo, wını herayo kı, bê nuşten mendo, hıma

ancina zi ħeta ewro ameyo. Ewro zi mado zıwandê xorê wayêr bıvêjiyê. E kı Zıwanê ma zıwanandê mıletan miyandı rozê cayê xo bıgiro, odo wexto belki zıwanêdo en kıfan bıvıjiyo. Wexto odo bol zi bıbo zıwanêdo qiymetên. Wexto zıwanê ma zi dıha zaf beno weş, dıha weş fekê ma geyreno. Wexto şar zi dıha rınd ma sılasneno.

Ma Dımılıyan bol çiyê xo kiyardo vını, şarı maya dayo vınikiyardış. Qe tayn zi cefa bıkerê, xo bıedıznê, nê zıwandê xorê wayêr bıvıjiyê. Ħeme cadı eskera eskera werzê pay! ZALIMAN U ZILMİRÊ DIHA BESO!... ŞAN U ŞEREFÊ DIMILİYAN ESTO!...

Dımılki zi jew zıwanêno; ma nêveto, ma peyda nêkiyardo. Ze kı tayni vanê nêza nimçeyo, nêza leqebo... eni pêro zi maħneyê. Nêzanayışa çiyê nêbeno. Dımılı mıleta maya, Dımılki zıwanê mayo, ilaqeyê kesi pa çıniyo. Ma wayêrê zıwandê xoyê. Çıçi kı estose, raştose, mayê eyrê wayêr vıjiyênê. Mersela zıwani, mersela mılet, ew mersela kılturi ju merselêda bol diyarga; eni dı qısana, dı xetana ne ħal bena ne zi qediyena.

Zıwanê ma, verinandê mara marê mendo. Kam kı nê zıwanirê wayêr nêvıjiyo, ew Dımılki'rê heqaretey bıkero, o jew nêzanayeyo, o jew xenzirêdo bol gırdo, o kafirêdo bol zalımo. Eydı roşnayi dêmax qe çıniya. O ancax bındest u koleyina jewnay qebul keno. Yanê belki çımê ey zi estê, hıma o jew korfaħmo. Eyra çıyinê niyaseno. Çı kı oyo nêwetano kı aslê xo, mıleta xo, kılturê xo, ew hele hele zıwanê xo herg cadı eşkerakero... İlaqeyê ma. gırweyê ma eni ewnayna qe çıniyo. Nê wertedı ameyê, êdê fınaki ancax xorê wertedı şırê.

Welatê mayo ver şıno
Mıleta maya tey şına
Zıwanê mayo veraver şıno
Hele, jew jewo vera cı teqeno.

BİZDEN İSTEYEBİLECEĞİNİZ KİTAPLAR:

DERSİM DERSİM. Usxan (Kılami).....20 sek
BİR ZAZA DESTANI. Eshat Ayata (Şiirler).....30 sek

KILAMÊ "OTUZSEKİZ"İ

HESE

Kılamê Tertelê Dersim
Kılamê Qırkerdena ma
1938'ra 1988, kılamê hencıtena ma

I.

Natra ardi, dotra berdi
Sanay ho ver, dür berdi
Sıngır kerdi, sungi kerdi
Ra u welaxura gındır kerdi
Parçey kerdi, purçey kerdi
Axme kerdi, cexme kerdi
Sare kerdi, çerme kerdi
Taê merdi, taê mendi
Yiye ke mendi, têsde merdi
Yiye ke mendi, gêsde merdi
Heşirende, firarende
Efkar u tersde merdi.

II.

DE WAYİ, WAYİ

De wayi, wayi
derdi bi deyrayi
Zerede cigerê ma
Derdde poyayi

www.netewe.com

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Mara jar u dari
Ça honde
Xori heredayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Mara koti duri
Koyê Duzgın Bavayi
Koyê Tujik Bavayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Koyê Dersim têde
Ma destra vejiyayi
Cendermê Tırk'i
Koyê ma mınayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Welatra kerdi tever
Ma u brayi.
Dost bervayi
Dısmeni pêro bi sayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Ma destra vejiyayi
Pul u hagayi
Mal u gayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Dısmeni dest u payê ma
Zuminra gırêdayi
Welatra dür rusnayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Domonê ma ewru
Tersde qırfayi

Mirçikê ma tersu ver
Hetera peqayi

De wayi, wayi
Derdi bi deyrayi
Zerede cigerê ma
Derdde poyayi.

III.

RESMÊ WELATİ

Welat Dersim'o,
Zerede cengo.

Çarnora ma ser,
Top u tufongo.

Mıletê ma
Wertede çeng u lengo.

Endi pırena ma,
Ma serre tengo.

Ma destde
Ne huyo, ne zengeno.

Cor asmen
Cêr hard
Marê bêvengo.

www.netewe.com

IV.

MARŞA DERSİM'İ

Welatê ma Dersim'o
Dısmenê ma hêrsino
Kam ke hêfê ho nêceno
Cayê ho cenemeo
Bınê destê saride
Roz ve roz poyeno

Berze ho ver, meterse
Ele, Fate, Menise
Uso, Memo, Seydhese
Berze ho ver, meterse

Dısmen jede sa meve
Nu dewro yeno, sıno
Verva hode made niade
Yê ma ki az rêseno
Ewru nêwo, mestevo
Verva tode vındeno
Hêfê na cırm u sıtami
Heve ve heve perskeno!

Berze ho ver, meterse
Ele, Fate, Menise,
Uso, Memo, Seydhese
Berze ho ver, meterse.

DIRBETA VERÊN GIRANA

Zerweş SERHAD

Qandê mılet bi şehidi
Verdê nê şeşti wu hirê seri
Şano yeno, şewa yêni
Bıwana rıhdê inarê jew Yasin'ê

Dırbeta verêna gırana
Gıraneya Şêx Said'ê Piran'a
Qandê heqdê Kurdistan'iya
Dard kiyardi bê imana

Heqê Dımıliya ameyo ravey
Tewrdê xortan vazdê kerey
Vajê teresarê, ma amey
Hukmatê Tırka çend perey

Şêx Said'ê Piran'i, şıma werışti
Marê zey roj u zerqi akewti
Welatê Dımıliyara xorti werışti
Neheqi cadê xodı ronışti

Heqo koya serra yeno cêr
Xortê Dımıliya êyê şınê cor
Tım ver şınê, vanê deyri
Vatbı "Werzê!" Şex Saidê Piran'i.

TARİHİ YERLİ YERİNE OTURTMAK

Ebubekir PAMUKCU

GİRİŞ

Şeyh Said Ayaklanmasının üzerinden 63, Dersim Ayaklanmasının üzerinden 50 yıl geçti. Bu geçen zaman içinde bu iki şanlı ayaklanma üzerine birbirleriyle çelişen birçok şey yazıldı. Yerli-yabancı, ilerici-gerici birçok yazar, sözkonusu ayaklanmaları yorumlamaya çalıştı. Kimilerine göre Şeyh Said Ayaklanması bir irtica hareketi, Dersim Ayaklanması ise bir Alevi başkaldırısı olmanın ötesinde bir anlam ifade etmiyordu. Kimilerine göre ise, her iki ayaklanma da yabancılar tarafından örgütlenmişti. Ve kimilerine göre de ikisi de bağımsız bir Kürdistan kurma amacına yönelikti, vs... Böylece oluşan düşünceler yelpazesinde hakim durumda olan, ve hiç değişmeyen öğe de kuşkusuz ayaklanmaların birer Kürt ayaklanması olduklarıdır.

Ayaklanmaların niteliği dün olduğu gibi bugün de zaman zaman çeşitli çevrelerce tartışılıyor. Öyle görülüyor ki bu nitelik sorunu uzun süre de tartışılacak... Peki, niye?.. Düşünün, bir halk ayaklanıyor; idam sehpaları kuruluyor; ocaklar söndürülüyor; ve ama ayaklanmaların niteliği sisler içinde, ve bir türlü de aydınlığa çıkamıyor. Niye?

İşte burada TC'nin ayaklanmalara ilişkin tahrifatları gündeme geliyor.

Her iki ayaklanmada da, TC'nin olaylara yaklaşımı, genç Cumhuriyet'te iktidara soyunmuş ulusal Türk burjuvazisinin çıkarları yönündeydi. Bu çıkarlar uğruna, ne pahasına olursa olsun, ayaklanmalar bastırılmalıydı. Dolayısıyla , başvurulacak tüm yollar da mübahtı. Sivil ve asker kafalar bir araya gelip çözümler aradılar. Ve buldular da... Örneğin, Şeyh Said Ayaklanması bir irtica hareketi gibi gösterilerek, böylece Zazaların Alevi kesimi pasifize edilebilirdi. Ve aynı oyun Dersim Ayaklanmasında da rahatlıkla oynanabilirdi. Yani Dersim Ayaklanması da bir Alevi ayaklanması şeklinde gösterilerek Zazaların Sünni kesiminin desteği daha yolun başındayken önlenebilirdi... Ama TC, Zazaların dışındaki daha başka kesimleri de düşünmek zorundaydı. Örneğin, Sovyet proleteryası daha devrimin başında ulusal kurtuluş hareketlerinin yanında olacağını ilan etmişti. Ve ayrıca Türkiye içinde Türkiye ilerici kamuoyu da vardı. İşte bunları düşünürken, TC yöneticilerinin aklına "emperyalizm oyunu" geldi. O dönem İngilizlerin ortadoğudaki

KÖROĞLU GAZETESİ
13 Eylül 1938

Aç gözünü!..

Çelik Türk ordusu şimşek gibi çakıp bütün dünyanın gözlerini nasıl açtı ise, on beş yıldır yurdumuzda parlıyan medeniyet güneşini görüp uyanmıyanların gözünü de öyle açar.

Aç gözünü, açarız gözünü!..

sömürgeci entrikalarından ötürü bu konuda yeterli malzeme de mevcutken bunu değerlendirmek hiç de zor olmayacaktı. Ayaklanmaların dinsel niteliğine bir de emperyalistlerin oyunu oldukları eklendi mi, ilerici kamuoyunun ayaklanmacılara sırt çevirmesi hiç de sürpriz sayılmazdı... Bir de şu var ki, Müslüman Zazaların ayaklanmalarına Türkiye'deki diğer müslüman halklar da sempati duyabilirlerdi. Bu ne-

KOMÜNİST ENTERNASYONAL BELGELERİNDEN

KÜRDİSTAN AYAKLANMASININ ANLAMI

(Bu yazı, basına özel bir bültenle verilmiştir
Moskova
26 Şubat 1925

Mustafa Kemal'e ve **Ankara** hükümetine karşı **Kürdistan'daki** Şeyh **Sait** ayaklanması, Moskova tarafından, **Türk gericiliğinin İngiliz emperyalizmi ile ittifak halinde** bir geri dönüş girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Kemal, genel olarak millî kurtuluş hareketini temsil etmekte ve Türkiye'nin demokratlaştırılması ve feodal kalıntılar ile Müslüman din adamlarının etkisinden kurtarılması için çalışmaktadır. Kemal'e karşı, ilk olarak emperyalizm, ikinci olarak feodal ağalar, üçüncü olarak din adamları ve dördüncü olarak liman şehirlerinin yabancı sermayeye bağlı ticaret burjuvazisi mücadele etmektedir.

Son zamanlarda bütün gerici güçler, Kemal'e karşı bir harekete önderlik eden **"Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"**nı kurdular. İsyancılar, din adamlarının yobazlaştırdığı göçebe aşiretleri harekete geçirdiler ve dinci sloganlarla ortaya çıktılar.

Ayaklanma büyük toprak ağalarının hakim olduğu illerde patlak verdi. İsyancıların arkasında **Musul meselesinde**, yani **petrol meselesinde** çıkarı olan İngiltere bulunuyordu.

Ayaklanmanın başladığı tarih, ilk olarak Musul meselesinin Milletler Cemiyetinin bir komisyonu tarafından araştırıldığı, ikinci olarak hükümetin zaman zaman toplam ürünün yüzde 80'ini bulan **aşar'ı** kaldırmayı planladığı bir döneme rastlıyorddu. Ayaklanma bölgesindeki ulaşım zorlukları, kötü hava şartları ve sınıf mücadelesi yüzünden güçlükle bastırıldı. Şehir küçük burjuvazisi ile orta burjuvaziye ve köylülüğün bir kısmına dayanan Kemal hükümetinin, büyük toprak ağalığına, yobazlığa ve İngiliz emperyalizmine karşı sınıf mücadelesi tayin edici bir aşamaya ulaşmış bulunuyor.

Internationale Presse-Korrespondenz
(Enternasyonal Basın Haberleri)
1925, sayı 31, s.458)

denle de, halka yönelik propagandalarda ayaklanmaların dinsel niteliğinden çok ulusal niteliğine ağırlık verilebilirdi. "Kürtler ayaklanmışlar, güzelim vatanımızı parçalayacaklar!.." yaygarası, diğer halkların ve özellikle de Türk halkının ayaklanmalara sırt çevirmesi, ve hatta ayaklanmacılara diş bilemesini sağlayabilirdi... Böylece, zamanın TC yönetimi böylesine çok yönlü bir politikayı taktik olarak önüne koyunca, ayaklanmalar da çok yönlü tahrifatlarla kamuoyuna yansıdılar. Ve ne yazık ki çok da başarılı oldular. O dönem çıkan yayın organlarına baktığımızda, hepsinin resmi ideolojinin sözcülüğüne soyunduğunu görüyoruz. Örneğin Orak Çekiç dergisi, Şeyh Said ayaklanması karşısında şöyle tavır alıyordu: *"Yobazların sarıkları, yobaz zümresine kefen olmalı! Yobazlarıyla, ağalarıyla, şeyhleriyle, halifeleriyle, sultanlarıyla birlikte kahrolsun derebeylik! İrtica ve derebeyliğe karşı mücadele için, köylüler; (Köy meclisleri); ameleler (Sendikalar) etrafında teşkilatlanmalıdırlar."* Hatta öyle ki, Komünist Enternasyonal bile bu etkilenmeden kurtulamıyarak rahatlıkla Şeyh Said ayaklanmasının İngiliz emperyalizminin Ortadoğudaki yeni bir saldırı manevrası[1] olduğunu söyleyebiliyordu

İşte tüm sorun buradan kaynaklanıyor. Bugün araştırmacılara ter döktüren de budur. O günlerde gerek resmi beyanatların, gerekse gazete sayfalarında yazılanların hangisi doğru, hangisi yanlış; doğru alan nereye kadar doğru, yanlış olan nereye kadar yanlış? İşte herkesin yanıtlamaya çalıştığı sorular bunlardır. Bu sorulara sağlıklı yanıtlar bulunabildiği zaman ancak sözkonusu ayaklanmaların gerçek niteliği tarih kitaplarına doğru bir şekilde geçebilir.

Gelecek sayılarımızda konuya yeniden döneceğimiz için bu yazımızda ayaklanmaları tüm boyutlarıyla ele almayı düşünmüyoruz. Ancak bu konudaki düşündcemizi kısaca belirtirsek, bize göre her iki ayaklanma da, Seyd Rıza'nın deyişiyle "Türk hükümeti tarafından gasbedilen haklarımızın geri alınması" amacına yönelikti. "Gasbedilen haklar" da genelde geniş çerçeveli olup özelde "dinsel ve ulusal" hakları kapsıyordu.

Bu yazıda bizim asıl olarak irdelemek istediğimiz konu, ayaklanmalardaki "Kürtlük" faktörüdür. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, her iki ayaklanmanın da birer Kürt hareketi oldukları görüşü sağdan sola tüm yazarların paylaştıkları ortak bir görüştür. Bu görüşü samimiyetsizlikle, belli amaçlar uğruna savunanlar için bir diyeceğimiz yok kuşkusuz. Ama biz, birçok aydının, Kürdistan'ın sosyal yapısına yeterince vakıf olamadığından, ve ayaklanmalara ilişkin olarak objektif gerçekliği yansıtan verilere ulaşamadığından bu görüşte direttiğine inanıyoruz. İşte bu nedenle de, bu yazıyla ayaklanmalardaki ulusal yöne doğru küçücük de olsa bir kapı aralama düşüncesindeyiz. Ve bunu başarabildiğimiz ölçüde kendimizi mutlu hissedeceğiz.

Şimdi sözkonusu ayaklanmalara biraz daha yakından bakalım:

Şeyh Said Ayaklanması

Ayaklanmaya Doğru

Türkiye halklarının kardeşliği temelinde

ŞEYH SAİD

verilen Kurtuluş Savaşı sonucu yine aynı kardeşlik ruhuyla 1923'te Ankara'da TC'nin kuruluşu ilan edilir. Ama cumhuriyetin ilanı, M. Kemal'in halklara ilişkin politikasında da bir dönüm noktası olur. Kurtuluş Savaşında yeralmış olan halklar, Cumhuriyet çarkının Türk ulusçuluğunun çıkarları yönünde döndürülmeye başlandığını, yeni yönetimin Türk ulusal çıkarları uğruna Türk olmayan halkları ezmeye ve dinsel inanç özgürlüğünü her an gasbetmeye hazır olduğunu hayretle görürler. Bu nedenle, Cumhuriyet'le birlikte Türk ulusunun duyduğu heyecanı diğer halklar duyamazlar. Heyecan ve coşku yerine, geleceğe yönelik bir endişe sarmıştır her yanı.

Diğer halklar gibi Zazalar da bu gidişattan ötürü huzursuzdurlar. Dersim ileri gelenleri, olası bir başkaldırıya sağlıklı hazırlanabilmek amacıyla aşiretler arası kırgınlıkları giderme çabasındadırlar. Güneyde ise Şeyh Said'in başkaldırı hazırlıkları sürmektedir.

Ama yukarıda da belirttiğim gibi, Kemalistlerin yönetiminden rahatsız olanlar yalnız Zazalar değildi. Kürtler de başlarının üzerinde dolaşan tehlikeyi görüyor, Kürdistan'ı yokolmaktan kurtarmak için çareler arıyorlardı. Bu amaçla 1923'te kurulan Azadi Cemiyeti, Kürdistan'ın bağımsızlığını önüne hedef olarak kor ve bu yönde örgütlenme çalışmalarına başlar. Örgüte göre ayaklanmanın temel gücünü Kürt savaşçıları oluşturuyorlar. Yandaş güç olarak da Zazalar düşünülmektedir.[2] Bu amaçla, ayaklanmada Zazaların desteğini almak için girişimlerde bulunulur. Bu amaç doğrultusunda örgüt Şeyh Said'le ilişki kurmayı kararlaştırır. Örgüt ileri gelenlerinden Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya 1923 yazında Hınıs'a Şeyh Said'in yanına gider, ona örgütün birleşme önerisini götürür. Görüşme, Şeyh Said'in birleşme önerisini kabulüyle sonuçlanır.[3]

Ayaklanmaya Katılım

Ama gel gelelim ki, 1925 Şubatında ayaklanma başladığında ortada ne Azadi Cemiyeti vardır, ne de Kürt savaşçıları. Zazalar, üzerinde yaşadıkları toprakları Türk ordusuna karşı korumak için dört yandan silaha sarılmış, dağda, ovada, her yanda aslanlar gibi dövüşüyorlar.

İstisnaları bir yana bırakırsak, genel olarak ayaklanmaya katılım şöyleydi:

- Dersim aşiretlerinin dışındaki hemen hemen tüm Zazalar ayaklanmaya fiilen katıldılar ve sonuna kadar silahı elden bırakmadılar... Dersim'den Koçan aşireti ayaklanmaya fiilen katılmakla beraber genel olarak Dersim aşiretleri pasif kalmayı yeğleyerek ayaklanma bölgesinin kuzeyini Türk ordusuna karşı güvenceye almakla yetindiler. Nitekim ayaklanma süresince Kürt bölgeleri Türk ordusunun karargahı durumuna geldiği halde Dersim yöresinden tek bir Türk askerinin bile ayaklanma bölgesine sızabildiğine tanık olunmamıştır... Ama bazı Dersim aşiretlerinin ordu birliklerinin yanında yeralarak ayaklanmacılara arkadan vurdukları da acı bir gerçek.

Dersim aşiretlerinin ayaklanma karşısındaki bu ikircikli tutumunu şöyle açıklıyoruz:

1- O sıralar Dersim aşiretleri kendi içlerindeki çelişkileri halen çözümleyebilmiş

değillerdi. Aşiret ileri gelenleri kendi iç sorunlarıyla uğraşmaktaydılar;
2- Dışarıdan, Seyd Rıza, Dersim aşiretlerinin lideri gibi görünse de, içte bu liderlik halen tartışma konusuydu;
3- Kemalist yönetim Alevi-Sünni çelişkisini başarıyla kullandı, Dersim aşiretlerinin Şeyh Said ayaklanmasına kuşkuyla bakmalarını sağlamada başarılı oldu.

- Kürt aşiretlerinin hiçbiri ayaklanmaya aktif olarak katılmadı. Zaza bölgesinde bulunan ya da bölgeyle komşuluğu olan bazı aşiretlerin (Cibran, Hesenan, Reşkotan) pasif katılımları sözkonusuysa da bu katılımın da bir takım akrabalık ilişkilerinden kaynaklandığı herkesçe bilinmektedir. Kaldı ki, bunlardan Cibran ve Hesenan aşiretlerinin son derece pasif olan desteğinin, aşiret düzeyinde bir destek olduğu yolunda öteden beri bir kuşku da vardır. Bu desteğin sadece bazı akrabaları koruma içgüdüsünden kaynaklandığı, ve bu düzeyi kesinlikle aşmadığı varolan söylentiler arasındadır. Bu bakımdan birçok tarihçi, bu iki aşireti, Zazalara destek veren aşiretler arasında saymak bile istemez... Bu arada bazı aşiretler de ordu birlikleriyle birlikte ayaklanmacılara karşı dövüşerek onlara büyük kayıplar verdirdiler. Ayrıca, Şeyh Said ve 200 savaşçısının İran'a geçmek isterken Murat Çayı üzerindeki Çarbuhur köprüsünde Türk kuvvetlerince pusuya düşürülerek tutsak alınmasının da, ayaklanmaya pasif destek verdiği söylenen Cibran aşiretinden ve Şeyh Said'in de bacanağı olan Binbaşı Kasım'ın ihaneti sonucu gerçekleştiği de tüm kaynaklarca doğrulanıyor.

Ama ayrıntıları bir yana bırakıp Kürtlerin ayaklanma karşısındaki tutumlarının genel bir değerlendirmesini yapmaya kalkışırsak, şöyle bir tablo çıkıyor karşımıza:

Birkaç aşiret, ordu birliklerinin yanında ayaklanmacılara kurşun sıktı; birkaç aşiret, ayaklanmacıları pasif bir şekilde destekledi; ve genel olarak Kürt aşiretlerinin ayaklanmacılara karşı dostça olmayan ilişkiler içinde oldukları gözlendi.

Kürt tarihçileri bu olumsuzluğu şöyle açıklarlar: Efendim, aslında ayaklanmanın mart ayında başlaması planlanmışmış da, fakat ayaklanma şubat ayında başlamışmış da... Yani sorun şu: Ayaklanma, planlanan zamandan bir ay önce başladığı için Kürt önderleri kitle içinde örgütlenmelerini tamamlayamamışlar ve bu nedenle de Kürt halkının ayaklanmaya katılımını sağlayamamışlar. Ne diyelim, böylesi bir savunamya kargalar bile güler.

Bizce durumun aslı şu: Azadi Cemiyeti, Zaza ve Kürt küçük burjuva aydınlarının, bürokratlarının kurduğu bir örgüttü. Örgüt üyeleri ve yöneticileri gerçek birer yurtseverdiler. Ama gel gelelim ki ayakları yere basmıyordu. Kitaplardan ürettikleri teorilerle Kürdistan'ı kurtarabileceklerini sanıyorlardı. "Ha!" deyince bütün Kürt halkının Kürdistan için ayağa kalkacağı hayaline kapıldılar. Oysa sonuç hiç de umulduğu gibi olmadı. Ayaklanma başladığında, kitabî bilgilerin tek başına kitleleri harekete geçiremediğini hayretle gördüler. Artık ortada yalnız bir Zaza Ayaklanması vardı; ve Zazalar da, üzerinde yaşadıkları toprakları koruma mücadelesi veriyorlardı.

Evet, Kürtler ayaklanmayı desteklemediler. Desteklemedikleri gibi, Zazalarla Türk

ordusu arasındaki ölüm kalım savaşında tarafsızlıklarını da koruyamadılar. Kürdistan topraklarını Türk ordususnun toplanma, manevra yapma ve Zazalara saldırı hazırlıkları yapma alanı durumuna getirilmesine müsade ettikleri için de, dolaylı olarak Zazalara karşı Türklerle uzlaşma isteğinde oldukları yolundaki eğilimlerini de açığa vurdular.

Aynı kaypaklığı Diyarbakır işgalinde de görüyoruz...

Bilindiği gibi, hem coğrafi konumu, hem de büyük olması bakımından Diyarbakır, Kürt örgütlerince özel bir öneme sahipti. Bu bakımdan Diyarbakır, Kürdistan'da politik çalışmaların en yoğun olduğu bir kent durumundaydı.Diyarbakır'ın konumu, Azadi Cemiyeti için de aynıydı. Yani Diyarbakır, Azadi Cemiyeti'nin politik sermayesi için en uygun bir yatırım sahasıydı, ve doğrusunu söylemek gerekirse, Azadi Cemiyeti de bu yatırımı fazlasıyla yaptı. Ama hal böyleyken, Diyarbakır işgali sırasında da Kürt halkından en ufak bir kımıldama görmüyoruz. İşgal boyunca Zaza savaşçılarının yanında Türk ordusuna karşı kahramanca dövüşenler yine Diyarbakır'daki amele, hamal gibi Zaza emekçileriydi.[4] Kürtler ise evlerinde, sımsıkı kapalı pancurların gerisinden sokaklarda dişe diş süren kanlı boğuşmayı seyretmekten başka hiçbir iş yapmadılar.

Şurası açık ki, Zazalar yine yalnız kalmışlardı... O zamanlar yayınlanan Vakit gazetesinin muhabiri de 23 Nisan 1925'te Diyarbakır işgali ve Zazaların yalnızlığına ilişkin bu yalın gerçeği sevinerek okuyucularına şöyle haber veriyordu: *"... İsyan ise iki hafta önce ve aniden patlak verdi. Bağımsız Kürdistan akınları, kalleş ayrılıkçılardan **beklenen yardım gelmeyince*** (altını biz çizdik, PİYA), *Diyarbekir'in iyi organize edilmiş savunmasına çarptı. Ordu, bütün şüpheli şahısları şeh-rin içinde Zazalara yardımcı olurlar kaygı-sıyla tutuklamış, tedbirini almıştı."*

Peki bu durumu nasıl yorumlayacağız? Kürt tarihçileri yine ayaklanmanın planlanan zamandan bir ay önce başlamış olmasını ve örgüt (Azadi Cemiyeti) yöneticilerinin çoğunun tutuklu bulunduğunu gerekçe olarak öne sürecekler ama bize göre bu konuda üç ihtimal üzerinde durmak gerekiyor:

1- Azadi Cemiyeti, gerçekten yurtsever aydınlardan oluşmakla birlikte yukarıda belirttiğim niteliğinden ötürü hiçbir zaman halka inemedi.
2- Azadi Cemiyeti, ayaklanmada öncülüğün fiilen Zazalara geçtiğini anlayınca Zazaları yalnız bıraktı.
3- Kürt ileri gelenleri, Zaza-Türk çatışmasında, TC'den kendi çıkarları doğrultusunda tavizler koparabilmek amacıyla Zazaların telef olması pahasına Türklere göz kırptı.

Ayaklanma Bölgesi

Ayaklanma, Zaza bölgesinde başladı, gelişti, ve yine Zaza bölgesinde kanla bastırılıp darağaçlarıyla noktalandı. Ama biz burada okuyucuya kuru coğrafik bilgiler vermektense, ayaklanmadan bir kesiti, Zinar Silopi'nin canlı üslubuyla, hiç değiştirmeden, olduğu gubu vermeyi yeğliyoruz. Zinar Silopi'den yaptığımız bu alıntıyı okuduktan sonra, ayaklanma bölgesine ilişkin yorumu da okuyucunun ken-

disine bırakıyoruz:

"... Kürdistanın muhtelif mahallerinde başlayan isyan hareketi az bir zaman zarfında çabucak bir çok yerlere sirayet etti. Çapakçur ZAZA aşiretleri Lice merkezini işgal ile Hani boğazında harbe tutuştukları Türk askerine bir çok telafat verdirerek perişan bir halde esir almışlardi. Şeyh abdurrahim kumandasında hareket eden bir kuvvet Ergani Madenini işgal ile Siverek kazası istikametinde hareketine devam ediyordu. Hani, Lice ilçeleri kuvvetleri de Diyarbekiri muhasara etmişlerdi. Günlerce süren çevirme hareketi esnasında şehrin surunda mavcut deliklerden beraberinda 60 kişilik bir kuvvetle şehir içine girmeye muvaffak olan -MIHé HELé- ile askerler arasında şehir içindeki çarpışmada mucahitler şehrin zaptına muvaffak olamadılar. Çan şeyhlerinden şeyh Mustafa kuvveti de Vartoya doğru yürüyüşüne devam ediyordu. Sekizinci kol ordu kuvveti ile yaptığı harpte bir kısım kıtaati muhasara ederek esir almakta iken Türk askerine yardım etmekte olan Hirmok ve Lolan aşiretlerinin mücahitlere arkadan yaptıkları hücumla muhasara yarılarak asker esaretten kurtulmuştu. Hesenanlı halit bey ve arkadaşları Halil Mehmet Hatto Kerem bey kolagası zirki baba bey Sadık bey mordagi, osi hacı İsmail aga solihan, Malazgirt ve Muş havalisini tamamen işgal ederek büyük bir kuvvetle Muş vilayeti merkezine hücuma geçmişlerdi. Hesenanlı Halit bey ve arkadaşları dokuzuncu ve altmış ikinci fırkaların mukavemetini kırarak püskürtmüşlerdi; bu fırkaların yeniden aldıkları takviye kıtaları ile Motki, hiromek, lolan aşiretlerinin de yardımı ile mukabil hücuma geçerek muhim başarılar elde ettiğinden Hesenanlı Hali bey Kumandasında bulunan bu mücahitler İran arazisine iltica ya mecbur kaldılar. Halit bey müsafir bulundugu şıkakan aşireti reisi İsmail ağanın yanında çok müddet kalmıyarak tekrar mücahedeye devam için Hesenan aşireti mıntıkasına dönmüştü şirvan, şeyh köyünde istirahatta olduğunu haber alan Türk hükumeti ansızın yaptığı bir baskınla Kendisini tevkif ederek Diyarbekir istiklal muhakemesine gönderdi. Mahkeme hakkında idam kararı vererek idam etti.

"Gökdereli şeyh şerif ve namdar kahramanlardan YADO ağa kuvvetleri paloyu işgal ederek palo ahalisinin iştirakile elaziz vilayet merkezini Türklerden temizlemişlerdi. Elaziz köylerinden Hüseynikteki cephane depolarında vukua gelen infıcar ahali ve mücahidinden bir çok kimselerin telefine sebep olmuştu. Bu patlayışın kimin tarafından yapıldığı anlaşılmamasından dogan şüpheli vaziyet mücahidinin birliğini sarsmıştı, bunadan dolayı muhtelif zümrelere ayrılan mücahidin malatyadan Elaziza dogru taaruza geçen kazim paşa ordusu ile ciddi muharebeye girmeyerek palo istikametine çekiliyorlardı, palo vadisinde vaki kanlı muharebede YADO ağa kuvveti muhasara çemberini yararak çapakçur dağlarına çekildi. Hastalığı sebebile palo havalisinde bir mağarada saklı olan bu cephenin hareket kumandanı şeyh şerif türkler tarafından tutularak istiklal muhakemesine gönderildi.

"Adanadan şark ekıspresile Mardine indirilen Naci paşa Kumandasındaki kol ordunun şiddetli taaruzuna Diyarbekir ovasında mukavemet edemeyen şeyh Said efendi kuvvetlerinin bir kısmı Diyarbekir cephesinden şarka ve şimale çekilerek Melekanlı şeyh Abdullah kuvvetlerile birleşmişti.

1925 Ayaklanmasında Ordunun Yerel Halka Bildirileri

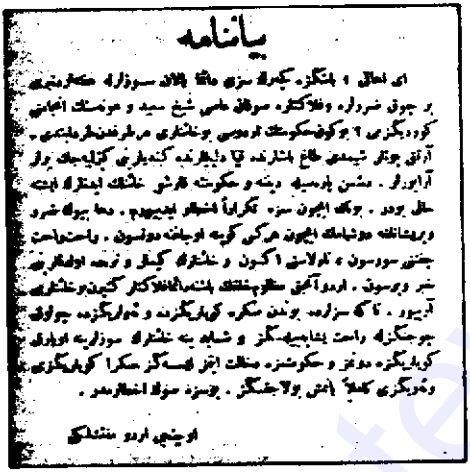

بیانامه

ای اهالی ! باشکزه کیرلك سزی مائنا بالاك سوزلرله حكومتیمزه
بر جوق ضرردلره وفلاكتلره سوقان خائن شیخ سعید و عونصلك اعانی
كوردیكزی ؟ بوكون حكومتك اردوسی بوخائنلری هرطرفدن محاصره ایتمكده .
آرتق چوقر شیخدن طاغ باشلرنده قیا دیبلرنده كیزلنیجك یر
آرامیورلر . دشمن پارهسیله دینه و حكومته قارشو خائنلك ایتمك
حالی یوقدر . چونكه ایشون سزه تكراراً اخطار ایتمیوروز . دها بیوك ضرر
وپریشانلره دوشمامك ایچون هركس كیزه اوجاغنه دونسون . راحت راحت
چالشوب سوسون ، تولاسنی اكسون و خائنلرك كیزلو و ترسه اولدقلرینی
خبر ویرسون . اردو آغیر مظلومیتلك باشندهاولدقلرندن خائنلری
آرییور . تاكه سزلره یوندن سكره كیریلكزده و شهریلكزده چوقدن
چوجقلرله راحت یاشایهبیلهكز و شمدیه قدر خائنلرك سوزلریه اولهرق
كوریلیكزده دوغرو و حكومتمزه مخالف اولهرق ایشلهكز سكره كوریلیكزده
وشهریلكزده كندیلرینی كلیاً باش بولاجشكز . یوسزه سوك اخطاردر .

اوچنجی اردو مفتشلكی

Beyanname

Ey ahali! Başınıza geçerek sizi daima yalan sözlerle haftalardanberi birçok zararlara ve felâketlere sokan âsi Şeyh Said ve avanesinin encamını gördünüz mü? Bugün hükûmetin ordusu bu hainleri her taraftan sarıd etti. Artık bunlar şimdi dağ başlarında kaya deliklerinde kendilerini gizleyecek yerler arıyorlar. Düşman parasıyla dinine ve hükûmetine karşı hainlik edenlerin işte hali budur. Bunun için size tekraren ihtar ediyorum. Daha büyük zarar ve perişanlığa düşmemek için herkes köyüne ocağına dönsün. Rahat rahat çiftini sürsün, tarlasını eksin ve hainlerin kimler ve nerede olduklarını haber versin. Ordu ancak mazlum halkın başına daima felâketler getiren bu hainleri arıyor. Tâ ki sizler de bundan sonra köylerinizde ve evlerinizde çoluk çocuğunuzla rahat yaşayabilesiniz ve şayet yine hainlerin sözlerine uyarak köylerinize dönmez ve hükûmetimize dehalet etmez iseniz köylerinizi ve evlerinizi kâmilen yanmış bulacaksınız. Bu size son ihtarımdır.

Üçüncü Ordu Müfettişliği

Beyanname

Masum ahaliyi iğfal ile İslâmı yekdiğeri aleyhine tahrik eden Şeyh Said'in hallu ızrar ve perişan ederek kuvay-ı tenkiliye önünden firarla ötede beride saklandığı istihbar kılınmağla merkum şeyhi hayyen derdest edene bin madeni altın, meyten getirene yedi yüz madeni altın mükâfaten verileceği gibi bunu hayyen ve meyten getirecek olanların şeyhin avane ve müştereklerinden olduğu takdirde mevcut mükâfat verilmekle beraber aynı zamanda kanun-u cezanın 65'inci maddesi mucibince af olunacağı ilân olunur.

Üçüncü Ordu Müfettişliği

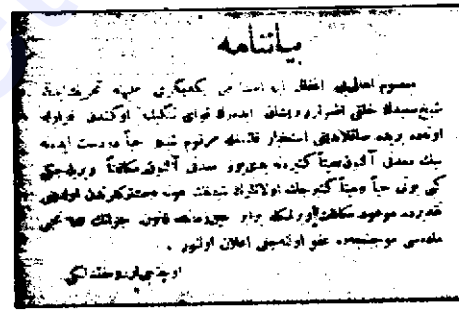

بیانامه

معصوم اهالیه اخطار ایدرز سز بی کناهکاری علیه تحریك ایدن
شیخ سعیدك اضرار و پشاقه اوغرامق نوعی تشكیل اوكندن فراره
اوغرامه رهبه سلاحلریی استخبار قلنمغله مرقوم شیخ حیاً دست ایدنه
بیك مصاغ آلتون و میتاً كتیرنه یدیوز مصاغ آلتون مكافاتاً ویریلیجكی
كبی یوقه حیاً و میتاً كتیرجك اولانلرك شیخك عون مستكرهلرندن اولدقلری
تقدیرده موجود مكافات ویرلمكله برابر قانون جزانك ۶۵ نجی
مادهسی موجبنجه عفو اولنمجی اعلان اولنور .

اوچنجی اردو مفتشلكی

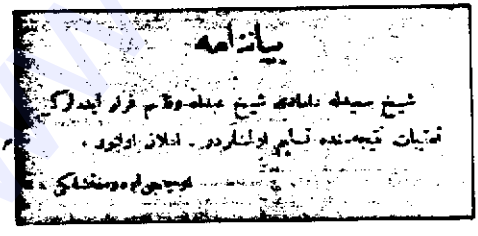

بیانامه

شیخ سعیدله داماد شیخ عبدالوهاب فرار ایدرکن
تعقیبات نتیجهسنده تسلیم اولنمشلردر . اعلان اولنور .

اوچنجی اردو مفتشلكی

Beyanname

Şeyh Said'le damadı Şeyh Abduh ve Kasım firar ederlerken takibat neticesinde teslim olmuşlardır. İlan olunur.

Üçüncü Ordu Müfettişliği

şeyh Abdullah 12 inci fırka ve hain hürümek Lolan aşiretleri kuvvetlerile şerefeddin dağında çarpışırken fırkanın 25 inci alayı bağlar gedigini işgal etmişti. şeyh Said efendinin iştirakile Kuvvetlenen şeyh Abdullah Bozalanda bulunan Türk kuvvetlerine hücumla gedigi zabtetmişti. Muş ovasında Murad çayı köprüsünü işgali altında bulunduran 34 üncü alayla şiddetli bir muharebeden sonra vartoya doğru geriye dönmeye mecbur olmuştu..." [5]

Ayaklanma bölgesini daha netleştirmek için, ayaklanma dan başka bir kesiti de Prof. M. A. Hasretyan'ın kaleminden okuyalım:

"... 1925 Şubat ortalarında, Şeyh Said kendi önderliği altında Haci Hasan ve Ömer Faro kuvvetlerini, Koçeran dağının dibindeki Mıstan ve Batan aşiretlerini yönetti. Aynı ayın 20'sinde, orada Hanili Salih Beg kuvvetlerinin kendisine katıldığı Lice ve Hani'ye el koydu. Ardından Hani vadisinden Diyarbakır'a doğru yöneldi. 28 Şubat'ta Şeyh Şemsettin'e bağlı kuvvetlerden büyük bir bölümü Diyarbakır yakınında kendisine katıldı. Öte yandan Şeyh Said'in kardeşi Abdurrahim, 29 Şubat'ta Maden nahiyesinde (Elazığ vilayeti) ayaklandı. Şeyh Eyüp de 500 savaşçı ile, Çermik'te (Diyarbakır vilayeti) Şeyh Abdurrahim'e katıldı ve ikisi birlikte Ergani'ye yöneldiler. 28 Şubat'ta Palo, Şeyh Said'in ve o zaman 20 bin nefere ulaşan Kürt ordusunun (Zaza ordusunun, PİYA) *karargahı oldu..."* [6]

Bu arada, Silopi ile Hasretyan'ın anlattıklarının, konumuz açısından değerlendirmesinin daha sağlıklı yapılabilmesi için Zaza ve Kürt nüfusun bölgedeki yerleşim durumuna ve birbirlriyle ilişkilerine bir iki cümleyle, kısaca değinmekte yarar görüyorum:

Diyarbakır havzası, Zaza ve Kürt bölgelerinin ayrıştığı bir bölgedir. Zaza bölgesinin iç kesimlerinde yer yer Kürtler, Kürt bölgesinin iç kesimlerinde de yer yer Zazalar bulunmakla birlikte, bu "varlık" genele ölçü teşkil edemeyecek azlıktadır. Asıl olarak Zaza ve Kürt bölgelerini birbirinden ayıran hat, Diyarbakır'ın batı ve kuzey kesimlerinden geçer. Siverek - Çermik - Ergani - Egil - Hani - Lice - Genç hattının kuzeyinde mutlak çoğunluğu teşkil eden Zaza nüfus, doğuya (Muş'a doğru) ve güneye (Diyarbakır'a doğru) gidildikçe seyrekleşerek yerini Kürt nüfusa bırakır.

Ayrı ayrı birer devlet kurmaları tarihin hiçbir döneminde sözkonusu olmayan bu iki kardeş halk, yüzyıllarca sürdüregeldikleri bir kader birliğinin de doğal sonucu olarak bu kesimde iç içe geçmiş durumdadırlar. Bölgesel anlaşmazlık ve kavgaların yanı sıra kirvelik ve evliliklerle karşılıklı akrabalık ilişkileri kurularak bu birliktelik pekiştirilmiştir. Ama, yüzyıllar boyu süregelen bu çok yönlü ilişkilerin doğal sonucu olarak aralarında çok yoğun bir kültürel alışverişe de tanık olunmakla birlikte, her iki halk da, kendi dili ve kültürünü titizlikle koruyarak kendi kimliğiyle bugüne dek gelebilmiştir.

Durum böyle olunca, bu hat üzerinde yaşayan Kürtlerin bir kısmının ayaklanmaya katılışının nedenlerini anlamak hiç de zor olmasa gerek. Düşünün ki, yüzyıllarca birlikte yaşadıkları insanlar (Zazalar)

bir ölüm kalım savaşı içindedirler. Türk ordusuna karşı dövüşen, ya komşularıdır, ya kirveleridir, ya kız alıp vermeden ötürü akrabalarıdır. Hiçbir şeyi değilse bile, çarşıda pazarda herhangi bir vesileyle karşılaştığı bir insandır... Kaldı ki, bu destek oldukça sınırlı ve temkinlidir de. Ve zaten ayaklanmanın yazgısı belli olmaya başladıktan sonra bu desteğin tamamen kesildiği ve hatta yer yer ihanete dönüştüğü de herkesçe bilinmektedir.

Dersim Ayaklanması

"... *Şimdilik aramızdaki musahamatı terkedelim de Türk hükümetiyle gaspedilen haklarımızı arayalım.*"[7] "*İmza benim, fakat umum Dersim namına sana selahiyet veriyorum. Her ne suretle yazarsanız yazınız.*"[8]

Seyd Rıza'ya ait olan yukarıdaki sözler, Dersim ayaklanması üzerinde araşrırma yapanlar için birer anahtar olma değerindedirler. Çünkü ayaklanmayı bir bütün olarak, tüm boyutlarıyla bu sözlerde görebilmek olası. Bu sözleri irdeledikçe, açtıkça, sayfa sayfa Dersim gerçeği açılıveriyor önümüze.

Bu sözlerin ilki, Kalan aşiretleri reisi Ali Ağa'ya söylenmiştir. Cümlede iki önemli öğe göze çarpıyor: 1- Aşiretler arası anlaşmazlıklar; 2- Türk hükümeti tarafından gasbedilen haklar... Ve bu iki öğe bir araya gelince de, Dersim Ayaklanmasına ilişkin tarihsel gerçeklik kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Ama bu sözün özü de, Dersim ayaklanmasına yolaçan tarihsel faktörleri çağrıştırması bakımından "gaspedilen haklar"da yoğunlaşıyor... "Gaspesilen haklar"ın oldukça geniş bir çerçevesi var. Ama öncelikle Dersim gerçeğine sağlıklı olarak yaklaşmak gerekir. Aksi taktirde bu "gaspedilen haklar"ı doğru olarak tespit edebilmek oldukça zor. Zorluktan öte, insan son derece yanlış sonuçlara da varabilir. Bu bakımdan, biz de öncelikle tarihsel gerçeklerin ışığında bu "gaspedilen haklar"ı görmeye çalışacağız.

Kürdistan'ın Osmanlı İmparatorluğu ve İran arasında bölüşülmesi, Dersim'in Osmanlılar tarafından yutulması sonucunu getirir. O tarihten sonra Dersim yavaş yavaş bağımsızlığını yitirerek Osmanlı sınırları içinde yarı bağımsız bir bölge (devlet değil) durumuna gelir, ve bu yarı bağımsız statüsünü de 20. yüzyılın başlarına dek sürdürmeyi başarır.

Dersim, merkezi bir otoriteden yoksundur. Bunun yerine, belli bir coğrafik bölgede ortak çıkarlarının bulunduğu bilincinde olan aşiretler ve bu aşiretlerin nüfuz alanları vardır. Ama yabancılara (Kürtler, Türkler, Ermeniler, Ruslar) karşı bölgenin savunulması sözkonusu olduğunda da aşiretler bir araya gelebiliyor, birlikte güçlerini belli bir cepheye yığabiliyorlardı.

İçte toplumsal düzen ise Alevilik ve geleneksel kurallarla sağlanıyordu. Aslında kökleri Zerduştluğa dayanan bu geleneksel kurallar da Alevilik içinde eriyerek Aleviliğin bir toplumsal düşünce ve davranış biçimi olarak toplumsal yaşama tek başına yön vermesi sonucunu getirmişti.

SEYD RIZA

Evet, Dersim'de merkezi otorite yoktu. Ve bu nedenle de Dersim Zazaları yüzyıllarca bağımsız yaşamalarına rağmen bir devlet kuramadılar, kurma gereğini de duymadılar. Çünkü toplumun örgütlenme biçimi, toplumsal sorunlara yanıt verebilecek yeterlikteydi. Yönetsel liderlik, dede'den başlayıp yukarıya doğru tırmanan dinsel liderlikle birleşerek toplum yaşamında çiğnenip geçilemeyecek bir otorite durumuna gelmişti.

Osmanlılar yüzyıllarca Dersim'i kendilerinin sandılar. Ama gerçekte ise Dersim hiçbir zaman onların olmadı. Ve bu yüzden de Dersim tarihi, bir çatışmalar tarihidir. Hemen hemen her yeni sultan, her yeni vezir, Dersim'i şöyle bir yoklar. Osmanlıların rahat durduğu zamanlar da, savaş ganimeti elde etmek için Dersimliler saldırır. Yani sözün kısası, şu ya da bu nedenle, gün yoktur ki Mızur'un eteklerinde bir çatışma olmasın. Öte yandan Ruslar ve Kürtlerle olan savaşlar da işin cabası.[9]

Ama 20. yüzyıla gelindiğinde, Dersim artık yorgun bir savaşçıya benzemektedir. Yüzyıllarca maruz kaldığı düşman saldırıları Dersim'den çok şey alıp götürmüştür. İçte de toplumsal denge iyice bozulmuştur. Alevilik, toplumsal düzeni sağlayabilmek için artık yeterli değildir. Aşiretler arası kavgalar, soygun ve hırsızlık alabildiğine artmıştır. İçte, gittikçe toplumsal yaşama damgasını vurmaya başlayan bu çürümüşlük, dışarıya karşı da günden güne zayıflama sonucunu beraberinde getirmiştir.

Ama bu olumsuzlukların yanı sıra, gerek Avrupa'da, gerekse Osmanlı İmparatorluğu içinde gözlenen ulusal şekillenmelerden Zazaların da etkilenmekte olduğunu görüyoruz.

Bence halkımızın en büyük şanssızlığı, İslamiyet'in yayılma döneminde, İslam büyükleri arasında kanlı savaşlara dek varan şiddetli anlaşmazlıklarda değişik tarafların propagandalarından etkilenerek İslamiyet'i iki değişik anlayışla benimsemiş olmalarıdır. Bu inanç farklılığından ötürü güneyliler yüzyıllarca Kürtlerle -ki yüzde dokzanı Sünni'dir- kader birliğine giderken, kuzeyliler ise aynı kader birliğini Alevi Türklerle sürdürürler. Bu tercihin sonucu olarak da halkımızın iki kesimi bir yandan birbirine karşı yabancılaşırken, diğer yandan da kader birliği içinde bulunduğu halklarla bütünleşmeye başlamıştır. Bugün güneyli Zazalardan bazılarının zaman zaman kendilerinin "Kürt" olduklarını söyleyebilmelerinin temelinde bu olgu yatar. Kuzeyliler de "Türk" olduklarını söylemiyorlar ama Alevi Türkleri kendilerinden ayrı bir halk olarak da görmüyorlar.

Ama yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa'da ve Osmanlı sınırları içinde başgösteren ulusal şekillenme Zazalar arasında da kendisini göstermekte gecikmez. 20. yüzyılın başlarında, din'in belirleyiciliği halen yadırganmamakla birlikte, halkımızın toplumsal tutum biçiminde artık "Zaza" olma olgusu da hesaba katılmaktadır. Örneğin, Şeyh Said ayaklanmasında, Şeyh Said yardıma şiddetle gereksinme duyduğu dönemde, şurdan burdan değil de Dersim ve Varto Zaza beylerinden yardım ister.[10] Bu, son derece anlamlı bir tavırdır... Ve Şeyh Said ayaklanması sonucu güncelleşen idamların durdurulması için en çok çırpınan da Seyd Rıza'dır.[11] Ayrıca Seyd Rıza ile TC arasındaki pa –

İlk kez açıklanan belgeler

İngiliz devlet arşivinde Nokta için araştırma yapan gazeteci Ümit Zileli bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış belgeler buldu.

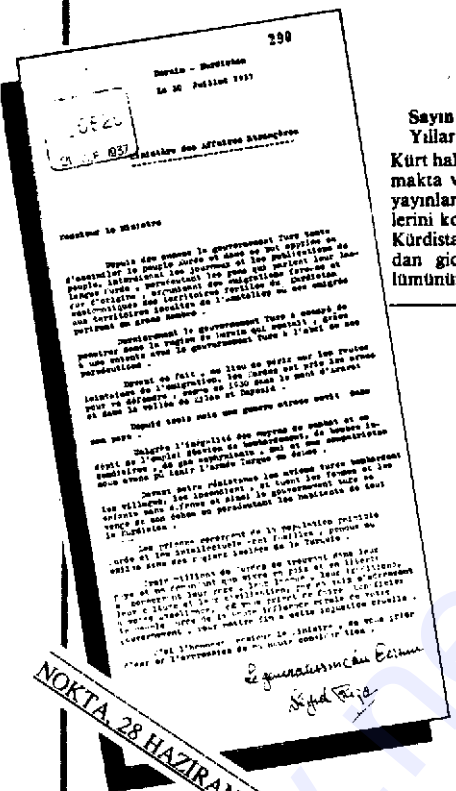

Dersim-Kürdistan
30 Temmuz 1937

Dışişleri Bakanlığı

Sayın Bakan,

Yıllardan beri, Türk hükümeti Kürt halkını asimile etmeye çalışmakta ve Kürt dilinin gazete ve yayınlarını yasaklayarak, anadillerini konuşanlara eziyet ederek, Kürdistanın bereketli topraklarından gidenlerden büyük bir bölümünün telef olduğu Anadolu'nun çorak topraklarına, zorunlu ve sistemli göçler düzenleyerek, bu halka zulmetmektedir.

Son olarak Türk hükümeti, kendisiyle yapılan bir anlaşma sonucu, bu baskılardan arındırılmış, Dersim bölgesine de girmeye kalkışmıştır.

Bu olay karşısında, Kürtler göçün uzak yollarında can vermek yerine, kendilerini korumak için, 1930'da Ararat Tepesi'nde, Zilan ve Beyazıt Ovası'nda olduğu gibi, silahlara sarıldılar.

Üç aydan beri ülkemde, tüyler ürpertici bir savaş sürüyor.

Savaş olanaklarının eşitsizliğine ve bombardıman uçaklarının, yangın bombalarının, boğucu gazların kullanılmasına rağmen, ben ve yurttaşlarım, Türk ordusunu başarısızlığa uğrattık.

Direnişimiz karşısında, Türk uçakları kasabaları bombalıyor, yakıyor.(.....)

Zindanlar yumuşak başlı Kürt halkıyla dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, asılıyor ya da Türkiye'nin tecrit edilmiş bölgelerine sürgün ediliyor.

(.....)üç milyon Kürt, benim sesimden Ekselanslarına sesleniyor ve bu hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor.

Sayın Bakan, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Dersim Generali
Seyid Rıza

Dersim hareketinin lideri olarak bilinen ve 1937 yılında Elazığ'da 84 yaşındayken idam edilen Seyit Rıza, Ovacık ilçesinin Ağdat Köyü'nde doğmuş. Şeyhhasanlar aşiretinin Abasanlar kolunun reisi olarak bilinen Seyit Rıza'nın ailesinden aynı dönemde 38 kişi öldürülmüş, 8 kişi sağ kalmıştı. Seyit Rıza, Dersim'e yönelik bir hareket başlayacağını anlayınca, Fransızca kaleme alınan bu mektubu Suriye üzerinden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na göndermiş. Mektup 30 Temmuz 1937 tarihini taşıyor.

NOKTA, 28 HAZİRAN 1987

zarlıklara baktığımızda da, Seyd Rıza'nın ısrarla yinelediği koşullardan biri de Şeyh Said ayaklanması sonrası sürgüne gönderilen Zaza ve Kürtlerin yurtlarına serbest dönebilmeleridir.

Bu anlattıklarımızın ışığında, Seyd Rıza'nın yukarıda zikredilen sözüne baktığımızda Seyd Rıza'nın "aramızdaki musamahat" ve "gaspedilen haklar"dan neleri kastettiğini daha iyi anlıyoruz.

Bu açıklamalardan sonra tekrar TC'nin ilk kurulduğu yıllara dönelim... Özetlersek durum şöyle:

Diğer halklar gibi Zazalar da Kemalistlerin iki yüzlü tutumlarından tedirgindirler. Güneyli Zazalar, Şeyh Said'in liderliğinde ayaklanmış, ve ayaklanma kanla bastırılmıştı. Kuzeyde isc Seyd Rıza yeni bir ayaklanmanın hazırlıkları içindedir.

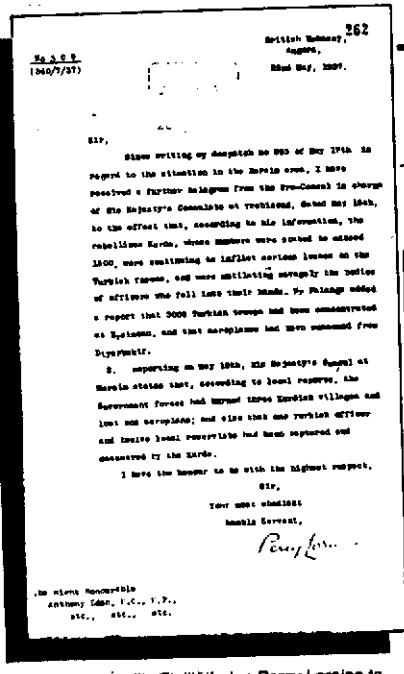

Ankara'daki İngiliz Elçiliği'nden Percy Loraine tarafından İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'a yollanan 309 numaralı mektup 22 Mayıs 1937 tarihini taşıyor. Mektupta Kürtlerin Türk kuvvetlerine büyük hasar verdikleri, ellerine düşen Türk subaylarına kötü muamele ettikleri belirtiliyor.

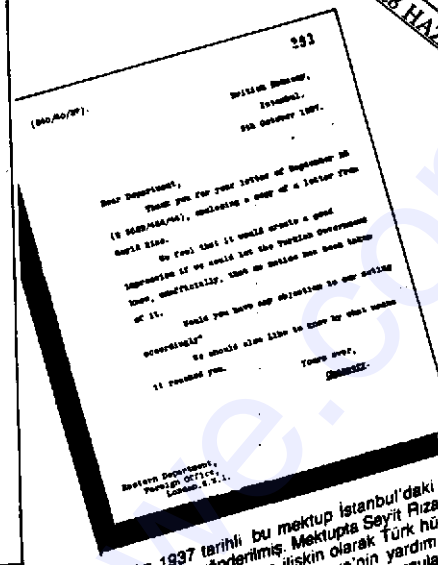

5 Ekim 1937 tarihli bu mektup İstanbul'daki İngiliz temsilciliğine gönderilmiş. Mektupta Seyit Rıza'nın İngiltere'ye başvurusuna ilişkin olarak Türk hükümetinin bilgilendirilmesi ve İngiltere'nin yardım talebini dikkate almadığı konusunun özellikle vurgulanması isteniyor.

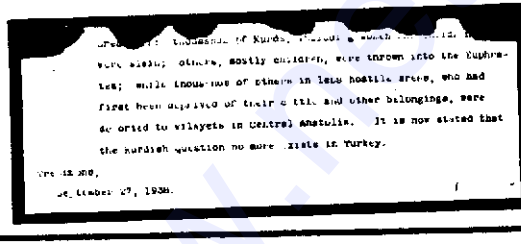

Trabzon'dan İngiltere'ye gönderilen 35 Numaralı memorandum 27 Eylül 1938 tarihini taşıyor. Son bölümünde aynen şöyle deniyor: "(.....) kadınlar ve çocuklar dahil olmak üzere binlerce Kürt katledildi.(.....) pek çok kişi de Fırat Nehri'ne atıldı. Daha az kötü muameleye tabi tutulan bölgelerde yaşayan binlercesi ise malları, mülkleri ve hayvanları alıkonularak Orta Anadolu'nun çeşitli illerine yollandı. Artık söylenen şu: Türkiye'de Kürt sorunu bitmiştir."

TC, kuzeyde, yani Dersim'de olanları kaygıyla izlemekte, sinsi sinsi Dersim'e nasıl girebileceğinin planlarını yapmaktadır. Şeyh Said ayaklanmasının bastırılmasıyla Zazaların bir kolu kesilmiş, Dersim Zazaları TC karşısında yapayalnız kalmışlardı. Hiçbir yerden destek alma umutları da yoktu. Ama Dersim dağlık bir bölgeydi, Dersim'in Zazaları savaşçı bir halktı. Bu nedenle, TC doğrudan askeri bir harekatı göze alamaz. Bunun için tam on beş yıl bekler. Bu on beş yıl (1923-1938) bir pazarlıklar, karşılıklı kuvvet gösterileri ve politik oyunlar dönemidir. TC aslında Dersim'i kayıtsız şartsız olarak teslim alma hesapları içindedir. Ama bu gerçek yüzünü Dersimlilere göstermemek için son derece itinalı davranır. Dersimlilerde, onlarla karşılıklı ödün verme temelinde uzlaşabileceği intibaını uyandırmaya çalışır. Hatta bu amaçla zaman zaman hükümet düzeyinde karşılıklı gö-

"Dahili işlerimizden en mühim bir safha varsa o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan işbu yarayı, bu korkunç çıbanı, ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş salahiyetler verilmelidir."

Mustafa Kemal
T.B.M.M.'ni açış konuşmasından,
yıl 1936

rüşmeler ve pazarlıklar bile olur. Bir yandan bu pazarlıkları sürdürürken, bir yandan da aşiretler arası anlaşmazlıkları körükleyerek, Seyd Rıza'nın birleştirme çabalarını boşa çıkarmak ister. Ama TC'nin tezgahladığı her oyun, Seyd Rıza ve yoldaşlarının üstün çabası sonucu, bir karşı oyunla bozulur.

Fakat bu arada TC de bu on beş yıllık süre içinde tüm kurumlarıyla yerine oturdu, yaralarını büyük ölçüde sararak güçlü bir devlet durumuna geldi. Ve 1938'e gelindiğinde de, TC artık Dersim'in Zazalarıyla savaşmaya hazırdı.

Seyd Rıza'nın yukarıda zikredilen ikinci sözüne gelince... M. N. Dersimi'ye söylenen bu söz, öncelikle Dersim Ayaklanmasının güçlü bir politik önderlikten yoksun olduğunu gösteriyor bize. Bu yoksunluktan ötürü de M. N. Dersimi, ayaklanmanın dışarıya açılan tek penceresi durumundadır. Bu bakımdan, Dersim Ayaklanmasının niteliğinin saptanmasına ilişkin çalışmalarda M. N. Dersimi gerçeği mutlaka gözönünde bulundurulmalıdır.

M. N. Dersimi, yaşamı Kürdistan mücadelesi içinde geçmiş Dersimli (Ovacık'ın Burnak köyünden) büyük bir Kürt yurtseveridir. Kürdistan'ın bağımsızlığı mücadelesine gönül vermesi ve Kürdistan Taali Cemiyeti içinde yerini alması, İstanbul'daki öğrencilik yıllarına rastlar. Daha sonra orduda genç bir veteriner doktordur. Ama o ordudaki görevi sırasında bile her an Kürdistan için yaşadı, her nereye gittiyse, mücadelesini de beraberinde götürdü.

M. NURİ DERSİMİ ve iki Zaza savaşçısı (Kemal Aziz ve Mahmed Ali) Divrigi hapishanesinde, yıl 1921.

Dersim Ayaklanması öncesi yıllarda Seyd Rıza'nın yanında bir nevi danışman olarak yer aldığında da, Dersim'deki hareketi Kürdistan Taali Cemiyeti'nin amaçlarıyla bağdaştırmak gerektiğine inanmaktadır. Ama gel gelelim ki, Kürdistan Taali Cemiyeti'nin, Dersim'deki hareketin bir Kürt hareketi olduğundan kuşkusu vardır. Bu nedenle de M. N. Dersimi, sürekli Dersim gerçeği ile kendi örgütü arasında bir yerde durarak mücadelesini böylece sürdürmeye çalışır.

Olayların akışına baktığımızda da, o dönem Kürt liderlerinin ,yukarıda sözünü ettiğimiz kuşkularını doğrulayan birçok olay var. Görülen o ki, ayaklanmayı bir Kürt ayaklanması olarak görmedikleri gibi, Dersim'in Zazalarına da pek güvenmemektedirler.

Bizi bu sonuca götüren olaylardan birkaç tanesi şöyle:

1- 1926'da TC Hükümetiyle direkt görüşmelerde bulunmak üzere M. N. Dersimi başkanlığında bir heyet Ankara'ya gider. Ama o sıralar M. Kemal "Nutuk'u yazmakla meşgul olduğundan", heyet, Meclis başkanıyla görüşür, vs... Görüşme sonucu İstanbul'a geçen M. N. Dersimi'nin İstanbul'da da Cemil Paşazade Kadri ile bir görüşmesi olur... Sözkonusu görüşmeyi, M. N. Dersimi'nin kendi kaleminden okuyalım: *"... İzmir'e sürgün olup bu sırada İstanbul'da bulunan Diyarbakırlı Cemil Paşazade Kadri ile Reşadiye otelinde gizli olarak görüştüm. Dersimlilerin Ankara hükümetiyle siyaseten yaptıkları temasların gayesini teşhir ettim ve milli haklarımızın istihsali için ilelebet çalışacağımıza dair Dersimliler adına Umumi Merkez'e bildirmek üzere bir taahhütname* (altını biz çizdik, PİYA) *imzalayarak kendisine verdim."* [12]

2- Ayaklanma başlamıştır. Dersim'in Zazaları Türk ordusuyla göğüs göğüse çarpışıyorlar. Zazaların kullandıkları silahlar, daha önceki tarihlerde vukua gelen çatışmalarda ele geçirilen savaş ganimetleri... Türk ordusunun elinde ise o günün koşullarına göre son model, modern silahlar var... Dış destek gereksinmesi ayaklanmacılar için kaçınılmaz olur. Alişer'i Avrupa'ya göndermeyi kararlaştırırlar, ama yola çıkmadan bir gün önce, Alişer, hain Rehber tarafından şehit edilir. Görevi, o sıra Elazığ'da gözetim altında bulunan M. N. Dersimi'nin üstlenmesi gerekiyor. Ve M. N. Dersimi de bu görevi üstlenir.

İşte ondan sonra M. N. Dersimi'yi maceralı bir yolculuğun içinde buluyoruz. Tek başına, tamamen yapayalnızdır. Önce Edirne taraflarını yoklar, sonra dönüş yaparak Suriye'ye atar kendini. Bu geçiş eyleminde hiçbir örgütten en ufak bir şekilde yardım görmez.

Şeyh Said Ayaklanması Kürt önderlerinden bir kısmı Suriye'ye yerleşmiş durumdadır. Çoğu orada söz ve kariyer sahibidir. Ama böyle olmakla beraber, M. N. Dersimi'yi orada da kişisel çabalar içinde görüyoruz. Adamcağız bir yandan Suriye makamlarından ve Fransız yetkililerinden gizlenirken, bir yandan da Dersim'deki durumu bir yerlere ulaştırma çabası içindedir. Yol ve dil bilmediğinden, ve oturum izni de olmadığı için hareket alanı son derece kısıtlıdır. Dolayısıyle tüm yazdıklarının, oradaki Kürt önderleri kanalıyla yerlerine ulaşması gerekiyor. Ve söylentilere göre bu kanal da malesef beklenenin çok altında, çok düşük bir randımanla çalıştı.

3- Yine halk arasındaki söylentilere göre, Seyd Rıza, dış destek sağlayabilmek amacıyla bir heyet de Irak'a gönderir. Sözde Dersim heyeti, Irak'taki Kürtlerin yardımıyla yabancı yetkililerle görüşebilecek, ve böylece Seyd Rıza'nın yardım talebini onlara iletebilecekti. Ama gel gelelim ki, evdeki hesap çarşıya uymaz; heyet bir ay kadar Irak'ta kalır, ve ama tek bir yabancıyla karşılaşma fırsatı elde edemeden gerisin geri Dersim'e, savaşın içine döner.[13]

.....

Böylece M. N. Dersimi ve onun mücadelesini tanıdıktan sonra, Dersim ayaklanmasına ilişkin olarak günümüze ulaşabilen belgelerdeki "Kürtlük" unsurunu doğru bir şekilde yorumlamak da pek zor olmasa gerek.

SONUÇ

Bu yazımızla ne Türklere hakaret etmek, ne de Kürtleri küçümsemek gibi bir amaç gütmüyoruz. Biz her halkın onurlu olduğuna inanır, bu inançla her halkın varlığına saygı duyarız. Eğer samanlıklarda yakıldıysak, darağaçlarına çekildiysek, bunun sorumlusu Türk halkı değildir. Öte yandan, başımız dara düştüğünde kendisinden beklediğimiz yardımı görememişsek, bu da Kürt halkını küçümsemek için bir sebep teşkil etmez. Ama gönül isterdi ki, Türk halkı, kendi burjuva çıkarları uğruna başka bir halkı katleden zamanın yöneticilerine "Dur!" diyebilsindi, ve aynı şekilde Kürt halkı da, hemen yanıbaşında boğazlanan kardeşi için silaha sarılabilsindi. Ama olmadı; umarız bundan sonra olur.

Biz, Zaza aydınları olarak kendi tarihsel geçmişimizi araştırmak istediğimizde pek bir şey bulamıyoruz. Halkımız, dili, kültürü ve tarihi ile Ortaçağın karanlıklarına gömülüp gitmiş sanki. Her ulustan tarihçiler bizi eteğimizden paçamızdan çekip bir yerlere götürmüşler. Böylece tarih kitaplarında Türkler, Kürtler, Ermeniler, Farslar ve Araplar arasında eriyip gitmişiz.

Dil, kültür ve tarih sorunlarımızı araştırmayı bir amaç olarak önümüze koyunca, bu gerçeği bir daha acı bir şekilde gördük. Ve şunu anladık ki, komşu halklarca gasbedilen tarihsel gerçekliklerimizi tutsaklıktan kurtarmadıkça, bir bütün olarak tarihimizi gün ışığına çıkarmak olası değil.

İşte bu yazı bu amaçla yazıldı. Bundan sonra da bize ait tarihsel olayları olanaklarımız ölçüsünde bulup yanlış kondukları yerlerden alarak asıl ait oldukları yerlerine koymaya çalışacağız. Bundan ne kimse gocunsun ne de ürksün. Bizim kimseye karşı kötü bir niyetimiz yok. Tek isteğimiz kendi tarihimize sahip çıkmak. Ve sanırız bu da bizim en doğal hakkımız.

Şimdiye dek olan açıklamalarımızın ışığında, bu noktada tereddütsüz olarak iddia ediyoruz: Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinden ötürü varolan katılımların dışında, genel olarak Kürt halkının Şeyh Said ve Dersim ayaklanmalarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Ayaklanmaların ikisinde de üç partili bir oyun oynandı: Zazalar ayaklandı, Türkler vurdu, Kürtler de seyretti... Hepsi bu kadar.

Bu noktada bize şöyle bir soru yöneltiliyor: "Madem öyle, o halde Kürtlerle işi-

niz ne? Neden Kürdistan mücadelesinde her taşın altından siz çıkıyorsunuz?.." Bu son zamanlar sık sık muhattap olduğumuz bu soru aslında yeni bir soru da değil. Aynı soru, Şeyh Said Ayaklanmasında da savcı tarafından Dr. Fuad'a sorulmuştu.

Dr. FUAD
Zaza olduğunu söylemesi, idamına kafi derecede cürüm addedildi

Bilmeyen okuyucularımız için olayı biraz açayım:

Dr. Fuad, Çermikli bir Zaza yurtseveridir. Hayatı boyunca Kürtlerle omuz omuza Kürdistan mücadelesinin ön saflarında yeralmış, dürüst, sağlam karakterli büyük bir kahraman... Ayaklanmadaki rolünden ötürü idamla yargılanmaktadır... Savcı, Kürt olmayışını ve en iyi konuştuğu dilin de Türkçe oluşunu ileri sürerek neden Kürtlerin yanında yer aldığını sorar. Bu soruya Dr. Fuad'ın yanıtı şöyle olur: "*... Aslıma önem vermiyorum. Kürtlerin çoğunlukta bulunduğu bir bölgede oturduğum için menfaatlerim Kürtlerin menfaatleriyle çakıştı...*"[14] Duruşma sonunda *"İstiklal muhakemesi kendisini tecziye edecek esaslı hiç bir suç isnat etmeden mahkemede isticvabı sırasında Zaza olduğunu söylemesini idamına kafi derecede bir cürüm addederek* (altını biz çizdik, PİYA) *doktor Fuad'a idam hükmü vermişti.*"[15]

Dr. Fuad'ın ifadesinden şunu anlıyoruz: 1) Dr. Fuad Kürt değil, Zaza'dır; 2) Çıkarları Kürtlerin çıkarlarıyla çakıştığı için Dr. Fuad Kürtlerin yanındadır... Bizce de işin aslı budur. Bu, dünden bugüne süregelen kalın bir çizgidir. Ama bu, bu çizgiyi ilelebet körü körüne sürdüreceğimiz anlamına da gelmiyor tabi. Kürtlerle olan kardeşliğimize elbette büyük önem veriyorz, ama bir halk olarak varlığımızı korumak da bizim için çok önemli. Bu nedenle, Kürtlerle olan birlikteliğimizin, bir halk olarak yadsınmamız yolunda bir araç olarak kullanılmaya başlandığını sezdiğimiz an sözkonusu çizgiyi yeniden gözden geçirebiliriz de. Bundan ne kimse gücensin, ne de alınsın; bizce bu, her aydının altına imza atabileceği tarihsel bir haktır.

Tarihçi değiliz ama yine de tarihin orta-

doğudaki bacaklarında bir çarpıklığın olduğunu görebiliyoruz. Bu çarpıklığı düzeltmenin yollarından biri, belki de en önemlisi, tarihsel olaylardaki ulusal faktörü doğru olarak tespit edebilmektir. Aksi takdirde, analizlerimizin sağlıklı olabilmesi, ve tarihin Ortadoğuda yerli yerine oturabilmesi olası değildir.

---

1) Kürt Milli Meselesi, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1977. s.26.

2) Ayaklanmanın örgütleniş biçimi ve olayların gelişmesinden çıkardığımız bu sonucu doğrular nitelikteki bir belgeye, Hoybun Örgütünce 1928 yılında Kahire'de İngilizce olarak yayınlanan"The Massacres of Kurds in Turkey" adlı broşürde de rastlıyoruz... Şeyh Said Ayaklanmasına ilişkin mahkeme tuatanaklarından: *"Müfit Bey (Üye): Yukarıda adı geçen Mustafa Efendi ve Urfa ve Suruç'tan arkadaşları Halep'te bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda **Kürtlerin ihtilal ve istilasından ve Zazaların katılımından*** (altını biz çizdik, PİYA) *sözettiler..."* (Çv. Bave Berivan, Kurdistan Press, sayı 36 (7))

3) Prof. M. A. Hasretyan- Dr. K. M. Ahmed- M. Cıwan, 1925 Kürt Ayaklanması (Şeyh Sait Ayaklanması), Jina Nû Yayınevi, 1985, s. 8. (Hasretyan'ın aynı adlı makalesi)

4) "M. M. Van Bruinessen, Agha, Shaik and State, s.401"den aktararak, Seyfi Cengiz, Genel Çizgileriyle Tarihte Kürt ve Zaza Hareketleri, Sosyalist İşçi Gazetesi, sayı 38

5) Zinar Silopi, Doza Kurdistan, 1969, s. 87 - 90

6) Prof. M. A. Hasretyan- Dr. K. M. Ahmed- M. Cıwan, 1925 Kürt Ayaklanması (Şeyh Sait Ayaklanması), Jina Nû Yayınevi, 1985, s.12. (Hasretyan'ın aynı adlı makalesi)

7) Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Hatıratım, Weşanên Roja Nû, Stockholm 1986, s. 109

8) Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Hatıratım, Weşanên Roja nû, Stockholm 1986, s. 106

9) Kürtlerle olan savaşlar için, bkz. Şeref Xan, Şerefname - Kürt Tarihi, İstanbul 1971. Kitapta Kürtlerle sürekli savaş durumunda olan Kızılbaşlar, Zazalardan başkası değil.

10) Prof. M. A. Hasretyan- Dr. K. M. Ahmed- M. Cıwan, 1925 Kürt Ayaklanması (Şeyh Sait Ayaklanması) , Jina Nû Yayınevi, 1985, s. 10. (Hasretyan'ın aynı adlı makalesi)

11) Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinda Dersim, Halep 1952, s. 190

12) Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep 1952, s. 196

13) Elimizde bu olayı doğrulayan tarihsel bir belge yok. Bu bakımdan biz de bu söylentiye şimdilik kuşkuyla bakıyoruz. Ama elinde bu olayla ilgili belge bulunan okuyucularımız belgeyi bize ulaştırırlarsa, onu da yayınlarız.

14) The Massacres of Kurds in Turkey, Cairo, 1928 (Çv. Bave Berivan, Kurdistan Press, sayı 35 (6))

15) Zinar Silopi, Doza Kurdistan, 1969 s. 96

HADRÊ TENEKÊ REW

Zerweş SERHAD

Zerqi duri, rojo şıno awan
Amnan yeno, marê beno zımıstan
Ma qe tam nêdi, tım benê talan
Mayê xeftênê tım u tım zey esiran

Şano yeno, şew derga
Rexti xortandê ma mêra
Tıfingi tım cı qola
Hewn cırê çıniyo gemda issıza

Rasta kı fek u deyra nêbeno dewran
Qelem dewrkena, bena derman
Ana xorta viri Şêx Said'ê Piran
Dırbeta bol verêna, wu bena gıran

Werzê, jewbê, dafiwa dewamkerê
Qet Şêx Said'a xo vira mekerê
Derdanê ma Dımıliya dermankerê
Xayına jew bı jew tım vınikerê.

www.rojteve.com

Orhan Weli'ra

Tırkki'ra çaranayox: **USXAN**

ZOF SIKIR

Hona ju qul esto, zof sıkır, çeyedı,
Cıde solıx esto,
Vengê lıngu esto;
Zof sıkır, zof sıkır.

REHET

Vana na ceng ke bıqediyo,
Vana vesan nêvinine,
Vana nêqefeline;
Vana mija mı miero,
Vana hewnê mı miero,

Ça nêvana bımırine!

ÇIXA RINDEK

Rengê çay çıxa rındeko,
Sodır sodır,
Hewa akerdayiyede!
Hewa çıxa rındeka!
Lazeko domi çıxa rındeko!
Çay çıxa rındeko!

www.netewe.com

DOMONU FENA

Mektevra remena,
Mirçıku picena.
Sona kinera dengız
Domonunêfenaude qesey kena,
Dêsura resmune fenau vırazena;
Towa niyo,
Aqılê mı ki sarê mıra vezena.
Tu ki domonude fenawa!

ÇIME MI

Çımê mı,
Çımê mı kotiyê?

Seytani gureti, berdi;
Nêroti, pey ser ardi.

Çımê mı,
Çımê mı kotiyê?

HEWN

Mı hewn di mua mı merda.
Bervine aminera xo
Ardra mı viri zu sodırê rosani
Balona mına ke siya osme ayede niada
Bervayisê mı.

PENÇERE

Pençere, en rındê xo pençereo;
Qe ke nivo mirçıke ke vêrenêra, vinena;
Uwo ke çor dêsu vinena.

www.netewe.com

DIMILİCE DİLBİLGİSİ

Terry Lynn TODD

İngilizce'den çeviren:
Korca MİRSEYDAN

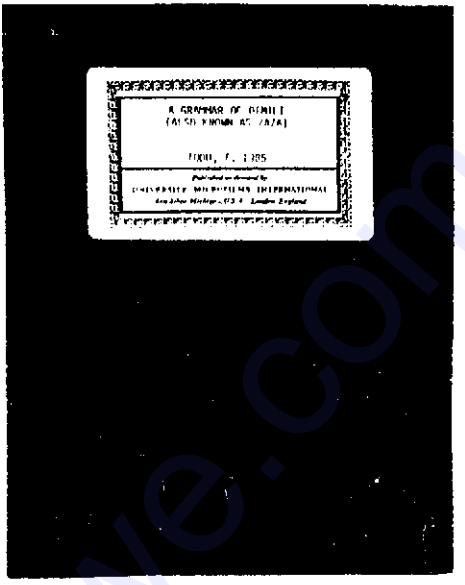

Terry Lynn Todd, kendisine çalışma alanı olarak Dımılice'yi seçmiş Amerikalı bir dilbilimci. Dımılice üzerine olan çalışmalarını daha sağlıklı yürütebilmek amacıyla 1983'ten bu yana Batı Almanya'da Dımılı işçilerin yoğunlukta bulunduğu bir bölgede oturmaktadır.

1983-1985 yılları arasında Dımılıler arasında sürdürdüğü yoğun bir çalışmayla doktora tezini hazırladı.Daha sonra, 1985 yılında tezi "A Grammar of Dımılı" adıyla bir kitap olarak yayımlandı. Sözkonusu kitap giriş bölümleriyle birlikte 290 sayfadır. Kitap asıl larak üç bölümden oluşuyor. Birinci bölümde, yazar dilimizi sesbilimi (fonoloji) açısından incelemiş. Ve aynı titizlikle ikinci bölümde dilimizin biçimbirimi(morfoloji), ve üçüncü bölümde de dilimizin sözdizimi (syntax) konu edinilmiş. Bu üç bölümün bitiminde Dımılice fiil çekimlerini ihtiva eden 7 sayfalık bir bölüm ve bunu da 35 sayfalık Dımılice metinler izler. Bu bölümdeki metinlerin altlarında İngilizce çevirileri de vardır. Ve kitabın sonunda da 45 sayfalık küçük bir sözlük (Dımılice-İngilizce) bulunmaktadır.

Yalnız Siverek ağzı üzerinde kurulmuş olması kuşkusuz kitap için önemli bir eksiklik. Ama bu eksikliğe rağmen Todd'un kitabı çok ciddi ve önemli bir çalışmanın ürünüdür bizce. Kitabı tüm okuyucularımıza rahatlıkla salık verbiliriz.

Aşağıdaki yazı, kitabın önsözünden aldığımız bir bölümdür. Aynı yazıyı daha önce Dımılice (AYRE, 10) ve İngilizce (PİYA, 3) olarak da yayımlamıştırk.

PİYA

Dımılice, Hint -Avrupa dil ailesinin Hint-İran dil grubuna dahil İranî bir dildir.Bu dil, Türkiye'nin orta doğusunda, tahminnen bir milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Türkler ve Kürmanci konuşan kürtler, kendi aralarında bu dile "Zazaca" demektedirler ki, bu da bayağılayıcı ve aşağılayıcı bir anlam taşımaktadır (Mann-Hadank, 1932:1).

Bu dil üzerine yapılan en önemli analizler, Otto Mann'ın (Oskar Mann, PİYA) ölümünden sonra, Karl Hadank'ın, onun, bu yüzyılın başlarında yerinde yaptığı inceleme ve araştırmalara dayanarak kaleme

aldığı ve yayınladığı kitaba dayanmaktadır (Mann-Hadank, 1932)*

Hadank'tan önce Peter Lerch (1857:49-87) içinde 40 sayfa kadarı da Dımılice olan** Kürmanci metinler yayınlamıştı. Ancak bu metinlerde Dımılice dilbilgisine eğilinmemişti. Onun çevirilerinin iyi olmadığı da söylenmektedir. Ondan birkaç yıl sonra Friedrich Müller, Lerch'in metinlerini temel alarak Dımılı dilinin analizini yapma girişiminde bulundu, ve bazı Dımılice sözcüklerin aynı kökenden gelen yeni Farsça sözcüklerle karşılaştırarak bu alanda daha başarılı oldu. 1862'de W. Strecker ve O. Blau, Türkiye'nin orta doğusunda dağlık bir bölge olan Dersim yakınlarındaki Quzulyan'dan derledikleri 100 tane kadar sözcük yayınladılar. Blau, bu dilin, Lerch'in daha önce iddia ettiği gibi, [Kürtçe'ye, PİYA] çok benzer bir diyalekt olduğu kanısına vardı. Albert Von Le Coq (1903), Siverek bölgesine yakın Çermik dolaylarından derlediği 2 ciltlik metinler yayınladı***. Fakat na yazık ki şu anda güncel olan bu çalışma için sözkonusu citler bulunamadı. Ama o da herhangi bir dilbilgisi çalışmasına girmemişti.

Mann'ın yerinde çalışmaları ve onun notları üzerinde Hadank'ın yaptığı dikkatli analizler uzun zaman son derece değerli ve bilimsel çalışmalar olma değerini korudular. Bunun özel önemi, tarihsel, kültürel ve folklorik yönden çalışmalara olan katkısı; İranî ve İranî olmayan dillerle Dımılice arasında yapılan ayrıntılı karşılaştırmalar; ve Dımılice'nin sözdizimine ilişkin analizleriyle çağımızda yapılan en üstün gramer çalışması olma özelliğinden gelmektedir. Onların çalışması, Dımılice'yi dikkatli bir şekilde diyalektlere ayırmalarıyla da dikkati çeker****. Kitapta en önemli yer, Siverek'te konuşulan diyalekte ayrılmış ki, bu bölüm 35 sayfa tutarında metin, bağımsız tümceler ve çevirilerinden oluşmaktadır. Kitapta bundan başka Kor diyalektine ilişkin çalışmanın yanısıra Bucak diyalektinden derlenmiş 10 sayfalık bir sözcük listesi, 25 sayfa tutarında Çapakçur (Bingöl) diyalektinden dilbilgisi tahlilleri ve sözcükler, ve 10 sayfa da Kiği diyalektinden dilbilgisi tahlilleri ve sözcükler vardır.

Günümüzde yapılan modern çalışmalar ve analizler, Mann'la Hadank'a olan güvenin doğru olduğunu ve onların yaptığı çalışmaların son derece dikkate değer ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Onların çalışmaları, şu anda varolan Dımılice sözcük yapılarını incelediği gibi, sözcüğün artık ortadan kalkmış eski yapısını da incelemektedir. Sözcük incelemeleri ve açıklamalar yer yer yetersiz kalmakla beraber zamanın diğer araştırmacılarının çalışmalarını gölgede bırakacak kadar dikkate değerdir.

Onların çalışması, modern dilbiliminin geliştirildiği ilk yıllarda yapıldı. O zamandan beri bu araştırmalara devam etme cesaretini kimse gösteremedi. Bizim şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalara dayanarak edindiğimiz deneyimlere göre bu konuda daha dikkatli olmak ve yazılan her şeye inanmamak, öncelikle yazılanlara eleştirel bir gözle bakmak gerekiyor. Her halukarda yeni dilbilimciler, yeni dilbilimsel çalışmaların yerinde yapılmasını ve eski dilbilgisi ile yeni dilbilgisinin karşılaştırılıp en doğru olanın yazılmasını önermektedirler. Dilleri daha iyi anlamak için onların geçmişteki halleriyle şimdiki durumlarını birlikte incelemek gerekiyor.

Dımılî bölgesi sürekli olarak sıkıyönetim altında olduğundan böyle bir girişim devamlı engellenmiştir. 1920'lerden beri böyle bir araştırma için izin verilmemiştir (MacKenzie, 1960:xvii). Windfuhr (1976) Mann'ın yazılarından önemli bir kısmını esas alarak bir "Minni-Grammar of Zaza" (=Zazaca Küçük Dilbilgisi) taslak halinde tamamlayıp hazırladı. Bu kitapta Dımılice'nin kısa bir dilbilimsel ve tarihsel incelemesiyle 16 sayfalık bir dilyapı özeti yeralmaktadır. Bu güncel çalışmada, sözkonusu minik dilbilgisinden yararlandık ama dilbilgisinin kendisi ne yazık ki halen basılmamış olarak duruyor.

Mann, (Mann-Hadank, 1932:19)'da Dımılice'nin bir Kürt diyalekti olmadığı, Hadank da (1932:4)'de "Dımılî" sözcüğünün "Daylamî"den geldiği sonucuna vardı. Bu dil, Daylamitlerin bir yansıması olarak görülüyordu, ki Daylamitler de Hazar Denizinin güney kıyısında bulunan Daylam bölgesinde yaşıyorlardı. Daylamitler daha ortaçağ ilişkilerinde bile Kürtlerden ayrılıyorlardı. Bugün Dımılice konuşanlar kendilerini Kürt sanıyorlar.Ve onların dilinin Kürtçe olmadığını gösteren yeni araştırma sonuçlarına içerliyorlar. Dımılîler kendilerini psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik açıdan Kürt olarak görüyorlar."Kürt" sözcüğünün ne kadar kötü tanıtıldığı gözönünde bulundurulursa Dımılîlerin başkalarınca Kürt sayılmaları daha kolay anlaşılır. Oysa Dımılice, Kürt diyalektlerinden tamamen ayrılmaktadır.

MacKenzie (1961b) Kürtçe'nin bütün değişik diyalektlerini inceledi ve bu diyalektleri İranî diyalektlerle karşılaştırdı. Kürtçe'nin bütün diyalektlerini İranî diyalektlerden ayıran bütün unsurları buldu. Gerçekler ele alınırsa, Kürtçe'deki /-sm/, /-xm/ ve /-v/, /-w/ halini aldılar. Sözcüğün içindeki /.-/ ekini "getirmek" fiilinde ele alırsak, kısaca bundan ayrı /.-/ ve /-sm/ ve de /-xm/'nin incelenmesi gibi. O (MacKenzie, PIYA), "Ben Kürt diyalektleri arasında hepsi tarafından paylaşılan özellikler bulamadığım gibi hepsinin dışında kalan bir özellik de bulamadım." diyor (1961b:72). Fakat bu özellikler Dımılice tarafından paylaşılmıyor. Tedesco (1921:199) kitabında Lerch'in araştırmalarına dayanarak Dımılice'yi ortada kalan bir dil olarak sınıflandırdı. Kürtçe'yi (1921:198)'deki bölümde bir kuzey-batı dili (Kuzey-batı İran dili, PİYA) olarak olarak belirledi. Bkz Windfuhr'un Yorumlar (Azami and Windfuhr, 1972:13) ve onun basılan haritasına (Azami and Windfuhr, 1972:198-99). /hr-/'nin içindeki /*fr-/'deki gelişmeye bakılırsa ve şimdiki zaman ve de basit zaman bildirme kipi Dımılice'nin öteki Kürt diyalektleriyle bölüştüğü sadece iki özelik olarak olarak görülür.

(*) Oskar Mann'ın derlediği metinlerin büyük bir kısmı için, bkz. AYRE 2, 3, 5, 11, 12, 13, 14. PİYA

(**) Peter Lerch'in derlediği metinlerin bir kısmı için, bkz. AYRE 12, 13, 14; ve tamamının orjinali için bkz. PİYA 2. 3. 4. PİYA

(***) Albert Von Le Coq'un derlediği metinlerin tamamının orjinali için, bkz. PİYA 5 (elinizdeki sayı). PİYA

(****) Karl Hadank'ın kitabının giriş bölümünün bir kısmının Dımılice çevirisi için, bkz. AYRE 11; ve giriş bölümünün tamamının Türkçe çevirisi için, bkz. PİYA 1, 2, 3, 4. PİYA

MERSELA WUS'İ

Arêdayox: **Soşen Bra**
Vatox: Almanya'ya Federal'dı **ROZ**

Hetê Ovacıxe'de axayê biyo, namê ho Muzır'viyo.
Rozê Muzır Axa şanê ho Wuş'i rusneno, vano:
"So marê Pulemuriye'ra sole biya.
Wus qatıra ho semerekeno, terkeno, sono. Rayera rastê cendermê yeno.
Cenderme Wuş'ira peskeno, vano:
"Kürd oxlu, nereye?"
Wus lopa ho keno ra, mejdawu mısnenora cendermi, vano:
"Quri dere, quri pere, Muzır Axa adami, tuz tuz tuz...
Cenderme, aza ke destdera, eve aye dı tenu dano qafıka Wuş'iro, vêreno ra sono.
Wus sono Pulemuriye'ra sole barkeno, cereno ra yeno. Axa Wuş'ira perskeno, vano:
"Ero Wus'o, tu şiya rayera çı di, çı nêdi?
Wus vano:
"Axa mı rayera cendermê di. Ey mıra perskerd, va ke:
"Kürd oxli, sona koti?" vano, "Mı ki mejdayi mısnayi ra cı va ke, "Quri dere, quri pere, Muzır Axa adami, tuz tuz tuz..." Ey ki eve aze dı teneyi dayve qafıka mıro, vêrd ra şi."
A satede Muzır Axa qarino, pernenora Wuş'i ser, vano:
"Wus'o, lazê kutıki, tu pereyi ça mısnayi ra cı?!"
Wus ki qarino, cereno ra sono, ho ve ho vano:
"Wus'o, leyrê xoji, torê çı sola torne boji?!"

ŞEFAQİ PAWITIŞ

M. ÇERMUG

Amiyayıştê tariya piya
Bê ħesey u bê vengey kewno herg ca
Çımi teqara weynenê zaf duri
No zew pawıteno
Ha qumando ame, ha do biro
Hewn nêkewno çıman ħeta şefaq
Çık dısmen zılımkaro
Bê insafo ew bê fesalo
Zu fın vengê asnawyeno
Fına amey qandê coy
Na zu xeberêda remayışiya
Ew ramayış başlekeno
Ħeta serdê koyan u keran
Qiriyina qeçkandê maħsuman
Çıħar çorşmedê koyan wu kerana bena berz
Fına şıkyêna zeriya
Mayan u waran
Êyê xeber pawenê
Bê ħes u bê veng
Çık dısmen zalımo
Bê insafo ew bê fesalo
Roz akewtena piya
Herg kes vazdano dew miyan
Meyıti eşti qor qor, êyê pêsero
Çımanê xo çıħar cayana çarnenê wu weynenê
Taynê geyrenê pêrdê xo, brardê xo
Tayni zi geyrenê camêrdanê xo
Çık dısmen zalımo
Bê insafo ew bê fesalo
No
No meydandı dısmen
Bê namuseya xo pêrın mısneno
Ceniyan ew camêrdan
Kenê vırt u vırani
Ew wazenê kı şerefê cı bışıknê
Persi varnenê pê dıma
Ma ħet emır ewnayo

Hım zılmo hım zi tafidayo
Çık dısmen zalımo
Bê insafo ew bê fesalo.

ZERİYA MA

M. ÇERMUG

No zew wastışo
Zeriyandê madı
Ew heme cadê gandê madı
No zew sinayışo
Eşqdê toya biyo pır
Emeleya ma esta
Amayışdê torê
Herg roz mayê
Tayna tora yenê nezdi
Zu fın rew, zu fın gıran gıran
Bê ters u bê lerz
Ma tora çend duridıbê zi
To nêvinê zi
Vengo yeno ma
Qerteli to sera geyrenê
Êyê herg gam to sera
Mışoreyê bêbextin kenê
Ewro ma zey qospesana
Bê vengbê zi
Qewrnayışê dısmeni duri niyo
Zu fın zeriya ma lebena
Wexto kı to sera
Kopbiyayışê vewr yeno ma viri
Qe xorê derd u kül mekı
Mado kopanê vewr
To sera çekerê
Welatê xo serbestkerê
Ê rozi duri niyê.

MIŞORE

Alfabe wu awayê nuştenê Dımılki

GÖRÜŞME

Dımılice alfabe ve yazım kuralları

DISCUSSION

The alphabet and the regulations of style of Dimilish

Dear Mr. Pamukcu,

We would like to make some comments in response to the "Mışore" section of Piya (Eylul 1988, amor 3. p. 58-59) and on the alphabet that has appeared in Piya, amor 2, 3, and 4.

We have just begun linguistic research on the Dimilki of Dersim. We are not native speakers of Dimilki, however. Our comments are based on the data we have been able to obtain from reading Ayre, Piya, **A Grammar of Dimili** (Todd, 1985.), and from speaking with native speakers from Dersim.

On page 59 there are four questions relating to Dimilki phonology and orthography. We would like to respond to each of them.

Question A.

Shall our attention be directed only to the organic phonemes of Dimilki?

Normally we would say yes; however, if the borrowed phonemes are now used by most speakers with no difficulty, then it seems that they should be considered phonemes of Dimilki as well. They should be included in the orthography.

For example, if most speakers of Dimilki can pronounce the sound [ħ] (ḥ) with no difficulty, then [ħ] should be considered a phoneme of Dimilki, and the symbol, ḥ should be used when spelling words containing that sound.

If, however, most speakers of Dimilki find it difficult to pronounce [ħ] and pronounce the letter ḥ as [h], then it may be better to use the letter h when writing borrowed words containing the sound [ħ].

Question B.

If we should adopt the above idea, what will then be the destiny of the borrowed phonemes?

Again, we would say that any borrowed phonemes which are not now a part of the everyday speech of the average Dimilki speaker should be written with the Dimilki letter closest in sound to the borrowed sound. For example:

[ħ] could be written as h [h].
[ʃ] could be written as s [s].
[ʒ] could be written as z [z].
[y] could be written as u [ʊ].

However, we would be inclined so far to think that [ħ], [ʃ], [ʒ], are organic Dimilki phonemes and not borrowed sounds. The sounds [ʃ] and [ʒ] are common to Persian, Kurmanci, Sorani, and Siverek Dimli. Since these are all indo-

iranian languages, it seems that [ʃ] and [ʒ] can safely be considered organic Dimilki sounds. The sound [ɦ] occurs in Siverek Dimli in words which are not borrowed from Arabic. Note the following examples:

[ˈɦiəʃ]	'bear'
[ˈɦaʃt]	'eight'
[ˈɦawt]	'seven'
[ɦəˈzaɾ]	'thousand'

Therefore, the orthography being used presently in Piya for at least three of these phonemes seems appropriate. That is,

[ɦ] = ĥ
[ʃ] = ş
[ʒ] = j

(The sound [y], written as ü presents another problem which we would like to discuss later. See no. 10 under the heading "Alphabet". It appears to us that one letter ü is being used to represent the two different sounds, [y] and [ɑ]. The sound [y] is common to Turkish and German and is written as ü. The sound [ɑ] is common to Kurmanci, Siverek Dimli and Turkish and is written as u.)

Question C.

Should we maintain both the organic phonemes as well as the borrowed ones?

As stated in our answer to question B., both organic and borrowed phonemes should be considered Dimilki phonemes if the borrowed ones are a natural part of the speech of the average Dimilki speaker.

Question D.

Shall we adopt the concept of allophone in our language? If so, what will our criteria be?

Yes, we would say that all languages have allophones and that they are a normal part of any language. We don't think the option exists as to whether or not to adopt the concept of allophone. Rather the question is which phonemes have allophones and in which phonological environments.

We would describe an allophone as a different pronounciation of a phoneme, which occurs in different phonological environments. Pike defines an allophone as "A sub-member of a phoneme; a non-significant variety of a phoneme, or a conditioned variant of a phoneme." (**Phonemics**. Kenneth L. Pike, University of Michigan Press. 1947.)

In the following example the symbols within brackets [ ] represent sounds (phones). The symbols within slanted lines / / represent sounds which are specific to a particular language (phonemes). These phonemes may or may not have allophones (variants of the phoneme).

The phoneme /n/ has a varient or allophone [ŋ]. The phoneme is normally pronounced as [n] as in the word /ˈnamə/ 'name'. However, when /n/ occurs before /g/ as in /liŋga/ 'It's a foot', it is pronounced as [ŋ]: [liŋga]. The phonological rule is as follows:

/n/ -> [ŋ] / ...g
[n] / elsewhere.

The phoneme /n/ has the sound [ŋ] when it occurs before the phoneme /ɡ/. The phoneme /n/ has the sound [n] in all other places (phonological environments).

This means that only the letter n needs to be written. It is not necessary to have a symbol for [ŋ] since the rule always applies.

On the following pages we discuss other phonemes and their allophones in relation to the alphabet presently being used in Piya.

The Alphabet

We would like to suggest some changes to the alphabet presently being used in the journal. Again, unless noted, our data is based on the Dimilki spoken in Dersim.

The symbols will be listed first and in the following order:

Dimilki, International Phonetic Alphabet, Kurdish, Turkish

1. ç, [ʦ], ç, ç

This letter seems to represent [ts] as well as [tʃ]. In Piya 1, inside back cover, the word çım 'eye' is given as an example of the pronunciation of the letter, ç. However, speakers of Dimilki from Dersim pronounce the word as [tsim].

Note these additional examples:

['tsay] 'tea'
['tsəp] 'left'
['tsoɾ] 'four'

If [tʃ] is an alllophone of /ts/, then the symbol ç is adequate for both of these sounds. If they are not allophones but separate phonemes, then they should be written as ç and ts respectively. Thus:

if allophones:
ç = [ts], [tʃ]

if separate phonemes:
ç = [tʃ]
ts = [ts]

According to Zılfi ç has two pronunciations: [tʃ] and [ts] and are therefore allophones. (cf. Zılfi, **Lawıkê Pir Sultanj**)

He says that [tʃ] occurs before the front vowels [i] and [e] and that [ts] occurs elsewhere.

Here are some examples we have found of this:

[tʃ] before [i] and [e].

['tʃe] 'home'
['tʃeɾ] 'down'
['tʃino] 'there isn't'
['putʃi] 'socks'

[ts] elswhere.

['tsay] 'tea'
['tsɨ] 'what'
['tsəp] 'left'
['tsutɛɾ] 'how'
['tsoɾ] 'four'

If [ts] and [tʃ] are variants of the same phoneme, /ts/, then it would be correct to symbolize these sounds using the letter, ç.

When ç is followed by [i] or [e], it would be pronounced [tʃ]. In all other cases, it would be pronounced [ts]. The phonological rule would be the following:

/ts/ -> [tʃ] /...i, e
[ts] /elsewhere.

However, we have also found two words which may work against this analysis. In both of these words, [t] is followed by neither [i] nor [e].

[mɨɾ'tʃɨk] 'bird'
['tʃoɾba] 'soup'

The following word pairs, may indicate the need to have two separate symbols - one for [tʃ] and one for [ts].

['tʃoɾba] 'soup'
['tsoɾ] 'four'

[mɨɾ'tʃɨk] 'bird'
[k^{W}a'tsɨka] '(it's a) spoon'

Again to summarize:
[tʃ] could be written as ç, and [ts] could be written as ts (or possibly c̀, c̈, or ĉ.)

2. e, [ɛ], e, e,

Based on our data, e primarlily represents [ə] and not [ɛ]. Todd lists [ɛ] as a variant of /e/, [e] in the Dimli of Siverek. (Todd, p. 24.) The phonetic rule given is as follows:

/e/ -> [ɛ] / ...C (syllable boundry)

evidence:
/pe/ ['pe] 'each other'
/pet/ ['pɛt] 'fast'
/des/ ['dɛs] 'wall'

Therefore, we would suggest that e be used represent [ ] and ê be used to represent [e] and its allophone, [ ]. Thus:

e = [ə]
ê = [e], [ɛ]

3. g, [ɣ] [ɣ], g, g,

We are not familiar with the IPA symbols you have listed in Piya, but we assume they represent [ɣ] and [ɣ]. If this is the case, then we assume you are saying that [ɣ] and [ɣ] are allophones or variants of the same phoneme, /ɣ/.

We see a particular problem with how to properly represent the sound, [ɣ] (voiced velar fricative).

We have heard the word [ɣɨ'ɾiv], 'foreign' from one speaker. We have also seen the word represented as "xeriv" in Piya. (Piya 1, p. 18. Hese.) Todd has the same spelling for this word and indicates that it is from the Arabic /ɣaɾiib/. (Todd, p. 14.)

Therefore, if [ɣ] is an allophone of /ɣ/, then [ɣə'ɾiv] should be written: geriv.

If, however, [ɣ] is an allophone of /x/, then [ɣə'ɾiv] should be written: xeriv.

If [ɣ] is a separate phoneme from [ɣ] and

[ɣ], then [ɣə'ɾiv] should be written with another symbol, possibly x̆, as in Kurdish (Kurmanci). Thus, x̆eriv. This third symbol, x̆ would distinguish [ɣ] from both [g] and [x]. Thus:

g = [g]
x = [x]
x̆ = [ɣ]

4. x, -, x, ğ.

There is no IPA symbol listed in Piya, but we assume [x] is the corresponding symbol, as in the following examples:

['xale mɨ] 'my uncle'
[xa'lɨka mɨ] 'my aunt'
[x ɾa've] 'they're bad'
[x əl ə] 'wheat' (from Piya 1, inside back cover.)

As mentioned in no. 3 above, x could represent [ɣ] if [ɣ]is an allophone of /x/. Thus:

g = [g]
x = [x], [ɣ]

The following summarizes nos. 3 and 4 above:

g = [g], [ɣ]. (If [ɣ] is an allophone of / /.)
x = [x], [ɣ]. (If [ɣ] is an allophone of /x/.)
x̆ = [ɣ]. (If [ɣ] is a seperate phoneme from /g/ and /x/.)

The main question is, therefore, whether [ɣ] is an allophone of /g/ or /x/ or is a separate phoneme requiring a separate representation.

5. h̄, -, -, -.

There is no IPA symbol listed in Piya, but we assume [h̄] is the corresponding symbol. (A pharyngealized [h].) The Kurdish letter is ḧ. The sound does not exist in Turkish. The following examples are from Siverek Dimli (Todd, p. 238)

['h̄əʃ] 'bear'
['h̄əʃ t] 'eight'
['h̄əwt] 'seven'
[h̄ə'zaɾ] 'thousand'

Also: (Piya 1, inside back cover.)

[h̄iɾ] 'hill'

Both h̄ and h are necessary letters because they are separate phonemes. Note the following minimal pair from Piya 1, inside back cover:

['h əɾ] 'donkey'
['h̄ər] 'soil' (See also Todd, p. 9)

It may be, however, that [h̄] becomes [h] in the Dimilki of Dersim. Note the following pairs of words. The first word of each pair is from a speaker from Dersim. The second word is from a speaker from Siverek.

['həs] 'bear'
['h̄əʃ] "

['həyʃt] 'eight'
['h̄əʃ t] "

['hot] 'seven'

[ˈɦəwt] "

[haˈzaɛ] 'thousand'
[ɦəˈzaɛ] "

6. q, [k], q, k,

The comparative alphabet in Piya journal has the letter q representing the sound [k]. However, it seems that [q] must be intended because q is listed in Piya 1, inside back cover as having the sound [q].

Qq qol ['qol] 'arm' (cf. Todd, p. 255)
qırêncle [qɨɾendʒlə] 'frog' (cf. Todd, p. 254)

The following are given as more examples of the sound:

['qɨz] 'little'
['qɨɾmo] 'it's short'
[qəlɨəm] 'pencil'
['qum] 'sand'

Note: The word for 'sand' in Turkish is 'kum' [kʊm]. The sound [q] does not exist in Turkish. Thus in Turkish the letter k represents [k] and not [q].

Thus to summarize:

q = [q] (and not [k].)

7. k, [c], k, k,

The journal has the letter k representing the sound [c]. According to the IPA, [c] is a palatalized voiceless velar plosive or [kʲ]. This sound does exist in the Dimilki of Dersim, as in ['kalkʲə mɨ] 'my grandfather'. We don't think, however, that [kʲ] is the primary sound for k. Rather, [kʲ] is possibly an allophone of the phoneme, /k/.

Thus to summarize:
k = [k], and possibly the allophone [kʲ].

If [kʲ] is not an allophone of /k/, then it could be written as ky. ([kʲ] = ky.) Thus ['kalkʲə mɨ] would written as kalkye mı.

8. o, [ɔ], o, o,

The sound [ɔ] does exist in the Dimilki of Dersim. Note the following examples:

['tɔsə] 'dish'
['kʷɔ] 'mountain'
['mɔmɨ] 'my mother'
['vɔɾə vɔˈɾənə] 'It's snowing'

We do not believe, however, that it is the primary sound for the letter o. The primary sound seems to be [o], as in the following examples:

['hot] 'seven'
['do] 'buttermilk'
['o] 'he'
['no] 'this'

Perhaps o should represent /o/ with [ɔ] being an allophone of /o/. (If [ɔ] is a separate phoneme, it could possibly be written as ô.)

9. r, [r], ɾ, ɾ

r is listed as representing [r] (trilled r), but it must also represents [ɾ] (flap r) since both of these soumds exist in the Dimilki of Dersim and in Siverek Dimli.

Therefore, either /r/ has two allophones [r] and [ɾ], or there are two phonemes: /r/ and /ɾ/.

In Siverek Dimli /r/ and /ɾ/ are separate phonemes. The phoneme /r/ is written as rr, and the phoneme /ɾ/ is written as r. Only /r/ (trilled r) occurs as the first letter of a word and is therefore only written with one r. Both [r] and [ɾ] occur between vowels and after vowels. Note these examples from Siverek Dimli:

[sə'ɾə] 'head' written as sere.
[sə'rə] 'year' written as serre.

['həɾ] 'donkey' written as her.
['ɦər] 'soil' written as herr.

['raʃt] 'right' written as raşt.
['raj] 'road' written as ray.

We would suggest that the sound [r] be written as rr except when it comes at the beginning of a word. We would suggest that the sound [ɾ] be written as r.

10. u, [u], û, u, ü, [y], u, ü.

We find potential literacy problems with the use of the letters ü and u. The Kurdish letter u does not represent the sound [y] but [ʊ]. Turkish uses the letter u for the sound [ʊ] and [u]. In the Dimli of Siverek there is no sound [y]. There are only [ʊ] and [u]. (See Todd. p. 18.)

This chart summarizes the above:

Piya	Siverek	Kurdish	Turkish
u [u]	u [ʊ]	u [ʊ]	u [ʊ], [u]
ü [y]?	û [u]	û [u]	ü [y]

The word 'gül' is listed in Piya 1 (inside back cover) as an example of the pronunciation of the letter ü. In Kurmanci, Sorani, and tha Dimli of Siverek the word 'rose' is pronounced as [gʊl] and not the Turkish pronunciation [gyl].

The following chart compares the spellings of words in Piya with the spellings and pronunciations of words in Todd's **Grammar of Dimili.**

Piya	Siverek	gloss	pronounc.
gül	gul	'rose'	[gʊl]
kütık	kutık	'dog'	[kʊtik]
qül	qul	'hole'	[qʊl]
qüt	qut	'birdseed'	[qʊt]

We think that the sound, [ʊ] should not be represented by ü if this is case in Piya. This letter could cause confusion for speakers of the various dialects of Dimilki who are already literate in Turkish. If the letter ü is intended to represent the sound [ʊ], then speakers of Dimilki (who are accustomed to pronouncing the Turkish letter ü as [y] will assume that the letter ü has the pronounciation [y] in Dimilki as well. However, it seems that the letter ü listed in the comparative alphabet should actually be pronounced as [ʊ].

If the sound [y] is pronounced by Dimilki

speakers only in borrowed Turkish words, then the letter ü could be used for those borrowed words. However, if the sound [y] does not actually exist in Dimilki, and borrowed Turkish words containing the letter ü are pronounced with the sound [ʊ] instead of the sound [y], then we would not recommend the use of the symbol ü at all.

An example of an alphabet containing letters for borrowed words can be found in Italian. The letters w, x, and y exist in the Italian alphabet, but they are used only for borrowed words. Examples:

watt	['watʔ]
X - rays	['iksɾajz]
zenofobia	[zeno'fobija]
yoga	['joga]

We would, therefore, suggest the following three symbols as possible letters for the Dimilki alphabet:

1. Use u to represent the sound [ ].

Examples:

[kʊnd],	kund	'owl'
[sʊs],	sus	'hush!'
['bʊɾo]	buro	'it's a walley'

[əz tomʊɾ dʒənən]
Ez tomur cenen. 'I'm playing the tambur.'

2. Use û to represent the sound [u].

Examples:

['buɾe]	bûrê	'eat!'
['lujɻ]	lûye	'fox'

3. Use ü to represent the sound [y]:

- for words borrowed from Turkish that Dimilki speakers pronounce with the sound [y].
- for any Dimilki words containing the sound [y] if [y] is actually a phoneme of Dimilki as well as of Turkish.

Note:
We have not found the sound [y] used by speakers from Dersim except for this possible example in a form of the verb so- 'go':

[əz 'ʃynə məkʻtəv] 'I went to school.'

To summarize we would offer the following chart:

Dimilki	IPA	Kurdish	Turkish
u	[ʊ]	u	u
û	[u]	û	u
ü	[y]	-	ü

We have included on the next page a comparative alphabet based on the suggestions we have here.

We would very much appreciate your responses to this letter. If you decide to publish this letter, please keep our names anonymous.

Sincerely,

>>>>>>>>

COMPARATIVE ALPHABET CHART

Dimilki	I.P.A.	Kurdis Turkish		
a	[a]	a	a	
b	[b]	b	b	
c	[dʒ]	c	c	
ç	[tʃ]	ç	ç	
d	[d]	d	d	
e	[ə]	e	e	[ɛ]
ê	[e]	ê	-	
f	[f]	f	f	
g	[g]	g	g	
h	[h]	h	h	
ĥ	[ħ]	ĥ	-	
ı	[ɨ]	i	ı	
i	[i]	î	i	
j	[ʒ]	j	j	
k	[k]	k	k	
l	[l]	l	l	
ɬ	[ɬ]	-	-	
m	[m]	m	m	
n	[n]	n	n	
o	[o]	o	o	
p	[p]	p	p	
q	[q]	q	-	
r	[ɾ]	r	r	
rr	[r]	rr	-	
s	[s]	s	s	
ş	[ʃ]	ş	ş	
t	[t]	t	t	
ts	[ts]	-	-	
u	[ʌ]	u	u	
û	[u]	û	u	
ü	[y]	-	ü	
v	[v]	v	v	
w	[w]	w	w	
x	[x]	x	-	
ẍ	[ɣ]	ẍ	ğ	
y	[j]	y	y	
z	[z]	z	z	

Mayê raya mektubandê sıma pawem. (Bewni, PİYA-3)
Mektuplarınızı bekliyoruz. (Bak, PİYA-3)
We weiting for your letters. (Look, PİYA-3)

VİRİARDIŞ

Amorê AYRE'yê roz bı roz qediyenê. E kı kemayinêda sıma esta, sıma senê mara bıwazê. Zew amor 10 sek / 2,5 DM'yo. Amorê kı ma destdı estê, nêyê: 5, 9, 11, 12, 13, 14.

HATIRLATMA

AYRE'nin geçmiş sayıları günden güne tükeniyor. Eksik olan sayılarınızı bizden isteyebilirsiniz. Bir sayısı 10 sek / 2,5 DM'dir. Elimizde mevcudu olan sayılar şunlardır: 5, 9, 11, 12, 13, 14.

REMIND

Odd back-issues of the AYRE available. If you want any of them they are available at the price of 10 Swedish crowns per issue. Thc following issues are currently available: 5, 9, 11, 12, 13, 14.

www.netewes.com

KEDERÊDE KANİRA

Ahmet TELLİ
Tırkki'ra çamayox: **Soşen Bra**

Çond rojiyo seveta zu kederêde kaniyo kunra raye
(Nu çiyode rınd niyo, hem ki ho sanon siya teynayeni)
Mı têde kelami ho virakerdê, iyê ke ezberê mıdeviyê
Hewrude niadan dürra dür, taynia hewrude ...

Sewê a suka dürie ke kunê xeyalê mı
Awo ke tecrit'de, zu lawıkê vano
Hey royê mı, na sıtami têde torê bırnê ra
Deji nayine têdine anê ra zun.

Mirçıke rame sanayişera vêrênêra bêl ve bêli
Guveniya lızgu hesnon, hevheviki mı cenê
Dot, yekte serê sukera zu bulısk erzeno
Sılala tu bulişkina ra asmen u têde dilapa sıliye

Têde beno çiyede xam, kuno dür, beno mıxelın
Çarê mı wertê adıridero, tu ke reyê pê bijerê
Mı endi lawıki têde hu virakerdê
(Nu çiyode rınd niyo, hem ki hu teniya erzon sıya tu)

Nêweşiya ke jede era derga nêbena, eve u deyer
Verva sewe vêreno ra, sono hewrê kederi
Tipiya resmê tu berjenê hora dardê kon
Unca zu lawıke kon ra raste, çayê huyo ewrêeno peede
-Xelilê mı, teslim nêvime, qersune berjime!

XEBERA ŞAE

Erzıngon'de zu milçıke esta
Perdê ayde şêm çino.
Yarê mı şı, têpa niame,
Na halde tawa çino.
Wuiyyy koê, koê, koê:
Serê xoye gonin guret destê xo
Wertê vorede Erzıngon berveno..
U ke mebervo kam bıbervo...

Vore vorena lope u lope
Nu tozıka vêrenara.
Meyıti ke kışta juvinde miane ser kotera
beno şan, nêşkenê tendura xo ronê
adırê xo nêşkenê wekerê...

Roz beno şa, şefaq yeno
Kes nêşkeno şıro aw
Meyıtê sere dırbetın
Şi hewnê bêwurzene...

Pesewerê veng da kemera xoya sıpiyera
Saata eskeriye reşte dıyine.
Çıxa rew verdira nu bext...
Herdisa tayine sıpiya,
Taa hona ses asmêni,
Taa des u hirê - des u çor seriyê
Taa do şırê rae,
Taa verva mektuve vınete
meyıti ke kışta juvinde miane ser kotera...

Meskede ron bı, bêresnene mend,
Penirê sıpi nêşkiyay ke parzonkere
Meyıti hasretiyede şi
Dinara mırd nêbi.
Nêşkiyay ke ayabê wu bıremê,
Nêşkiyay ke milçıkebê wu bıperê,
Biri xori, keş nêşkeno ke şıro cêr,
Ostorê Erzıngon rawan sono
ama meyıti nêşkenê mayinenısê,
Meyıti ke kışta juvinde miane ser kotera...

Nazım HİKMET
Tırkki'ra çamayox:
ASTARE

GURAN

D. N. MACKENZIE

İngilizce'den çeviren:
Roşna FERADİ

Günümüzde Guran, Kirmanşah'tan Kasr-ı Şirin sınırı yakınlarına kadar uzanan ana yolun kuzeyinde ve Dalahu dağının Kuh-i Şahan yamaçlarını da içine alan bölgede yerleşik olan 4.000 - 5.000 hane dolayına kadar düşmüş bir İran halkıdır. Başkenti Gahvara'dır. Gahvara, Güney Sirvan'daki Zimkan vadisi içinde bulunan Kirmanşah'ın 60 km kuzeyine düşmektedir. Kirmanşah'ın 40 km kuzeybatısında Dinavar kesimine yakın olan Kandula köyünde ayrı bir topluluk yaşamaktadır. Daha birçok diğer kol Hawraman aşiretiyle Badjalan'ı oluşturur.

Bu adın ilk biçimi herhalde Goran (L* Gawran-) olmalı. Çünkü bu ad Kürt diyalektlerinde çokça geçer. Gurani'nin kendisi de zaten *o* 'dan *u* 'ya, giderek *u* 'dan *ü* 'ye doğru bir ses değişimine uğramıştır. Bu yüzden bu ad ile, Straba XI, 14, 14'te sözü geçen Medlerin komşusu Γουράνιοι arasında benzerlik kurmak oldukça güçtür. Adın kökeni büyük bir olasılıkla *gaw bara-kan* "öküzüyle yol sürme" (bkz. Minorsky, age.) sözcüğünün içinde aranabilir. Bu adın Hazar bölgeleriyle bağlantısı kurulmaktadır. Çünkü aynı zamanda yer adı olarak "Gilan", Gurnalar arasında çok yaygındır. Bunların anavatanlarının Hazar olduğu saptanmasının kanıtı gene kendi dilleridir. Bunlarla yakın bağları olan Zaza ya da Dımıli halkının batıya, eski Ermenistan içlerine geçmesi sonucu preto Guranlar güneye göçetmiş ve tüm Güney Zagros bölgesine yerleşmiş gibi görünüyor. Daha sonra bunlar, bir Kürt yayılmasına bağlı olarak kuzayden de çevrilmişlerdir. Dilleri, Kürt işgalcilerinin "merkezi" dilleri üzerinde izler bırakmıştır.

İbn Khurnadadhbih, 14, bu adın ilk biçimini "Cabaraka" olarak veriyor. Benzer biçimler, her zaman Kürtlerle yakın ilişki içine alınarak, İbn Fakih ve el-Mes'udi tarafından da kullanılmıştır. İbn el-Athir, IX, Kuzey Luristan'dan Şahrazur'a kadar uzanan Hasanoyid Hükümdarlığını anlatırken (350-420 / 960-1030) Cavrakan'ın yağmalanmasına sık sık değinmektedir. Mudimal Altawarikh'in yazarı bu adın yerine düzenli ola

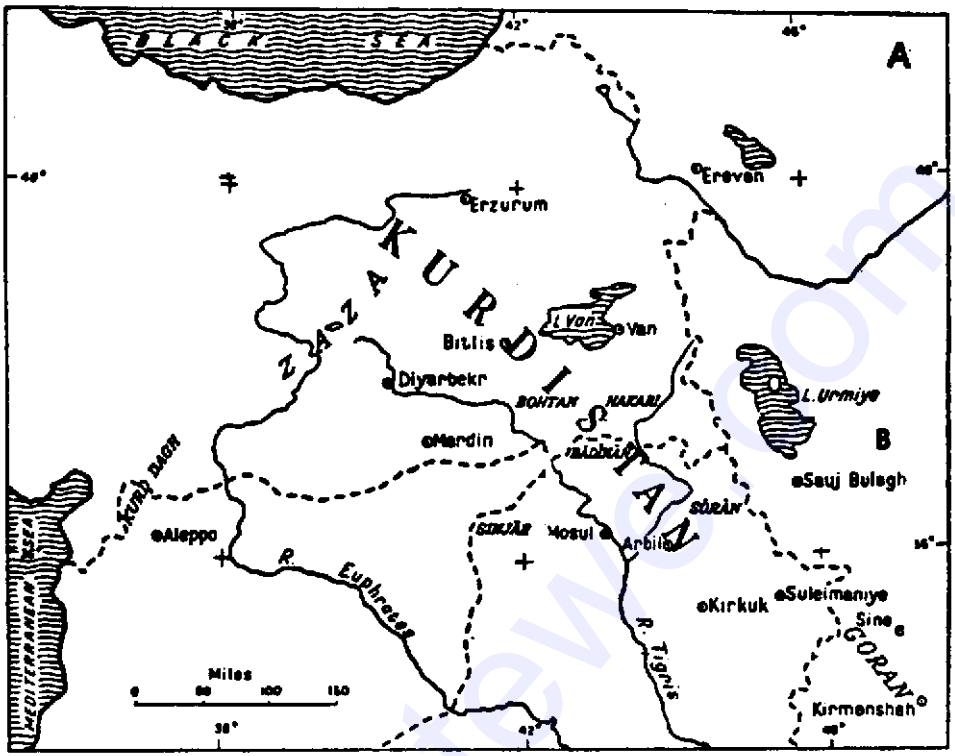

rak "Guranan" adını kullanmaktadır. Şibab el-Din el-Umari, Masalik el-abşar (744 / 1343), Hamadan ve Şahrazur dağlarında yaşayan "el-Kuraniye" diye bilinen Kürtlerden sözediyor. Şerefhan, Şerefname'de (1005 / 1596) sanki tüm Ardalan ve Kirmanşah ahalisinden bahsediyormuş gibi "Guran" deyimini ısrarla kullanmış, ancak onların çeşitli yöneticilerini birbirinden farklı olarak ele almıştır. Böylece, ayakta kalan Guran nüfusunun dışındaki tüm diğerlerinin Kürt kabilelerince eritilmesinin giderek geliştiği, ve şu anda varılan benzeşmeye, bir yüzyıldan daha uzun bir süre önce ulaşıldığı gözlenmektedir

Guranlar, temelde toprak işleyici olmakla birlikte, uzun süre kaliteli asker olmalarıyla da tanınmışlardır. Geçen yüzyıl içinde İran ordusu için 1.000 ile 2.000 kişi arasında değişen düzenli bir birlik sağlamışlardır. Kürt aşiret liderliği altına girenler kimliklerini tamamen yitirdiler. *Misken* ile eşdeğer anılan *Goran* adı bugün Şahrazur Kürtlerinde serf-benzeri Kürtçe konuşan köylülük için kullanılıyor.

Ayrıca "Goran" adı, Büyük Zap Suyunun kuzeyinde Khazir kolunun Zap Suyuna katıldığı yerin üstünde kalan kısımda yerleşik küçük bir Kürt grubu için de kullanılıyor. Bu yedi kabile, ki bunlara da "Goran" deniyor, diğer komşularının tersine güney grubu Kürt diyalektlerini kul-

lanmaktadırlar. Bunlar çok belirgin olarak Kirmanşah-Khanakin yöresinden gelerek buraya yerleşmişlerdir.

Dil

Gurani diyalektleri, Kuzey-batı İran grubu içindedir. Bunlardan Hawrami, özelliklerini koruyan en eski diyalektir. Fonolojik özellikleri şunlardır:

a) *y* ve *w* ön seslerinin korunması:
H(awrami) *yawa*, B(adjalani) *yaw* , K (andulai) *yaya* "arpa"
H, B *wa* K *va* "rüzgar"
H, K *wini* "kan"
b) Ön *w* -<*hw* -:
Tümünde *ward* "yemek"
H, K *war* "güneş", *warm* "uyku"
c) Ön *h* -<x -: H, K *har* "eşek", *hana* "ilkbahar"
d) *-rd* ->*-l* -, hatasız olarak Kuzey Batı İran sözcüklerinde; H *wili* "çiçek"; K *zil* "yürek"

H ve B genelde meçhul ünlüler *e* ve *o*'yu korurken, bu sesler öteki Gurani diyalektlerinde kaybolmuşlardır. H *hela* , K *hila* "yumurta"; H, B, *goş* , K *guş* "kulak". Burada *u* genellikle *u::* olur. K *dur* "uzak", *zu* "çabuk".

Nominal sistemde eril veya dişil cins ile doğrudan ve dolaylı anlatın normal olarak birbirinden ayrılmıştır. Birçok diyalektte belirli sonek *-aka* vardır, F *-ake* (*-aki*). Belirtisiz sonek genellikle *î* , Hawrami'de *ew* 'dir, F'de *-ewa* . H, ayrıca ulama *i* 'nin yanısıra (*yanew -i kon* "eski bir ew") genitiv izafa şekil *û::* 'yu da korumaktadır (*das-û wem* "kendi elim").

Kopula (özne fiil bağlantısı, çn.) -n- ile karekterize edilmektedir. Böylece tekil 1) *ana(n)* , 2) *ani* , 3) *-an* , vb. gibi olur. Geniş zamanda süreklilik veren önek genellikle *m(a)-* 'dır. B *makaro* , K *makaru* , ancak H *karo* "o yapar". B *macan* , H *maca* "onlar söyler (*wac*). Buna ek olarak H'de imperfe (tamamlanmamış, çn.) zaman kökü vardır: *Karene* "ben yapıyordum", *wace* "o söylüyordu". Diyalektlerin büyük çoğunluğu geçişli fiillerin içe dönük geçmiş zaman oluşturma özelliklerini korumuşlardır. H, B *ceş-it wat* "ne dedin?", K *awirdan-iş* "o onu getirdi". Edilgen kökler *-ya-* ile yapılmaktadır. H *wacyo* "denir", K *kiryan* "yapıldı".

Gurani, dil olarak yazınsal statü kazandı. Bir dizi Ehl-i Hakk yazarının kullandığı dil olmanın yanısıra Ardalan valilerinin yönetim dili olarak da kullanılmıştır. Bu yazın dilinin kısa grameri Rieu tarafından verilmiştir. Ozanlar, Yusuf Yaska (1010 / 1600)'dan Mevlevi (1300 / 1882)'ye kadar uzanır. Epik, lirik ve dinsel yazın olarak tüm Gurani nazmı, aynı şekilde, basit bir dekasilabik (on hecelik mısra, çn.) ölçü içindedir. Gurani'nin geçmişteki ünü, onun komşusu olan Kürtçe'de "şarkı" için ortak sözcük olmasından kaynaklanıyor.

Kaynaklar:

V. Minorsky, *The Guran*, BSOAS'ta, xi (1943), 75-103;

Benedicstsen / Christensen, *Les dialectes d'Awroman et de Pawä*, Copenhagen 1921;

K. Hadank, *Mundarten der Guran*, (Oskar Mann) ortak çalışma..., Berlin 1930;

M. Mokri, *Cinquante-deux versets ... dia lecte Gurani*, JA'da, 1956, 391-422.

QEDERÊ PADİŞAY

Arêdayox: **Ebubekir PAMUKCU**
Vatox: **Warza**
Cayê vatışi: **Çermug**
Wext: **1987**

Rozê zew padişayê beno. No padişa zi bol zulımkar beno. Mıleta xorê bol zulım keno.

No rozê sıno seyd. Nıseno ıstorda xo wu, vızêno ĥetê kerana, sıno seyd. No wına rayra sıno, weyneno a kısta zew mêrdekêno yeno... Mêrdek, qelema desta... zewna deftero desta. Oyo wını o deftera çi mi nuşeno wu ravêreno. No padişa zi ney vineno. Weyneno, oyo wını çi mi nuşeno. No vano, "Hele vınd no çıçiyo?"

No padişa veyndano mêrdeki. Mêrdekirê vano:

"Hele bê! Hele bê tiya!"

Mêrdek sıno, vano:

"Xeyro? Tıyê sevanê"

No padişa vano:

"Tıyê sekenê, tıyê çıçi nuşenê? No çıçiyo wına?"

O mêrdek vano:

"Ez qederciya... Ez qedera nuşena wu ravêrena, sına."

No padişa vano:

"Wıniyose, hele bewni qederdê mı zi... Qederdê mıdı çıçi esto?"

No vano:

"Ez weynena. Namey xo fılan vaz!"

Padişa namey xo cırê vano. Vano:

"Ez padişaya. İşte namey mı zi noyo."

Padişa namey xo cırê vano. No mêrdek weyneno... Defteri akeno, akeno, weyneno cı. Vano"

"İşte qederê to... Zew wezirê to esto, ĥala genco, newe zewzyiyayo. İnarê zew lazekêdo bıbo. O lazekdo gırdbo. Mergê todo ê lazeki desta bêro. Odo to bıkışo. Tıdê ê lazeki desta bımırê... Qederê to wına nuşeno."

No zi vano:

"Wa Ela tora razibo... Hadê, wa torê oxırbo."

Mêrdek dıwamkeno... Rayda xora dıwamkeno, sıno.

Padişa peydı yeno keye... Xeylê miyabeynra ravêreno. Tabi nê wezirê xo tım diqat keno. Xeylê miyabeynra ravêreno, wezirdê cırê zew lazekê beno. Di-rê ĥeftey miyabeynra ravêreno. No veyndano serzeweri, vano:

"So, veynd işte felan wezirê mı, wa bêro etiya!"

Serwezir sıno, veyndano cı.

Weziro genc yeno, vano:
"Padişayê mı, to veyndayo mı... Vaz!"
Vano:
"Sımarê zew lazekê biyo."
O vano:
"E... Marê zew lazekê bı. Wa koley tobo!"
O zi vano:
"Ê lazeki sımadê bıdê mı!"
Wazir vano:
"Padişayê mı, seni ma lazeki bıdım to? Qe ewlad deyeno kesi? Marê zew lazek biyo, seni bıdım to?"
No vano:
"Sıma ê lazeki bıdê mıse, ê lazeki mado terezi sernê, çend bêrose hend altuni edo bıda sıma."
No zi vano:
"Hele vınd, ez sıra cınêkerda xora perskera... Bê ay ez nêsena bıda. Lazê mınose, lazê ayo zi... Bê ay ez nêsena bıda."
No sıno keye. Veyndano cınêkerda xo, vano:
"Cınêki, bê!.. Hal mesele wına wınayo... Padişayo wına vano."
Cınêk vana:
"Mêrdek qe ewlad deyeno qandê mılkdê dınyay? Ma lazê xo nêdam! Qe seni bıbo wa bıbo, ma nêdam!"
No sıno, vano:
"Wela padişayê mı, qısur mewni... Ma nêsem ewladê xo bıdım."
Padişa vano:
"Dı fini kena altuni vera!..."
No vano:
"Vınd, fına sıra cınêkerra perskera."
No sıno, cınêkerrê vano. Hama no zano, dıha gırwe senino... No zano, ek nêdose, padişado zorêna lazeki cıra bıgiro. No cınêka xo wu lazeki, piya gêno, yeno padişay hetek. Fına cınêk vana:
"Lazekê mayo, ma seni bıdım? Ewlad qe deyeno qandê maldê dınyay?"
No vano:
"Nê!... Emso sıma het hirê fini nana terazi ser. Çend ame, sımarê hend altuni dana."
Nê ewza weynenê kı, ek nê qe lazeki nêdê zi padişado lazeki zorêna cıra bıgiro. Nê qebulkenê. Hirê fini hewadanê, ronenê terezi sero. Altunanê xo gênê wu sınê keye...
Mêderk zi bahdo vano:
"La cınêk, qe meraq mek, ma hewna genci, mara hewna bol qeçeki benê. Sankila no mara qe nêbı..."
Padişa zi lazeki gêno, veyndano serwezirdê xo. Serwezirê cı yeno. No, serwezirêrê vano:

"Zu kardi bıgi, hêge bıgi, ney ber cayê bıbım! Bewni wını cayê mêşi miyandı, ya zew kereyêna tıdê ney bıbırnê. No pırêno sıpeyo piya. Tıdê nê pırêno gunda cıdı bımıloqnê, mırê biyarê."

Serwezir vano:

"Temam padişayê mı!"

Nê lazeki gêno xo vırar. Kardi gêno, hêge mêge keno wu dano pıro, sıno. Sıno ħetê mêşiya, ħetê kerana... Vano ha etiya bıbırna, ha etiya bıbırna... Wını destê cı ê lazekira nêsnê kı bıbırno. Wını rayra sıno, vano, "Ez sekera?" Wını dışnış beno... Wıza weyneno, zu bewranê amê, kışta anışt. No erdra zu siyê gêno, erzeno bewraner. Si yena cı, bewran yena erro. No hema lazeki roneno wu vazdano bewraner ser. Bewraner gêno, keno lete. Nê pırênê lazeki cıra vezeno, gunida a bewrandı mıloqneno. Ê pırêni gêno, nê lazeki beno mêşi miyandı zew keri vera roneno. No dano pıro, peydı yeno padişay ħetek.

Padişa vano:

"To sekerd?"

No vano:

"Temam padişayê mı, mı emrê to ard ca. Bew, pırên zi noyo."

No weyneno pırênira, pêro oyo guni miyandı. Vano:

"Temam, no gırwe ħalbı."

No dıha wexto bol beno zulımkar.Dıha mıletrê bol zulım keno. Vano, "O merdımo kı, do mı bıkıştê, dıha mı o kışt. Dıha o merd. Ez dıha nêmırena. Edo dıha tım wınaba."

Ma bêm lazeki ser...

A sew wına ravêrena. Lazek ewza bermeno mermeno... Desta sefaqi zew mexerera zu aslanê vızyena, aslana maki. Vızyena kı, sıro xorê cayê seyd bıvino, werdi bıvino -dina leyrê cı estê-, werdi bıdo leyrandê xo, pizanê cı mırdkero. Aslan vızyena teber kı, vengê zew qeçekiyo yeno. Na yena kı, qeçeko vırt u vıran, teva pa çıniyo wu oyo wına siyeker vera. Na aslan zi vana, "Wela ewro qısmetê ma bol biyo rast. Seydê ma rew vıziya. Dıha ney bıgira bera... Wa leyreki pizanê xo pa mırdkerê." Na aslan fekê bena cı kı, gaz pırobo... seni kena, nêsena pırobo. En soyındı ney kena xo vırar u bena leyrekandê xo miyan... Dıha na sına seyd. Na çıçi vinenase, ana, dana nina. Aslan ney mısnena xo. Dıha no aslanerra sıt sımeno. Wını wını no beno gırd...

No beno gırd, nê leyrê aslaner zi benê gırdi. Nê pêro piya sew sınê kewnê mexere, rozdıhir sınê tever. Dıha bız vinenê, kavır vinenê, çıçi vinenêse, gênê, anê mexere, pêro piya wenê. No lazek beno ze heywanî. Bol gırdo, bol quvetliyo... Gandê cıya purti vızyena... Tım goşt werdo, sıtê aslaniya biyo pil. Bol quvetli beno. Nê tım sınê zu bolda dew. Zew cayêdo duzo. Boli pêro yenê ewza. Nê zi herg sefaq sınê ewza daldedı xo nımnenê. Boli yenêse, nê xo erzenê bol miyan. Herg kes ya bızê ya kavırê erzeno xo pasti wu danê pıro yenê mexere. Heta nina wenê, qedinenêse,

fına sınê.

Rozê sıwane nina vineno. Sıwane si çekeno nina. No lazek sıwani ewza kışeno, çınay sıwani dano xora. Çına cırê nêbeno, pêro dırneno mırneno, axır wını anceno xo ser... Nê wını dıwam kenê.

No sıwane mırenose, dewızi pêro vanê, "No seni wına beno?" Nê dewızi pêro arêbyenê pê ser u qısanê xo kenê. Sıwaney vanê, "Wela, sefaqi ser, e kı ma sınê tap serse nê yanê kewnê bolan miyan."

Nê sewê sınê ewza, tap ser. Tıfınganê xo gênê, çor çorşme ewza rosenê, ray aslanan pawenê. Nê sıwanan zi tenbey kenê. Dıha pêrkın cay xo gırotse, sıwaney bolan gênê, yenê tap ser. Boli zi yenê kewnê duz. Na aslan u no lazek u leyrê cı hema yenê kewnê bolan miyan. Nê dewızi tıfıngana werzenê pay, çorşmey ninan çarnenê. Aslan u leyrê cı remenê, nê lazeki zi dewızi tepêşenê.

Ney tepêşenê, anê dew miyan. Mılet arêbyena. Tayn vanê ,"Ma ney bıkışê!" Tayn vanê, "Vınderê! Ney zew sıwane kışto. Ma may u pêrdê ê sıwanirê perskerê, hele ê sevanê?.. Ek qebul kenêse, wa no inarêbo." Nê cıra perskenê... Nê may u piyê sıwani vanê, "No heywano, no isan niyo kı, ma ney sekem?" Nê bini vanê, "Nê... No isano. No aslanan miyandı biyo gırd. No beno rınd. Nê, ek rınd nêbıse, ma ancina sem ney bıkışım." May u piyê sıwani qebulkenê.

Xeylê miyabeynra ravêreno. No sıwanin keno. Sıno bızan ver u yeno. Wını wını zıwan mıseno, beno tam isan.

No sıno gem. No küşat müşat nêzano. Nê sıwaney yenê, veyenê cı. Nê vanê, nêzana tı aslanê, nêzana tı noyê... Nê qarmışê cı benê. No zi hêrs beno, beno gosdê zew sıwani. Wına tepêşeno ancenose, gosê sıwani cıra cıbyeno.

Sandı yenê keye. Pêro dewızi yenê, vanê:

"Ney çı wına kerdo?"

No zi vano kı:

"Nêyê veyenê mı... Nêyê mına küşat kenê... Wa mına küşat nêkerê! Ê wa mına küşat nêkerê, e zi teva ina nêkera!"

Dıha herg kes sıwananê xo tenbey keno, vano:

"Qarmışê ney mebê, pa küşat mekerê!"

Xeylê miyabeynra ravêreno. Rozê fına yenê pê fiet. Sıwaney fına pa küşat kenê. No pereno qolê zewna şıwani, qolê cı desta yeno.

San yeno, nê vanê:

"No wına nêbeno! Tıyê çı wına kenê?"

No vano:

"Mı sımarê nêva, sıwanarê vazê, wa qarmışê mı nêbê? Êye yenê veyenê mı. Ezo damış nêbena... Ez peraya qoldê cı, qolê cı mı desta ame. Ez sekera?"

Dewamê cı esto

DİCLE BOYLARINDAN BİR SES VE PİRAN ZAZALARI

Erol SEVER

I

"Bir Zaza Destanı" epik şiirinin yazarı Eshat Ayata 1978'den bu yana Stockholm'de yaşıyor. Ozan bu destanda yurdunu, yurdunun insanlarını anlatıyor. Dicle/Piran Zazalarının, ilkçağ inançlarıyla karmaşmış geleneklerinden bir kesit çiziyor. Yöre halkının üzerine çökmüş hayın bir gelenektir, kan davasıdır anlatılan.

Dicle kasabası, Anadolu'nun içlerinden doğan ve coşarak, genişleyerek Mezopotamya ovası üzerinden Basra körfezine doğru yol alan Dicle nehrinin kıyısında kurulmuştur. Kasabanın onbin yıllık bir geçmişi vardır. Destan'da adı geçen Çayönü köyünün tarihi İsa'dan önce sekizinci bin yılına kadar gider. Dünya üzerinde bilinen en eski tarım topluluklarından biriydi bu köyün sakinleri. Avcılık ve besin toplayıcılığından, tarıma ve yerleşik düzene geçilmişti. Çakmaktaşından, taştan taptıkları araçlarla işledikleri tarlalarında buğday, arpa yetiştiriyorlardı. Ürünün fazlası, döner tornalı çömlekçi tezgahlarından çıkan kil küplerde saklanıyordu. Evler taş temeller üzerine oturtulmuş tek odalı kerpiç yapılardı.

Tanesi yetmiş seksen kilo çeken karpuzları ve surlarıyla ün salan Diyarbekir kenti, Dicle'nin 90 kilometre uzağındadır. Diyarbekir'in surlarının uzunluğu, Çin Seddi'nden sonra ikinciye gelir dünya üzerinde. Kentin tümü, çoğu halen ayakta duran bir surla çevrilidir. Surlar, kenti koruyan kaleyle birlikte Bizans imparatoru Constantinus tarafından 349'da genişletilmiş, bazı bölümleri onartılmıştır.

Yöre, onbin yıllık tarihi içinde Sümer, Hitit, Asur, Roma, Ermeni, Arap, Bizans, Osmanlı egemenlikleri altında kalmıştır. Bütün bu kültür bileşenlerinin

oluşturduğu renkli bir kültür mozayiğiyle karşılaşılır yörede. Köy ve kasabalarda, büyük kentlerde Zazalar, Asurlar, Kürtler ve Araplar yaşar. Arap kültürü, yöreye İslam yoluyla girmiş ve bu renkli mozayiğin bir parçasını oluşturmuştur.

Zazalar eski bir halktır. V. Minorsky, Zazalar İran kökenlidir, der. İlk yurtlarının Hazar denizi ile Elbruz sıradağları arasındaki Daylam bölgesinde bulunduğunu söyler. Zazalar gerçekten de dil ve inançlarıyla Kürtlerden ayrılırlar. Dilci Karl Hadank, "Zazaca Kürtçe değildir" demekte ve araştırmalarında Zazaca'yı Kürtçe'yle karşılaştırarak, tezini kanıtlamaktadır... Zazalar İslam inancına bağlıdır. Ama müslümanlıkları eski İran inançlarından Mazdeizm ve Zerdüşt inancıyla karmaşmıştır. Bazı aşiretlerde güneşe ve ateşe karşı büyük bir saygı vardır. Bu atşe, güneşe ve ışığa karşı, tapma derecesinde olan saygı, bir kez daha bize Hitit ve Asurları anımsatır.

Dicle boyları eski İran, Mezopotamya ve Anadolu kültürlerinin kesişme noktasıdır. Büyük İskender'in ele geçirdiği bölgelerin yerel kültürleriyle Grek kültürünün bir sentezi olan Hellenistik dönemde, İskender ve daha sonra Seleukoslar en önemli kentlerini buralarda kurmuşlardı. Eski çoktanrıcı inançlar, en önemlileri güneş va ay olan yedi gezegene tapan Asur kökenli Sabilerin inançları, Zazaların bağlandıkları çeşitli İslam inanç kuruluşlarında, tarikatlarında yaşamayı sürdürmektedir. İslam'ın yasakladığı muska, büyü, adak gibi Mezopotamya inançları halkın arasında yaşamaktadır. Halkın bu eskiye bağlılığından yararlananlar, tarikat şıhlarıdır. Şıh, tarikatın en güçlü insanıdır. Bazı durumlarda aşiret başkanları bile şıhın gücünden çekinirler. Feodalizmin tam olarak tasfiye edilmediği Türkiye'de, Şıhların sözü Anakara'lara dek ulaşır.

Dicle Zazaları arasında çeşitli söylentiler yaşar. Bu söylenceler Mezopotamya ve İran kökenlidir çoğunlukla. Temellerinde ilkçağın çoktanrıcı inançları vardır. Bu yörenin bir söylencesine göre, genç bir delikanlı, güzel biir kızı severmiş. Ama bu kız, delikanlıya hiç yüz vermezmiş. Bir gün tepesi atan delikanlı, kıza, "Öyle bir varlık ol ki, sana kimse ulasamasın, kimsenin yari olmayasın!" demiş. Bu söz üzerine kız ay olmuş, genç de güneşe dönüşmüş. Ama kötü ruhlar bu olayı güneşin gündüzleri, ayın ise geceleri koca evreni ışıtmasını çekemezler. Arada güneşin ve ayın önünü kapayarak karartırlar ışınlarını. Güneş ve ay tutulmasının kısa sürmesi için, kötü ruhları kaçırtıp kovalamak gerekir.

Bir insan ölünce ruhu yıldız olur, göğe çıkar ve oraya yerleşir. Eski bir Babil inancının kalıntısıdır bu inanç. Zazalar, gökte kayan bir yıldız görünce dualar okurlar. Bu yıldızın, ölüp de dünyadan ayrılarak göğe çıkan bir insan ruhu olduğuna inanan Babilleri hatırlatırlar.

Yağmurdan sonra çıkan gökkuşağına "Fatma Ana'nın kemeri" denilir. Gökkuşağının kırmızı yanı mutluluk ve bolluk, sarı yanı ne iyi ne kötü anlamına gelir; diğer renkler ise yıkım işaretidir.

Yöre halkı güvercinleri sever. Yörede güvercin eti yenmez, güvercin avlanmaz... Güvercin, Asur tanrıçası İştar'ın simgesiydi. Bu inanç Anadolu'ya ve Hıristiyanlık üzerinden Katolisizim'e geçmiştir. Yazları çok sıcak olan bu yörede, yılan ve

yılana ilişkin söylenceler boldur. Hititlerin ünlü İlluyanka adlı dev yılan söylencesi, Zazalar arasında yılanlar padişahı Şahmeran'ın öyküsüne dönüşmüştür. Bazı Zaza aşiretleri, yılanlar kralının soyundan geldiklerine inanırlar. Tanrıça İştar da, yontu ve kabartmalarda bir yılanla birlikte tasvir edilirdi. Karma bir din olan Manikeizm inancına göre yılan, İsa'nın simgesiydi. Bazı Zaza aşiretlerinin , yılanlar padişahının soyundan geldiklerine inanmalarının, çok eski kaynaklı olduğunu yukarıda söylediklerimiz açıkça doğrulamaktadır.

Zazaların yazılı edebiyatları zengin değildir, ama çok zengin ve renkli folklörleri vardır. Köylerde, yaylalarda türküler, maniler söylenir; destanlar anlatılır, okunur. Ağızdan ağıza, yüzlerce, binlerce yıldır anlatılan bu destanlar, kahramanları, halk önderlerini, sevda öykülerini, aşiret kavgalarını konu edinmiştir. Ayata'nın bu epik şiirinde de, anlatılan kan davasının, öldürülen yedi kelekçi gencin öyküsünün ardında eski destanların izleri, etkileri görülmektedir.

II

Dünyanın ilk yazılı destanı, Dicle nehrinin Fırat'la birleşerek denize döküldüğü topraklar üzerinde, Sümerler arasında çıkan Gılgameş destanıdır. Gılgameş destanı, sonra Asur ve Babilliler tarafından değişik versiyonlarda söylenmiş, Anadolu'da Hititçe çevirileri de bulunmuştur. Bu destanı, Babillilerin ünlü Enuma Eliş (Yaradılış) destanı izler. Batı Avrupa yazınına temel olan Homeros'un İlliada ve Odysseia destanlarının kaynağı Mezopotamya ve Anadolu'dur. Homeros'tan sonra gelen Boiotialı Hesiodos'un Theogonia (Tanrıların Doğuşu) destanı ile, Babillilerin Enuma Eliş destanı arasında ise, açık bir benzerlik bulunmaktadır. Mezopotamya'dan Batı Anadolu'ya dek uzanan geniş kültür yöresi, ilk uygarlıkların ürünleri olan ilk destanların da yurdudur. Bu yöre halkının destan okuma, anlatma, yazma gelenekleri binlerce yıldan beri sürmektedir. Ağızdan ağıza söylenen Zaza, Kürt, Asur, Ermeni, Türk, Grek destanları ve türküleri bu geleneğin günümüze gelen bir halkasından başka bir şey değildir.

Antik çağda Kios (Sakız) adasında, Homridai (Homerosoğulları), mesleklerini babadan oğula öğrenen bir halk ozanları topluluğu, İlliada ve Odysseia destanlarını yüksek sesle dinleyicilere okurmuş. Destanı okurlarken de ellerinde bir değnek bulunurmuş. Marksçı düşünür George Thomson, böylece halk şiiri ilkel bir korobaşı ve koro, solo ve nakarat bileşimi olarak başlıyor, der. Ardından da epik şiirin, destanların doğuşunu anlatır, Marksizm ve Şiir adlı eserinde:

"Minos uygarlığının üstüne kurulan Yunan uygarlığında, yağmalar ve savaşlar sonunda biriken zenginliğin yarattığı bunalım, serüvenci savaşçıları yönetici sınıf olarak başa geçirdi. Bu yarı derebeylik düzeninde yeni bir ozan tipi çıktı ortaya. Bir krala ya da öndere bağlı, o önderin savaşlarını öven, böylece ününü arttıran bir ozan tipi; bir de yeni bir şiir türü -bu savaşçı, erkeksi, bu dünyaya bağlı, bireyci ve hayat dolu bir sınıfın görüşünü getiren kahramanlık destanı- ortaya çıktı..."

Ama yukarıda da gördüğümüz gibi, Yunan uygarlığı kurulmadan önce destanlar

söyleniyordu Mezopotamya'da ve Anadolu'da. İnsanoğlunun yarattığı ilk destan, bir Sümer kent devleti olan Uruk'un beyi Gılgameş'in maceralarını konu edinmişti ve bir kahramanlık destanıydı. Sınıfların yeni şekillenmeye başladığı Sümer toplumunda, yönetici sınıf kral, soylular ve din adamlarından oluşuyordu. Karşıtı ise köleler, köylüler ve el sanatçılarıydı. Yeni yeni kurulan kent devletlerinin bölgeye egemen olmak için başlattıkları savaşlarda, başında Gılgameş'in bulunduğu Uruk, utku kazandı ve Sümer'e egemen oldu. Bu savaş döneminden, Gılgameş'in kahramanlıklarını öven sayısız destan kaldı. Daha sonraları bir yandan bu destanlar birleştirildi, bir yandan da Gılgameş'in yarı tanrı olduğuna inanıldı.

Öte yandan Gılgameş yalnız bir kahramanlık destanı da değildir. Kral Hammurabi zamanında, destanı Babil dilinde kaleme alan bir ozan, Gılgameş'in ölmezlik, sonsuz yaşam arayışına da yönelmiştir. Sonuç olarak, bütün arama ve utkuların geçici olduğu, yalnız tanrıların ölümsüz olduğu anlatılır. İnsan ölümlüdür, alınyazısının önüne geçilmez, tanrıların kurduğu düzen, yalnız onlar tarafından değiştirilebilir. Burada yazgıcı felsefenin ilk ürünlerinden biriyle karşılaşıyoruz. Destanın daha sonraki yüzyıllarda kaleme alınan bir versiyonunda, Gılgameş ile yoldaşı Enkidu arasındaki dostluk ve tanrıça İştar'ın Gılgameş'e duyduğu aşk anlatılır. Tanrıça İştar, Enkidu'nun dostluğuna daha fazla değer veren Gılgameş'e düşman olmuştur. İki arkadaş, insanların yazgısını yöneten tanrılara karşı savaş bayrağını açarlar, sürüp giden düzeni değiştirmek isterler. Enkidu, ormanlar içinde, hayvanlarla birlikte yaşar. Bu,doğanın, insana yararlı olduğunun simgesidir. Destanın sonlarında Gılgameş, Utnapiştim(Kutsal Kitap'taki Nuh)'den ölümsüzlük otunun yerini öğrenir. Ama tam elde edeceği sırada bir yılan çıkar ve otu yer. (Bu motif, Yılmaz güney tarafından Umut filminde işlenmiştir. Define arayan Cabbar, tam bulacağı sırada, ortaya çıkan bir yılana kaptırır defineyi). Gılgameş yenilmiştir. Başı önüne eğik Uruk'a döner. Mezopotamya'nın dellendirici sıcağında, topluma hala tanrılar, tanrı krallar, metafizik felsefe hakimdir.

Troya savaşını konu edinen Homeros'un İlliada destanının başkahramanı Akhilleus'tur. Akhilleus gövdesinden yara almaz. Ölümü, Gılgameş'in ölümsüzlük otunu yılana kaptırması gibi, küçük bir şeye, topuğundaki bir noktadan yara almasına bağlıdır. Troya'ya dönen elli gemilik savaşçı arasında arkadaşı Patroklos'un dostluğuna önem verir. Güzel Briseis ise Akhilleus'u sevmekte, ama ondan yüz bulamamaktadır...

Burada, görüldüğü gibi, Gılgameş-Enkidu-İştar üçlüsü ele alınmıştır. Homeros, destanın daha birçok bölümünde Mezopotamya mitologyasından etkilenmiştir. Zaten, ilk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya-Anadolu-Ege gibi kültür yörelerinin birbirlerinden etkilenmedikleri düşünülemez.

Günümüz Anadolu'sunda halk, ilkçağ inançlarıyla karmaşmış bir İslam inancına bağlıdır. Güneydoğu Anadolu ise, çeşitli halk gruplarının, İslam-Hıristiyanlık-Yahudilik-Putperestlik'in çeşitli kiliselerine bağlanarak yaşadığı bir bölgedir. Hitit kağnısı ile çağdaş otomobil yanyana yürür. Yine Hitit sabanıyla sürülen tarlanın yanında, traktörlerle sürülen geniş ekim

alanları vardır. Bazı yerlerde camiye, kiliseye gidilip tek bir tanrıya tapınılır, bazı yerlerde aya, güneşe, ateşe...

Bu zengin kültür ortamında, renkli bir folklör ve destan söyleme geleneği de özel bir yer almaktadır. Dicle Zaza folklöründe yeralan motiflerden biri, şeytanların veya diğer doğaüstü öğelerin kaçırıp sakladıkları hazinelerin, kahramanlar tarafından ortaya çıkarılmasıdır. Rus araştırmacısı Bazil Nikitin'e göre, bu motifin kozmik yorumu ardında değerli madenlerden, taşlardan oluşan gezegenlerin ve yıldızların varlığı yatmaktadır. Bu inancın antik Harran'daki Asur kökenli Sabilerden geldiği görülüyor. Yunan ve diğer Anadolu söylencelerinde de, benzeri düşünceye rastlanmaktadır. Dicle kasabası ve çevresinde halkın kazma, kürek elde, saklı defineleri aradığı sık sık görülür. Saklı defineden yayılan ışık karanlık ruhlarca ele geçirilmiş ve bulutların derinliklerine atılmıştır. Kahraman, definenin saklı olduğu mağaraya girer, bekçilik eden yılanı öldürür ve defineye sahip çıkar. Bu masallarda ejderhanın kaçırdığı ve definenin bulunduğu mağaraya tutsak ettiği bir güzel de bulunur çoğunlukla.

Mezopotamya ve İran kökenli sevda ve kahramanlık destanları da, bu yörede söylenmektedir. Diğer kahramanlık destanı türü de, beylerin zulmüne karşı çıkıp, dağlara çıkan halk önderlerini konu edinir. Bu tür destanın kökü ortaçağdadır; Osmanlı egemenlerinin, beylerin zulmüne karşı başkaldırılardan, halk ayaklanmalarından kaynaklanmaktadır.

Yöre halkı suskun, içine kapanıktır. Ama bu suskunluk patlayacak bir yanardağın suskunluğudur. Başkaldırmaya hazırdır. Çevre dağlarda mağaralar, kovuklar, başkaldırıp dağa çıkanların mekanıdır. Buralara çekilenler, halkın ve çevredeki köylülerin desteğini alır. Zaten, halkın sevgisini kazanamamış birinin bu yörede kaçak dolaşması güçtür.

Daha bu yakın zamanlara kadar siyah, ipek giysiler giymiş Zaza kadınları, ellerinde değnekleri köy köy dolaşarak bu kahramanların öykülerini anlatırlardı. Bu destancılar, Asur Yeniyıl bayramlarıyla, Yunan klasik korolarının arasındaki bir geçiş noktası olarak kabullenebilinir. Üstelik hala yaşayan, süren bir gelenektir bu.

III

"Bir Zaza Destanı" epik şiirinin de, bu kültür çizgisi üzerinde değerlendirilmesi gerekiyor. Ozan, yedi bölümden oluşan destanın birinci bölümünde, Dicle yöresini ve halkını anlatmaktadır. Zazalar sürekli başka halkların, ulusların baskısı altında yaşamış çileli bir halktır. Ortaçağda, Mezopotamya ve İran'daki Mazdak ve Hamdan Karmat gibi halk önderlerinin önünde yürüdüğü halk ayaklanmalarının, daha sonraki yüzyıllardaki Babek ayaklanmasının anıları bu yörede yaşamaktadır. Sözü edilen Hasan Sabbah, Alamut kalesine çekilerek, zulme ve yabancı istilaya başkaldırmış bir önderdi. Yıllarca Haçlılara karşı mücadele vermişti.

İkinci bölümde yedi kelekçi gencin öyküsüne geçilir. Yedi sayısının simgelliği Sümerlerden gelmektedir. Gılgameş destanının başında en eski yedi Sümer kentinin yedi bilge tarafından kurulduğu an-

latılır. Yedi sayısı tüm Mezopotamya ve Anadolu kökenli söylencelerde vardır. İlkçağ Anadolu'sundaki yedi Yunan bilgesi, Tanrı Pan'ın yedi delikli flütü, Arapların "Muallakat-şeba" şiirleriyle tanınan yedi bilge-ozanları, Yahudiliğin simgelerinden yedi kollu şamdan, Bektaşilerin yedi ermişi, Homeros'un anlattığı yedi kahramanın Thebai kentine karşı giriştikleri yediler savaşı, Efes'teki yedi uyurlar mağarası bunlardan birkaçıdır. Bunlar yedi sayısının kutsallığıyla tamamlanır.

Dicle'de kelekçilik eski bir meslektir. Kelekçiler Dicle'den Diyarbekir'e odun taşırlar. İlkçağın suyolu ticaretinde önemli bir yeri vardır Dicle'nin. Bugün yalnız odun ve kimi yerlerde insan taşınmaktadır kelek denilen ağaçtan yapılma sallarla.

Cumman aşiretinden yedi genç ölümlerine gitmektedirler. Nedeni kan davasıdır. Kan davası, bu yöre halkının tepesine çökmüş bir karabasandır. Dicle'ye bağlı üç köy, kan davasının çıkardığı korku ve ölümle boşalmıştır. Çok ölü veren bu üç köy halkından sağ kalanlar, çekip başka yerlere göç etmişlerdir. Ören olan bu üç köyde yalnız keklikler, kartallar ve yılanlar yaşar. Diğer köylerin avcıları buraların kekliğine dönüp de bakmazlar bile. Kutsal sayılır bu keklikler, avlanmazlar.

Hacı Rüstem, oğlu ve silahlı adamları yedi genci beklerler. Silahları yağlanmış, kurşunları ve azıkları boldur. Düşman olduğu aşiretten yedi gencin geleceğini, kelek üstünde önünden geçeceğini öğrenmiştir Hacı Rüstem. Pusunun kurulduğu Çayönü köyünün onbin yıllık bir tarihi vardır. Köyün karşı yamacında mor bir kayaya kazınmış bir yontu yükselir. Çevre halkının "Kral Kızı" dediği bu kabartma-yontu ünlü Tanrıça İştar'ın bir tasviridir. İlkçağın bu anılarıyla, kalıntılarıyla dolu bu ortamda Hacı Rüstem, silah elde yedi kelekçi genci bekler. Yaşayan bir ortaçağ yontusudur Hacı Rüstem. Kan davası ancak feodalizmin kökünün kazınmasıyla ortadan kalkacaktır. Çayönü'nün Hacı Rüstem gibi ağaları arkalarını Ankara'ya dayamışlardır. Bu yirminci yüzyılda Türkiye'deki toplum düzeninin acı bir gerçeğidir.

Eshat Ayata'nın zengin ve çarpıcı bir dille yazdığı destanın özü yoğun olarak, yine Ayata'nın destanının sonlarında yeralan ünlü Kürt ozanı Ehmedê Xani'nin şu dizelerinde ifadesini buluyor: *"Her ot kendi kökü üzerinde yeşerir."*

Zararlı ayrıkotlarını yoketmenin çaresi, köklerini kurutmaktır. Yoksa hemencecik, yeniden biterler yerden. Kan davasının kökü ise feodalizmdir. Feodalizmin kökü kazınmadıkça, kan davası gibi feodal kalıntılar da engellenemez.

Eshat Aayata bunu görmekte, ama zamanını bilememekte veya söylememektedir. Destanın son dizesi bize bunu söyler: *"Zamanı bilinmiyor..."*

QE YENO TU VİR?

ASTARE

Qe yeno tu vir,
ma ke çar ponc domon
zu cılede serqoşi kotenera.

Qe yeno tu vir,
sere kode, xapa malde
toseniye wu vesaniya wuskede
lewê ma çıto qeleşiyenera.

Qe yeno tu vir,
kolikê kon ke
dêne lınga mara, beçikê ma juriyene.

Qe yeno tu vir,
e ke zu mordem amenê dewa ma,
ma deste i ver perweniyede çerexiyene.

Qe yeno tu vir,
sukera ke juke ke ama,
e ke wunca peyser şiyenê,
ma pê dıma i çıto kemer eştene.

Qe yeno tu vir,
ma sıle heygonura
çıto tezek nênê kemerê salura.

Qe yeno tu vir,
ma mal ke musırera gırêda,
nonê tendure torakra
Werdenê tere zurna pıleşniyene fekra.

Qe yeno tu vir,
ma çıto vaşturiyera vas çinitenê.

Qe yeno tu vir,
tu ke .....

Qe yeno tu vir?

ZIWANOXANÊ XERÎBANDI DIMILKÎ

YABANCI DİLCİLERDE DIMILİCE
FOREIGN LINGUIST ON DIMILISH

NUŞTEYÊ ORJÎNALÎ
ORİJİNAL METİNLER
THE ORIGINAL TEXTS

ALBERT VON LE COQ

ALBERT VON LE COQ

KURDISCHE TEXTE

KURMÂNĞÎ-

ERZÄHLUNGEN UND -LIEDER

APA - PHILO PRESS

KURDISCHE TEXTE

gesammelt und herausgegeben von

A. v. Le Coq.

Zweiter Teil.

Berlin 1903 · Gedruckt in der Reichs

KURDISCHE TEXTE

gesammelt und herausgegeben von

A. v. Le Coq.

Erster Teil.

Berlin 1903 · Gedruckt in der Reichsdruckerei.

Albert Von le Coq, 1901'de Şark Komitesi'nce Zincirli'de sürdürülen kazılara (Maraş yakınlarındaki Karkamış kazıları) gönüllü olarak katıldı. Daha önce Şark Dilleri Se-mineri'nde Arapça ve Farsça okuyan dilci o sıralar Kürtçe ve Türkçe'yi

>>>>>>>>>>>

www.netewe.com

bilmemekteydi. Zincirli'de kaldığı dört ay zarfında Türkçe'yi öğrendi. Bu arada Kürtçe metinler kaydetti. Dört ayın sonunda Kürtçe öğretmeni Yusuf Efendi ile birlikte İskenderun üzerinden Beyrut ve Şam'a gitti.

Şam'da Xalo (Ğalo) adıyla tanınan Omar ibn Ali, Beyrut Katolik Papazı Johann Babtist Muradyan ve ateşe Selim R. Khair ile tanıştı. Omar ibn Ali'nin katkılarıyla kolleksiyonuna Zazaca metinler de kattı. Türkçe'yi ve bir Avrupa dilini iyi bilen diğer iki zatın yardımıyla da daha önce derlediği Kürtçe metinleri Almanca'ya çevirdi.

Le Coq'un elimizde bulunan kitabı (Kurdische Texte) iki ciltten oluşuyor. Kitapta, 19'u Kürtçe, 3'ü Zazaca olmak üzere 21 hikaye ve destan, ve Omar ibn Ali'nin Türkçe'den Zazaca'ya aktararak anlattığı dört küçük fıkra var. Zazaca hikayelerden biri (İbrahim Paşa) doğrudan Omar ibn Ali tarafından Zazaca olarak anlatılmış; diğer iki hikaye (Dünya Güzeli, Yusub Eziz) ise yine aynı kişi tarafından Kürtçe'den Zazaca'ya çevrilmişlerdir. Kitapta ayrıca karşılaştırmalı (Zazaca-Baba Kürdi-Lolo Kürdi) sayı adları, karşılaştırmalı (Almanca-Zazaca-Baba Kürdi-Lolo Kürdi) sözler, ve karşılaştırmalı (Almanca-Baba Kürdi-Zazaca) bir sözcük listesi bulunmaktadır.

Le Coq'a Zazaca metinlerde yardımcı olan Omar ibn Ali, sözkonusu kitaba bizzat kendisinin ***Kürtçe*** *olarak düştüğü nota göre ((s.63), aslen Çermik'in Kosa oymağındandır. Geçimini temin edebilmek için kendi isteğiyle Şam'a gitmiş. Sözkonusu derlemelerin yapıldığı tarihte 78 yaşında olup Şam'da Salihiye mahallesinde oturmaktaydı.*

PİYA

Albert Von le Coq was in Zincirli in 1901 when the Committee of the Orient were excavating near Maraş (the excavations of Karkamış). Le Coq took part willingly in the excavations. In his lecture in the Oriental Languages that was delivered in Arabic and Persian, as Le Coq could not speak neither Turkish nor Kurdish at that time. However, within the period of four months in Zincirli, Le Coq could learn Turkish and he collected some Kurdish texts. After four months he went tolskenderun, Beirut and Damascus accompanied by a Kurdish teacher named Yusuf Efendi.

In Damascus, Le Coq was acquainted with Omar ibn Ali who was called "Xalo", the Catholic Priest of Beirut Johann Babtist Muradyan and the attache Selim R. Khair. In a meeting with Omar ibn Ali, Le Coq could enrich his collection and information about the Zaza. And with the assistance of the other persons who was bilingual, speaking Turkish and another Europen language, Le Coq could translate the writings he collected from Kurdish into German.

In our possession there are two volumes entitled "Kurdisch Texte" that contain 19 Kurdish, 3 Zaza,that is 21 short stories and epics. The volumes contain even four jokes that were translated from Turkish into Zaza by Omar ibn Ali. One of the Zaza stories (Ibrahim Paşa) was related by Omar ibn Ali in Zaza languages. The other stories (Dunya Guzeli, Yusub Eziz) were translated by the same person from Kurdish into Zaza. Also, the volumes contain comparisions between Zaza, Baba Kurdi and Lolo Kurdi, and a list for the spelling of numbers. Le Coq made comparisions between German, Zaza, Baba Kurdi and Lolo Kurdi, something like a mini dictionary. There is also a comparision between phrases in the four languages.

The person who assisted Le Coq in his work on Zaza, was Omar ibn Ali. Omar ibn Ali introduced himself in ***Kurdish*** *in the wolumes (p.63) that he originally came from the town of Cermik. He went to Damascus to earn his living. He confessed that he was 78 years old when he helped with the volumes, and lived in Salihiye, a block in Damascus.*

PİYA

۲

حكايت عمر ابن علي كوسا

حكايت ابراهيم پاشا لفظي ظاظا

ده زامانيده ابراهيم پاشا استي پاشي مصريي مصره فجيا قايدي ملمكتي بكرو پادشاه پرو امه بغضب واه هزني في چيچو از پادشا وام پاشايني استي ناميجي حافظ پاشا بي امري اي كرد وا شو بسر حافظ پاشا عسكري خو طوپ كرد شي بسر شي بنذيبه اورديا وجا قورمش كرد اورديا ابراهيم پاشاي امه بمزارده روناه پيري خبر رشيتي ابراهيم پاشا ايلچيه‌خو رشيت بو اورديا حافظ پاشا ميان بونو با خواح چي ايلچي خبر اردي ابراهيم پاشا پري وا كه حافظده خياخوده كيف ذوقده دورو ابراهيم پاشا امر كرد با اورديا خو هر كسي حاضربن بسلاحي خورو ازو امشو باسخون بدي با اورديا حافظ پاشاي ابراهيم پاشا امري بيكباشيا كرد هركسي طابوراخو تنبه بكري عسكر هركسي چادراخوده فنري احا اجفيي فنري اجفتا دپا يابشو ساعت پانجده اوردي آنته با اورديا حافظ پاشاي سر حالبوكي خبرا حافظ پاشا چيرا چنيا ايا طپيا ابراهيم پاشا باسخون دا بحافظ پاشاي طوپي تفكي باشلمشكردي بمحاربه آشو ساعت پانج حتي صباحرا ابراهيم پاشا غالب بي اورديا حافظ پاشاي پوزلمش بي و نيمه كشتي و نيمه‌ژي پسير بي چقا ارزاق جبخانه استي ضبط كردي حافظ پاشاي فرار كرد استامبوله پادشاه پرو امه بغضب وا من ته رشيته ته مري اي بكبري تو اوردي باطرمش كرد ته امي بمه سرده ايا طپيا ابراهيم پاشا اورديا خو كروت شي بمصر

Ḥikāyäti ibrāhīm pāšā láfzī zāzā́.

Dä zämā́nädä ibrāhī́m pāšā ā́st bī pāšā́, misírī bī misírē vā́ǧiā́ mämlākā́tī zäpt bū́kärō pā́dšā pürṓ āmā́ bä γaḍäb wā azénē nā́i čičuō az pādišā́h wā́m pāšā́inī ā́st bī nā́mä ǧi ḥā́fiz pāšā bī ámri ā́i kā́rd wā šō bä sär ḥā́fiz pāšā ȧskā́rīχō tṓp kā́rd šī́ bä sā́r šī bä nizī́bä ōrdī́ wuǧā́ qurmiš kā́rdä ōrdiā́ ibrahīm pāšā āmā́ bä muzā́rdä rṓnā behā́rī (?) χabā́rī rēšit ibrahī́m || pā́šā elčī́eχṓ rēšit bü ōrdī́ā ḥā́fiz pā́šāi miyā́n . . . taχtäχṓ qurmiš kā́rdō wā ki ḥāfizdā́ χaimāχṓdä kéfu zauqdä dęrṓ ibrahīm pā́šā ā́mr kärd bä ṓrdiaχṓ hā́rkäsī ḥā́zir bā́in bä silā́ḥēχṓrō ázō ámšō . . . . . bädī́ bā ṓrdiā́ ḥā́fiz pā́šaï ibrahī́m pāšā ā́mrī bimbāšiā́ kā́rd wā hā́rkäs tābū́raχṓ tā́mbih bū́kärā ā́skär hā́rkäs čādirāχṓdä . . . . ā́ǧāfī́nī fänā́r aǧävistīnā tā́piā pā́šō saā́t pā́čdä ṓrdī ā́nt óā ṓrdiā́ || ḥā́fiz pāšā́i ḥālbū́kī χabā́rā ḥā́fiz pāšā́i čiā́rā činiā áyā tā́piā ibrahī́m pāšā basχū́n dā bä ḥā́fiz pāšā́i tṓpü tüvā́ṅgi bašlamiš kā́rdī bę muḥárabä āšáú saā́t pā́ǧ ḥáttā sabā́ḥrā ibrāhīm pāšā γālib bī ṓrdiā ḥā́fiz pā́šā bozulmiš bī wä nī́mä kištī wä nī́mäžī yäsī́r kā́rdī bī čiqā́ arzā́q ǧebelχā́ne ā́st bī zäpt kärdī́ ḥā́fiz pāšā firā́r kärd šī bä stambū́l pādšā́h pürṓ āmā́ bä γadā́b wā min tä rešī́tē tü mérē ā́i bū́gärē tō ōrdiā́ bātirmiš kärd tä āmā́i bä mä sā́rdä ā́yā tā́piā ibrahī́m || pāšā ōrdiaχō grōtā́ šī bä misir.

Ḥikāyäti dünyā güzéle fī láfzī zāzā́.

Wáχte vérēde kōličī äst bī́ dü lāǧēkiχṓ ǧenindaχṓ mā"indaχṓ, pī́rä ā́ste bī fuqarḗ, bī här rōǧ šī́ä (auch *šī́ā*) *šälā́ge kōlī́eχō ā́rdin bä dü γrušiṅ rṓtiṅ, pē, gā́činmiš bī́e rṓǧe ānǧinā́ šī bä kōlīā́ dā́rē binde tairā́ pärá šī bä härū́ne ā́kindoχṓ dī āk wädárt ā́mä bä kḗ bär bä čāršū́ || yahudī́ wā́ nā ā́kī bä mide wā́ az nā́dānā yahudī́ wā ázo säh γruš bä tṓdī wā tü bä min hüwā́nī wā ázo dü sā́i γruš bä tṓdī ā́nǧinā wa tü bä min hüwā́nī nihāyā́t pā́ǧsäi γruš bä tṓdī kōličī́ aunā́ wā ä ke rā́stā bī́a bidē wā kā́ bide párā pā́ǧ sā́i γruš dā biǧé ārd āmā́ χṓrē χärē kärd sabā́ḥrā šī bä härū́nā ā́ke ākē ā́nǧinā́ dī āk grṓt ā́rd dā bä yahū́dī bä pā́ǧ säi γruš här rōč* (auch *rōǧ*) *ā́kindoχṓ ā́rdi pā́ǧsā́i γruš dā́ī čänd rṓǧī ǧeniā́kä bärd yahudī́rē pā́ǧ sā́i γruš dā́i ō āmḗn yahúdī bä ǧeniā́ka || męšäwreχṓ kärd wā märditṓ wā šṓrō härū́nā teirī ā́kō ki kénū haruna aidā́ bī́re bū́kōle bā́dō kése dā́nō bä teirīrō ürkmiš bā́nō bā́dō šī́nō bä gā́edō bín ākā́ kénū̧ mā́rde šī́nō čā́lä känénū̧ sere ǧe naχiṅ nā́nū̧ teirkō bā́rō āk bū́kerō ā́ǧāmā́ gā́nō yā́nō bä kḗ yäm känṓ hā́r rōǧ ā́kī kā́nō kōličī́ merā́nō yahudī́ ǧeniā́kärē wā́nō teiri seréǧike ǧenik wā́nā rṓǧe pā́ǧ sā́i γruš ā́na yahudī́ wā́nō yā tū́kō seréǧikärē yā az daúrnā nī́na bä tō hā́t ǧeniā́kä seréǧē kā́nā pür känā́ ō gᵣā́nā́nā lāǧekō kṓliačī́ serā́u bä zérī wā́nnū yahū́dī šaudä yā́nō bä || ǧeniā́kä hät wā́nō kā́ne teir ǧenā́k bādō nā́nā bävā́rā wā́nō kā́ne serā́u bä zérī wā́nā lā́ǧē-mā́ wā́rd wā́no teirīžī́ tü būrā́ yā tū́kō lā́ǧekā bū́kišē yā azo daúrᵣnā nérī bä tṓ hā́t wā́nā ázō seré-ǧékerī́ dā́pīrā lāǧekā́ bä dizī́ lāǧekā́ wärzainenā́ bä šau rāmánā wā́nā māyatṓ bä yahudī́ā ōkušęmā́ bū́kišō šī́nō sū́qēnā āzénä ḥálābe rōšénä lā́ǧükō zérī wā́rde rṓǧdä pā́ǧsäi γruš dä pištineχṓ-dä vīnā́nū̧ pī́rīkāχṓ merā́nā wā́nō wärzé mā šī́mä bistámbōl šī́nē rā́i bä dị ǧā́ī bā́nā berā́i zérī wärdā́ wā́nō tü bä nā́ rā́ᵣdā || šō ázōžē bä nā rāidā šṓrī žau šī́nū bä misir žaúžī šī́nū bästambū́l ōke sére wā́rdō dāχilḗ misírī bī šā́hī misírī mérd bī teiri daulā́tī véradā́ šī ṓke sére wā́rd bä ā́ī seréī sérō ānīšt wā šā́š bī āzmiš bī tāpiā́ bā́rdi verdā́ ā́nǧinā́ ā́mä bä lāǧekī seréi sérṓ ā́nīšt wā nō-žī́ nā́bī*

lâǧē kârdi debâne nümitī têr vérādā dā lōǧināīrā âmā bā serê lāǧekī āništ lāǧik bârdī čâkī dâi pārâ pādišâh, mâ nōyō itaẗ kârdī ǧirē mā ō šahâleṛyêχō bûkārō tū bêrī ōki zerî wârdā || dóyri ši bā stambôl rōǧdā pâǧsāi yrušeχô âst bī keinékā dûnyā güzéle dünîχô pâǧsâi yruš bī hâr rôč pâǧsāi yrušeχô bârdī dûnyā güzéli dîe dāsu hîrā rôǧī tamâša kârdi šauaχô bā hazâr bī hazâr dâi biǧé šie bā dûnyā güzélī hât kištindâ qōnāyi pûr kārd peinia para nā lâǧekī niāmâ šâwi lāǧek ânǧinā šī bā keineke hât wā aza tôā tûzī ē nainé mähâtrā mâšō ārâkāke haút seri méndevi dā bā lâǧekī lâǧeki vêrit zériā ǧi fékerā kaút zérī šitâ sôtā kârdā dâkultenī bā niṅgē lâǧekī gṛôt âšt bätâbär lâǧek || sabârā wârišt tâbârāō aúnā bā ǧebāχô pārâī činiâ šî bā dûnyā güzélîe hât qâwurnā rōǧe dû rōǧā aunâ parâī činniu wā âzō sereχô wâdārī šôrī šī aunâ hîrā märdimī yénī āmâī bā hât wā serâ šinâ wā pîe min mârd nā süfrâ nō qamčị nō kulûk ǧirā mând mā bäsérō wârē nêmin wā nā tîrâ bärzâ kâm šimârā vâre vasâ bi ǧâ süfrâ eiyā ē pệni kulûkē eiyō tîrā âštā hünérē kulûkī kaminâ ôχô serâ kés kō nêvinō süfrâ kā abo mubarek türlû türlû taâmi ǧirā vâǧī ǯaúži ništ ôǧe bā qámčị || pṛôdō fûlanǧâ min dî bī hîrā hâmā bā tîrā dimā ši âi kulûk nā ōχô seré ništ ō süfrâ ser bā qamčị dâpürō wā bā dünyâ güzélī hâte tō wâzänā âmā bā dûnyā güzélī hât kuluk nā ōχô seré kés nêvinō bärôǧ pârâ dukančārâ terânū wā dûnyā güzélī ǧämâleχô bā mâ möženâ vâǧe tôrē pâǧ sâi yruš bā šâ-u âmâ kaúte de dûnyā güzéli hât ǧain ǧirē bī bā ǧasrât wā áze tôā têē minē kandirmiš kârdī wā bêrī pâtnā ônâ süfrâ pâina ônâ süfrâ qamčie dâpürō wā ǧâē kés || čínniō tō wâzenâ kôindō îsisdā tō wâzénā bü kôindô îsis dā rônā rôǧe dîdā bā dûnyā güzélidâ kệfu zauq kârdī bâdō šaúē dûnyā güzélī šufrârō ništ qamčị dâpürō tō dā qônāydâ wâzénā dā qônāydâ peiye bī lâǧek wärišt bẹχô sér nā dûnyā güzelī nā qámčị nā šufrá āχ wā kulûk nâōχô sére wệgā géṛā ǧaúzē dî aunā hîrâ gögercînī bẹ sérō āništi χō verán kârdi bī hîrā keineki kaúti dā ǧaúzā mägär keinékē šâhī pêriân bī dizē âmā čâkē || keinéke bârdī kulûk nâōχô sérē keinekâ aunâ mârdimâ dā hâterō didinā čükēχô dâi bäχôrā pārâi ā kā ǧâ dā ǧauzdâ mândā sónd wärd wā az itârā nâvegienā kandirmiš kärd čâkī dāī bā ǧâ dü pâri dāī bi ǧâ wā nînâ wâdā kôtike tü seyilmiš bîai wệgā büwéšine ázō ǧaziṛâ az keinekâ šühệ pêriânâ här gürwệ min dâstrā vägiénū keinéke lâǧeki wädânā bânā lā bāχệ saiâ miâ sâi ǧekénā dânā bā lâǧekī bânō bā ǧâri wâχ wânō dûnyā güzéli az hindā mâlrā kârdā nârā || az kârdā bā ǧâr sâindā bînā dā bi ǧệ ânǧinâ bânō bā märdî haqîbā sâi înârā dâi bā ǧâ wânā bâre bā qônâyệ dûnyā güzélē biǧi dā ânā bā qônâq ǧilā wasâre ârînânū sâiā rôšénū dûnyā güzélī bā dimā aunâ sāyedâ ǧaúlī wâna bîa ázō hämine bâherînī ânō sâī sepệ kânō dânō bi dûnyā güzélī wânā bânō bā ǧâre ǧilā nânō ôǧe wäsârī kânō dâ sere närdiwânrā ânǧénā haiyan bā mísrē qámčị u šufrâ wädânō šinō bā misir šâhī misirī qônâye lâǧekiré bûgärō siâ || oqûbâǧō šär bâre ânō ō dị bârī ânō šâudā tôrbâī vâng bā serâ finânụ χabâre dânō bā šâhī misirī wânō märdimū ǧaiwänindoχô bânō šär bârī ânō ō dị bârī ânō šâudā yâm nâdānō šâhī misirē wânō vâng dā wā bârụ vâng dânō bā ǧâ wânā az ǧäriχô nâverdânā nâšenā χabâre dā bā šâhī misirī wā bā ǧâryâ bârō ǧär ând dā närdiwârā ši bā šâhī misrē hât wā lâǧā tü čénne zälimleṛyînâ kénā yäm nâdänī bā ǧaiwâneχô šär bârē ânō tü || dị bärā ânī wânō mâle min nôō az sent bûkerī lâǧek näskânō šâhī misirî berâyeχôyō wā mûrē χawlât bûke ǧükâyâtē ǧärēχô tôrē bâǧī wā χaulât här kés ši wā waχtēdâ piémin âst bī mā kôtî ârdin rôtin rôǧe di tâlîā bindệ âkī wînânū ânō bị pâǧ sâi yruš dânō bị yâhûdî wânō tú kō teire bîā bā kệā ânō bā (bị) keiā plâ min merénū mâyā mâ teirî seréǧe kânā berâindō minō bên äst bī seré ai wärd zérē az wârnâ berâe min šinō bā misir ázō || šôrī bistambôl dûnyā güzélī âstâbî dînēχô pâǧ sâi yruš bī min vârē âwwelēǧệ bāχịrēǧệ az wânā pêšiai térā wā tü berâē minî riǧâ kânā tü sâi bā nā hâre dâ ânǧinâ bā dûnyā güzélī bô sâī dânā bänā dûnyā güzélī qônâyindō näxâ vêrâšt dā bā berâyeχô dûnyā güzélē mâhre kärd tûiye keineke šâhī pêriâ väsnâ keinéke yénā ā haúnū

dūnyā yüzélī rindērā ā́žī berā́eχṓe bínī bä ā́mrī allahi mahrā́ känā́ čaurā́s dā́pä bä čaurā́s zürnā́ bäχṓrō mahrā́ känā́ ā́mre pḗini kḗfu zauq känā́ || šínē yahudī́ kišā́nē mā́yāχṓ kišā́ne täpiā́ yénā bä misír dä ǵéniāχōdā́ kḗfu zauq kā́rdin ē rasā́i bä mūrādeχṓ šimā́žī bä murādeχṓ rā́sī tamā́m. bī nā ḥikā́yā wā́bērī mā šíme žaú-dā bíne hírä säiyu däsu haut tārīχdā́ yusū́f eféndī ḥikā́yesī musi kṓko efendiyā́ tab'olunmū́šdür fī ombéš šubbā́t 1317.

Šām i šerīfdā́ muqáyim saliḥíyye maḥaläsindä ṓmar ibn ā́lī mārūfät īlā́ bū ḥikāyā́yi zāzā́ lisā́n īlā́ tärǵumā́ musi koko efendiā́ wä yusuf eféndi wāhsitäsīlā́ tab'olunmüšdür.

Ḥikāyā́ti yusüb wä ȧzī́z fī láfzī zāzā́.

Dä waχtḗädä dä qā́lā bōhtā́ndā́ χálid beg ā́st bī berā́i ā́yi iskā́n āγā χalid beg äst bī γayät adalā́tini äst bī wä zäṅgin bī wä ǵōmā́rt bī wa ḥukumiχṓ bōl bī wä ḥukūmätǵī bī maḥyät dä χalid begi dästä bī ǵenia χalid begi ā́stä bī nāméχō ḥazirā́ χatū́ne bī keinindāχṓ ā́stä bī nāmēχō qudrā́ta bī dö lā́ǵēχṓ ā́st bī yau yüsüp (yüsüb) bī yau ȧzī́z bī dö lā́ǵē iskā́ni ā́st bī yau īb bī yau osmā́n bī ámmā ḥazirä χatū́ne || zeriaχṓ kaúte iskā́n āγā́i rōǵendō allā́i keinā́ χalíd bégi täbärā́ ā́mā́ māyāχṓ ḥāzīrä χā́tun dä iskā́n āγā hā́te dī ḥazírä χātun wa ē kū mín (ōkūmín) wä min bū́dē iskā́n āγā́i tū šṓrī čārsūdā aγū́ bī́a az bä χā́lid bége dī́ wä aγu bū́käšū ázo tṓ bū́gārī ázo qudrā́tē bä lāǵētṓ ibrā́mi dī́ iskan aγa aγū́ ārt dā bä ḥazī́re χātū́ne ḥazire χātū́ne niamā́ti miā́ kärd dā bä χā́lid bā́ge χā́lid bäg märd bā́dō ḥāzīrā́ χātū́na wā zériāmín wā́na χalku šā́re bā́rū bešī́ne χā́lid || begi tu bīá dä́f u zū́rnā bū́ke tädārā́kā dāwā́tē bū́ke mírē qudrā́tä dä́f u zürna ā́rdä tädārā́kā dawā́te kā́rdä haut rṓǵī haut šaú; kā́rd bä zṓrē šimšḗrī qudrát dā bä ibrahī́me ḥazirā́ χātū́na dā bä iskā́ne säri ḥā́ri sabā́ḥrā yusüb haut serā́ bī wa ȧzī́z pā́ǵ serā́ bī sabā́ḥrā ḥaúnrā wärištī ḥāzirā́ čínnia ȧzī́z vā́,n dā bä yüsibī wā berā́imin zériāmín wā́na kā ḥazirā́ séra šī́a tü kō χabā́ri mírie bī́arä yusū́b haut serā́ šikā́ bénu bä gürüā́ wā ȧzī́zō bḗrā qudráti bardī́ bä zṓrēχṓ wä ḥazire || šī bä kḗ iskā́n bā́ge ȧzī́zī wā́ ázo vēšā́n tū́ kō nā́nä bämídī yusüb dā́sti ȧzī́zī g,rṓt šī́e bä kḗ ḥazī́ra šes haut rō,ǵi rōníšti dā́ste ḥazirā́ vérde ḥazirā́ χā́tun ǵämā́le iskā́n aγā́irā kamírd nā́benā ȧzī́zī wā́ yusub berā́, min rōǵ āmā́ bä ḍehī́re tū́ kō nā́nä bä mi di yusub wā ȧzīz sā́ber bū́ke haián kḗfe nā́ mā́ki ḥazirā́ bḗrū ḥazī́rä vḗn dā bä iskā́n āγā wā mā́vinde wā nekā́rā usē bä mírū gefā dā́nu ū́süb pī́l bū́bō ōqōmū́ži bū́kišō tṓžī bū́kišō haúnā mā́rī || kiškā́ka (käškā́ka) čā́rä ǵírā bū́ke iskā́n aγa wäríšt ā́rdrā nálči ǵizmāǵi ā́mä bä sā́ri ūsibe wā nikā́rā dā́we kénā bä táχtē χā́lid bā́girṓ bä dā́stī usū́bi ȧzī́z g,rṓt äšt bi yābā́ ū́sē u ȧzī́z šī́ kḗ-dē qudrā́ti χudrā́te ḥazī́ne χā́lid beg qudrā́te vérā ū́se wä ȧzī́z yénā úsib kā́rd doqoǵaγeχṓ wä ȧzī́z kärd doqoǵaγeχṓva yābī́n ā́rdä bä zärḗi kḗi haut rṓǵī tīmā́r kärd iskā́n āγā χábār rēšíte bä ī́birē wā ē oγul ū́süb ȧzī́zi büqauwūrnā́ kēχṓrā ū́s pī́l bū́bō ṓqo̯mā́ bū́kišō || oqo̯mā́rā bū́gārō táχtä χā́lid bā́gi ibä dā́sti usíbī g,rṓt täpíšt äšt bī yābā́ qudrā́te wā mā́ke nḗ gru'ḗi usíbe ȧzī́z yunā́hō ū́se ȧzī́z kaúte dečā́ršū gēirā́ni tōrbā́ pā́rsī zimistā́ne vaúru vārā́tä vārā́na qudrā́tā ḥazī́n bärména kaídē ūsū́bī sabā́ḥrā ūsibe ȧzī́zyā āmā́-ī χā́läχṓ χā́le wā ē ū́süb tü bä či yéni bä kḗ, mä ázō bä tṓ dī nā́nē nā́nē dā́ bä dā́stē ūsū́bī ūsibī wā χā́lō oǵā́γe χā́lid bäg šḗn nā́benū bä nā́ne nā́n bä χā́li sā́r dä ā́št bä místaχṓ dā bä sā́rē ūsibirō̯ bä dā́sti ȧzī́zī || grṓt äšt bä čā́ršū ū́sub bä ȧzī́zya ā́mäī bä kḗ,dā χudrā́te qudrā́te dā́steχṓ dā millē ūsū́bī ȧzī́zrā bā́rd ā́rdi zā́rē kḗ-i ī́bä bä dā́re dā́ bä qudrā́trō bä dā́stī ūsibē ȧzī́zī g,rṓt äšt bä čā́ršū ū́se véṅg dā ē χudrā́t wā́yāmä nā́nu sṓlä bä mā́rō̯ ḥalā́lkä ázo šṓrī wä γaribī́e qudrā́te vā́ṅg dā bä

ŭse wā ḍźíz qiškắkō tŭ kō dä ǧắrä nắverdī ŭsíbe veräχṓ ắčārnắ bä yāribídä haut rṓǧī šī bä märdắkedō ắrabrṑ rāst āmắ haut sắrvi märdắki ắrabi hắttē mänd haut sắrvirā tắpiā || daŭda märdắki ḍrắbīdắ dawắti bíe usŭb bắlāχṓ dắnō qarwắnắdō pílō yắnō ǧitḗ spắr dämiyắndä āi sénä ŭsắb väṅg dắnō ḍźíze bắs nänō sṓlā šắrī wärze mā šíme nē bazirgắni díme hắlbät allahu taắlā rizqắ kō bä mắ dō usu ḍźízya šíä bä mērdắ ắrabī hät ḥalắl kắrdī nắnu sṓlä kˌauti ā bāzirgắnī dímä dắsdede haut šaúī kaútī ā bāzirgắnī dimä dizírā tö inà tazíla tö nắkärdī šắwā heištíne dākaútī bü qaurwắn vắtē ǧitḗ üstṓre haúlē ćéki u silắḥe indḗ ǧirā gˌṓtī || hürdi espắr bī vérēχṓ āčārnắi hắttī qắl'ā bṓtắne kē vérī qál'ā vắrdä vindắˌti sabắḥra kē-vérī qắl'ā gēriá usib u ḍźízi šimšḗr ắnt vístu pāǧ märdímī kistī kē-verắ qắl'ā dä qapatmíš kắrdī usu ḍźíz mắndī yāvándä vérēχṓ dắi bä kṓindṓ pūl šíe däsu pắǧ rṓǧī mắndī bắdō däs u pắǧ rṓǰā lắǧe iskắn āyắi ībắ sä spắreχṓ wäddárt bä dśírắtindā bínedắ šī bä wắstinā keinắkä qudrắt χắtune väṅg dắnā bä kắle wắnā bä tṓrē zärnắ šṓrē bä ḍźíz || usắ díme wā bḗri brắyā íbi sắr wā bắkiše azắbē dínyārắ bérāiné usḗ wā ắ dắdō qapuḉíe qál'amắ kắmō ástō gaúwirō usắ wā šṓrī usắ ḍźízyā spắr bī véreχṓ dắi bä qắl'ā bṓtắne āmắ-i nīmắ šäwắ kḗ-verḗ qắl'ā väṅg dắi bä ástō giaúri vā kḗ-verī ắ-ke ástō niākắnu hayắnī sabắḥrā usắ väṅg dắnä bä ástōe gaúri wắno az märdímä íbḗ wä az šinā bä iskắn ayắi hắt müždiắni ắ-ke kēvérī qắl'ā az bä tṓ dī pắǧ zärnä pärắnī müždiắnirā bī ǧílka ǧílka kilítā astṓyē || giaúri ā-kárd kē-vérī qắl'ā ūsibi wā ā ḍźíz ā-bī kēvérī qắl'ā ázo bäǧídī χalắte ŭse bä dắstiχṓ šimšḗr ắnt kalắnēχṓrā ắšt bä millē ástūye gaúrī χalắs kärd azắbē dínyārắ hā tṓrē pắǧ zắrni müždiắnä ŭsē kēvérī qắl'ā näv kilitắ vär wā ḍźíz berắ tę röšä bü kēvérī qắl'ādắ ŭse värēχṓ ắčārnā bä miyắne čāršúdä bä qắḥpā ḥazíre sabắḥra kaút dä-kḗverē iskắn āyā iskắn ayắi väṅg dā ē lắǧīmä tü kṓtī rắē bürám šṓ bä ṓdä útā kéverē ḥarāmắō use wā ắ || iskắn ayā ká tä min näs-nắkänī az usŭbā lắǧe χắlid bắǧiyá säbắb číči bī píe-min kišt bä āyú tō χudrắte χātūne bắrdắ bä zṓr tō dắstī min grṓt tō az ắštam bäzérē čāršū iskắn ayā ắ lắǰimin ḍibēχṓ číniū mi sílē dā bä tṓrō kā'idắ tärbīyắ ūsắ wā ä iskắn āyā hā tṓrē šimšérē kirmắnī nāo millē äisär iskắn bäg χalắs kärd azắbī dünyārắ šimšḗr ắnd šī bä zérē ḥarắme ǧắriā väṅg dā bä ḥazírā χātūnä wā pāyắn hauyắnū šimšḗr bä dắsterō || zérē ḥarắme ḥazírē χắtune wā väṅgdä biǧắ wa nérū yusŭb väṅg dā bä ḥazíre wā az usibā lắǧi χắlid bắǧiyá šimšḗr ắnt šī bä ḥazírā hät šimšére dā pürṓ χalắs kärd azắbē dắnyārắ fékiχō kärd dę gṓlā gūnī hírē mišti gắnī šimitä čā'ắr hắmä ǧäriắ kišénō ǧéra espắr bī ō üstṓre ämắ kēdắ qudrắte väṅg dā dä lä bắrǧō sälắm alḗikūm zōr osmắn āyā zeriamắ wắnā qudrät kaut däst niṅgắne ŭsī šimšére dā bä millē osmắn ayắyē allắi kärd || mūrắde qudrắtä kắnī ḍźíz kṓtüō ắ χúcū ḍźíz dā kéverē qắl'ā dérų ūs espắr bī dä stṓrēχṓ rāmắt kē χāleχṓ wā χắlō hā tṓrē ḥaqqe nắna tṓyā bä tắniyā χắl kišt ḥárāmä pía väṅg dắī bä dzízi wā bérō ḍźíz ắmä bä χudrắt χātūne hắt bắdō χabắr rasắ bä lắǧe iskắn ayắi ībä wā kắse nḗˌmänd zérē kéidắ ibä sä spắr-rā yắn'ū ūsū bä ḍźízya vérā tvī šinē dāwénä girắne käni dä ībídä dä dắstedä tälắf kärdi sä spắr kišti tắve || ībia ahắlīā qắl'ä botắn kaút dä dắstē usibī ḍźíz allah murắdē īnắnū qudrắte bŭkerō murắde šắrī hắmine ḥukúm yermiš kärdi härúnā χắlid bägidắ.

1.

Ekmekǧídä mušḗwerắ.

Eféndim az pärắ wāzenắ baunắ čitíle tō bíä bä qoǰắye kắlī!
Nä čitéle hämä ē mắī?

E kā́mīe hā́mä ē tṓī.
Qoǧā́ye kṓlī čičī kā́nē?
Ekmekǧī suā́le nä γarī́bi tü aṅlamịš nā́kärd ḥālode muteḥayirdä mänd bä pā́ǧ γrúšī ǧuā́b dā biǧí.
Héniū mnä čitélī dā́i bä tṓ. Pā́ǧ γrúši al-elḥisā́b.
Ekmekǧī āzénē fūríne qịzmiš bī.

2.

Latī́fä.

Eféndī rṓǧe aḥbābā́rē täzkärḗ yazmịš kärd.
Bū́ǧē bā́rä fülā́n eféndirḗ wā midā́ bä lā́ǧe ǧi.
Lāǧékī čerī́yedā biǧā́ täpiá āγā́ira āmā́ bä ā́i hā́t.
Tō ā mäktū́bä ā́rdä?
Min bā́rdä.
Tō mäktū́bä dä ā mā́rdịmī?
Wāštä ā́mmā mä nā́dā biǧā́.
Wä hā́ri wā tō čā́nne nā́,dā biǧā́? (oder säbäbeχō čiči bī?)
Tō mā́rē wā bā́rä tō nā́wā biǧā́dä ki az biǧidī min bā́rdä qaršudán možnā́ bäǧi ā́nǧinā min täpiā́ ā́rdä.
Tō tü wändišdā́?
Nä (oder mä wändiš nā́dī).
Eféndī qahqah hūwā́.
Tṓrē čīe nä-wā́?
Míne wā: ḥā́rō! Tṓrē wā ya mịrē wā mä aṅlamịš nā́kärd.

3.

Latī́fä.)*

Märdimindṓ bṓldō čirkín dä kučéädä neinikā́ dī, aunā́ büχṓ, wā, tū́ kō rind bī́āī, šā́rī tä nīäštín bä nō kūčā́, bā́dō tūkẹrbätṓ tüdā́i bä árō.

4.

Latī́fä.

Rṓǧe qaraquš bị kúrdia üstṓrē qōšmịšē pē kärdī́ üstṓrē kúrdī üstṓre ā́idā vi'ā́rd qaraquš āmā́ bä γazā́b wā nō haftā́ šīe mā́dä bä nä üstṓrē ā́mr kärd sā́'is äske šīe nā́dī b'üstṓrē ōkō hälā́k bū́bō däwatišdä mādā́m kä az čīe nā́dī biǧā́ ämr mā́ke ma qōšmịš kā́rim daurna.

QEDYA
(Amor 6, OSKAR MANN)

ALMANYA'DA ALMANCA ÜÇ KİTAP

TAUSEND WINDE-EIN STURM
Gedichte
und Aphorismen
Hasan DEWRAN

Edition Orient,
Berlin 1988,
70 sayfa, 14.80 DM.

Hasan Dewran'ın Almanca yayımlanan ikinci şiir kitabı. Kitapta ayrıca Dımılice (Zazaca), Kürtçe ve Türkçe örneklere de yer verilmektedir. Hasan Dewran'ın ilk Siir kitabı daha önce, 1983 yılında "Entlang des Euphrat" (= Ververe Fırat'ra / Fırat Boylarından) adıyla yayımlandı. Şair, şiirlerini anadili Dımılice'nin yanısıra Türkçe ve Almanca da yazmaktadır. Batı Almanya'da 50'nin üstünde şehirde edebiyat gecelerine çağrılan Dewran, halkların kardeşliği, barış, sevgi, göç, doğa, ezilmişlik ve direniş gibi konular üzerinde yazdığı şiirlerle geniş kesimlerin olumlu ilgisiyle karşılandı. Birçok dergi ve gazetede yayımlanan şiirleri, yaklaşık olarak 10 antolojiye de alındı.

Bu vesileyle halkımızın yetiştirdiği usta ozanı coşkuyla kutlar, kitabını tüm şiir seven, ve özellikle de Almanca bilen okuyucularımıza salık veririz. Kitabı yayınevinin aşağıdaki adresinden isteyebilirsiniz:

Edition Orient
Reiherbeize 38
1000 Berlin 37

www.netewe.com

WEST TYSKLAND

MUSTO, SAHHE UND OUSSO

Eine Geschichte aus Kurdistan

Michael Muermann

Lamuv Verlag, Bornheim-Merten 1984, 159 sayfa, 14 DM

Genç Alman yazarı Michael Muermann, Batı Almanya'da yoğun olarak yaşayan Dersim kökenli işçilerle geliştirdiği ilişkiler sonucu, onların geldikleri yerleri gezme, görme ve inceleme ihtiyacını duydu. Dersim'in köylerinde geçirdiği dönemin izlenimlerini 1984 yılında bir kitap halinde Almanca olarak yayımladı. Kitap, Alman kamuoyunda büyük bir ilgi gördü. Kitap, göç yaşamına sürüklenen bir ailenin otuz yıllık bir tarihçesini konu edinmektedir. Bu ailenin dramının yanısıra yörenin tarihi, sosyo-ekonomik yapısı, dili ve yöre halkı üzerindeki politik baskılar gibi konular da kitapta geniş yer kaplıyor. Kitabın arka kapağında şu cümleleri okumaktayız: *"Yurtlarını haritada aramaya kalkışmanız boşuna, çünkü bulamayacaksınız. Köyleri, kasabaları, şehirleri ve üstelik kendileri gerçek adlarını taşıyamazlar. Kendi derneklerini, örgütlerini, partilerini kuramazlar, yasaktır! Okullarda dili konuşulmaz. Horlanarak, azarlanarak "vahşi" ya da "Dağ Türkü" diye adlandırılırlar. Baskılara karşı başkaldırırlarsa, işkenceden geçmeleri ve öldürülmeleri de nadir değil."*

DIE HERRENLOSEN

Leben in einem kurdischen Dorf

Oda FERBER / Doris GRÄßLIN

Edition Con, Bremen 1988, 174 sayfa, 24 DM.

Dersim bölgesinde, dağ köylerinde iki bayan Alman'ın yaptıkları bilimsel bir araştırma. Kitap, 1988 yılının Ekim ayında "Herrenlos" (Bêwayir / Sahipsizler) adı altında yayımlandı. Kitabın konuları oldukca geniş: Sosyal bünye, göç, aile yapısı, din, dil, töre ve adetler, ziyaretler, kadın ve erkeğin toplumdaki rolü, iş bölümü, hayvancılık, tarım, eğitim, vs... Kitap, ayrıca yöreden resimlerle, grafiklerle ve planlarla zenginleştirilmiştir... Değerli bir araştırmanın ürünü olan bu kitabı okuyucularımıza salık veriyoruz. Kitap, direkt yayınevinden istenebileceği gibi, yazarın aşağıdaki adresinden de istenebilir.

Oda Ferber
Reinhardstr. 7
7060 Schorndorf

www.netewe.com

ZU KAXIDA TO ESTA

Neka zu kaxıda to esta,
so mezat,
zu mangayê bıherin
ew golıka cı piya,
zu ıstorê bıherin u zu zi mey,
bıamor çend qürışê to mendi!

Ebubekir Pamukçu'nun ahlak dersleri dolayısıyla!

Yazımın başlığında adı geçen Ebubekir Pamukçu bir süreden beridir Stockholm'de Piya adında bir dergi çıkarıyor. Kendisinin yazdığına göre Piya dergisi daha önce Ayre adıyla yine Stockholm'de çıkmış.

Piya'nın 4. sayısında sözümona okuyucu mektubu diye yayınlanan kısacık bir yazıda, daha önce Medya Güneşi dergisinde çıkan bir yazıma değinilmekte ve *"yalan yanlış yazı"* yazdığım, iddia edilmektedir. Piya'nın bu sayısı ile birlikte tesadüfen elime geçen Ayre'nin 14. sayısını da okudum. Bu sayıda Ebubekir Pamukçu aydın konusunda düşüncelerini yazmış. Piya ve Ayre'deki söz konusu yazıları okuyunca hem Piya'da benimle ilgili olarak ileri sürülen ithamın asılsızlığını açıklamak, hem de Piya ve Ayre'yi yayınlayan Ebubekir Pamukçu'ya kamuoyu önünde birkaç soru sormak istedim.

Ebubekir Pamukçu'nun yayınladığı bu iki derginin ortak özelliği Dımılilerin (Zazaların) Kürt olmadığı, ayrı bir halk olduğu tezini ileri sürmeleri, bunu işlemeleridir. Piya'daki bazı yazılarda bu iş daha ileri götürülüyor ve Zazaların ayrı bir ulus olduğu ileri sürülüyor. Hem de ne zaman? Ta 14. yüzyılda Zazalar ulusmuş (*Bak. Piya, No: 4, Sayfa: 22*).

Okuyuculardan bazısının Pamukçu'nun temel düşüncesini bilmediğini, çıkardığı dergileri tanımadığını ve dolayısiyle bu dergilerin düzeylerini - düzeysizliklerini ölçemediklerini varsayarak bu kısa açıklamayı -*asıl konuya geçmeden*- yapmak gereğini duydum.

Bir süre önce, İstanbul'da yayınlanan Medya Güneşi adlı dergide yayınlanan yazımda, anadili Kürtçe (*Dımılice*) olduğu halde bunu inkar eden ANAP Ankara milletvekili Mehmet Sağdıç'ın bir açıklaması vesilesiyle bu konudaki düşüncelerimi yazmış ve TC resmi belgelerine göre anadili Kürtçe olan, nüfusla ilgili bazı veriler sunmuştum. Piya'daki sözkonusu yazıda ise, Mehmet Sağdıç'ın anadilinin Kürtçe olduğunu yazmakla *"yalan yanlış yazı"* yazdığım iddia ediliyor ve Mehmet Sağdıç'ın anadilinin kürtçe değil, zazaca olduğu belirtiliyor. Ben yazımda çok açık biçimde Sağdıç'ın anadilinin kürtçenin, dımılî (Zaza) lehçesi olduğunu yazdığım için Piya'daki *"yalan"* iddiası tümüyle asılsızdır. Piya dergisinin sahibi dımılî (Zaza) lehçesini kürtçeden saymadığı, Dımılîleri (Zazaları) da Kürt saymadığı gibi galiba başkalarının da böyle düşünüp böyle yazmasını istiyor. Böyle düşünmeyen ve böyle yazmayan Zazalar, Piya'da oportünist olmakla, aslını inkar etmekle, inkarcılıkla suçlanıyorlar. Anlaşılan Ebubekir Pamukçu bizden *"daha 14. yüzyılda Zazaların kendi başlarına bir ulus olduklarını"* söyleyebilecek kadar eblehçe düşüncelerine ortak olmamızı istiyor. Bunun içinde işi zevzekliğe dökerek kafa karıştırmayı deniyor.

Pamukçu'nun düşüncesini ölçü alırsanız Bitlis ayaklanmasının Ünlü lideri *Mela Selim*, Koçgiri ayaklanmasının önderleri, Dersim ve Piran ayaklanmasının önderleri, *Seyid Rıza'lar, Baytar Nuri'ler, Dr. Fuad'lar, Melay Xasi'ler, Kurdîzade Ahmet Ramiz'ler ile Şex Evdilay Melekan, Şex Şerifê Govderi, Salih Begê Hênî ve Ume Far*'dan tutun da *Dr. Şivan'a, Sait Elçi'ye, Faik Bucak'a, Necmettin Büyükkaya'ya, Yılmaz Güney'e* kadar yüzlerce binlerce yiğit ve namuslu insan *"oportünist'ti"* , *"inkarcıydı."* Çünkü bunlar Zazaydı ama Kürtlük uğruna, Kürdistan uğruna mücadele ettiler, çoğu bu yolda şehit düştüler. Bu gün Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinde şu veya bu biçimde yeralan Zazalar da kendilerini Kürt saydıkarı için -Pamukçu'nun düşüncesiyle bakarsanız- *"oportünist"*, *"inkarcı"*dırlar. Geriye oportünist olmayan kahraman olan kim kalıyor? Ebubekir Pamukçu mu?

Ebubekir Pamukçu yukarıda değindiğimiz Ayre dergisinin 14. sayısındaki Dımılı lehçesiyle yazılan bir yazısında aydının ne olup olmadığını açıklamaya çalışıyor. Ona göre, aydın olmak kolay değil, oldukça güç bir iştir. *"aydın olmanın babası kişinin beyni ise, anası da kişinin yüreğidir"* diyor, Ebubekir Pamukçu ve ekliyor: Aydın herşeyden evvel bilen insandır ama bilmek yetmez. Aydın olmak için yiğit olmak gerekir. Korkaklık ve aydın kişiliği bir arada yürümez. Hatta bilgili ve yürekli olmakta yetmez aydın olmak için. Aydın olmanın özelliklerinden biri de dürüstlüktür.

Pamukçu'nun aydın ile ilgili düşüncelerinden özetlediğimiz bu özelliklerden sonra aynen şu cümleler yer alıyor yazısında: *"Bildiğimizi söylemenin riskleri olabilir... Belki (bildiğimizi söylersek) bazısı bize küfredecektir. Hatta belki bizi öldürürler de. Ama sonuç ne olursa olsun her zaman doğruyu söylemeliyiz..."*

Aydınla ilgili nede güzel yazmış değil mi? Onun pratiğini bilmeyenler bunları okuyunca bravo demişlerdir, dünyada ne yiğitler varmış! demişlerdir. İşin aslını bilenler ise *"şecaat arzederken sirkatin söyler merd-i kıtbi"* sözünü hatırladılar Pamukçu'nun bu yazılarını okuyunca.

Şimdi biz Ebubekir Pamukçu'ya birkaç soru soruyor ve bu yazdıklarının ışığında açık ve net cevaplar istiyoruz kamuoyu önünde. İstediğimiz bu. Zevzeklik istemiyoruz, onu kendisine saklayabilir.

Bay Pamukçu, siz İsveç'e gelmeden önce İstanbul'da polis tarafından yakalanıp kısa bir süre sorgulandınız mı? Bu sorguda yukarıdaki ölçülerinize uygun bir aydın tavrı takındınız mı? Takınmadıysanız hangi yüzle bunları okuyucularınızdan istiyorsunuz? Siz ki kendinizi derginizde *"yılların devrimcisi"* diye tanıtıyorsunuz. Siz ki sağa sola dağıttığınız afişlerde, ilanlarda kendinizi Dımılı edebiyatının büyük altı ismi arasında ilk sıraya koyuyorsunuz (ne hikmetse bu altı *'büyük isim'* arasında sizden başka bir de biraderiniz yer alıyor). Yani sizden başka büyüklüğünüzü keşfeden olmazsa bile bunca büyük bir aydınsınız (!). Kendi kendinizi en büyük ilan edecek kadar büyüksünüz. Siz poliste kendi deyişinizle ölümü göze alarak aydın tavrı takındınız mı? Türk polisine *"Ben MİT ile çalışmayı kendi arzumla kabul ediyorum"* diye belge verdiniz mi? Yok poliste bu belgeyi imzalayacak kadar halim-selim idiyseniz sonraları bu kahramanlık zırhını nasıl kuşandınız? Bunun sırrını okuyucularımızdan esirgeyecek misiniz? Bunları kısmen anlattığınız otobiyografik kitabınız yayınlanmadan önce açıklayabilirseniz aydın olup olmadığınız ve büyüklüğünüz daha iyi anlaşılır diye düşündüğümüz için bu soruları sorduk. gerisi sizin bileceğiniz iştir.

Yazımın -imlasına varıncaya dek- değiştirilmeden yayınlanacağını umarım.

Mehmet Piran

Kurdistan'da 7 yıl!

SON ANDA ELİMİZE GEÇEN BİR YAZI Yazıyı KURDİSTAN PRESS'in 05.01.1989 tarihli sayısından aldık.

Tarih... arak ortaya koyduğu ş... ömürgeciler saltanatlarını katliam, işken-

KURDISTAN

Berpirsiyarê Giştî
Gerê yazan yêkemmi
Orhan BOTAN, 08 - 29 56 36
Berpirsiyarê Aîlûr
Binkarê yêkemmi

☐ Nivîsarên ku ... 2 xwedi... venagerin
☐ Gönderilen yazılar ... edilmez
☐ Redakteyan dikare nivîsarên ku ji ...

AB
☐ 3 Mehî • 3 Aylık ☐

ALFABE

DIMILKİ	A.P.I	KÜRDKİ	TIRKKİ	EREBKİ
a	[ɑ] [ɑ:] [ɑ:]	a	a	ا
b	[b]	b	b	ب
c	[ʤ]	c	c	ج
ç	[ʧ]	ç	ç	چ
d	[d]	d	d	د
e	[ɛ]	e	e	ـ ـ
ê	[e]	ê	ـ	ـ ـ
f	[f]	f	f	ف
g	[ɡ] [ɣ]	g	g	گ
x	-	x	ğ	غ
h	[h]	h	h	ح
ħ	-	-	-	ح
ı	[ɨ]	i	ı	-
i	[i]	î	i	ی
j	[ʒ]	j	j	ژ
q	[k]	q	k	ق
k	[c]	k	k	ک
l	[l] [ɬ]	l	l	ل
m	[m]	m	m	م
n	[n]	n	n	ن
o	[ɔ]	o	o	ـ ـ
p	[p]	p	p	پ
r	[r]	r	r	ر
s	[s]	s	s	س
ş	[ʃ]	ş	ş	ش
t	[t]	t	t	ت
u	[u]	û	u	و
ü	[ʏ]	u	ü	ـ ـ
v	[ʋ]	v	-	ـ ـ
w	[w]	w	v	و
y	[j]	y	y	ی
z	[z]	z	z	ز

www.metewe.com

DERSİM
DERSİM

USXAN

PİYA

www.neweye.com